

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศึกษากระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน
บ้านโศกชุมพลและบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

โดย ชุติมา ม่วงม่น และคณะ

พฤศจิกายน 2552

สัญญาเลขที่ RDG51E0062

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศึกษากระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน
บ้านโศกขุมปูนและบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

คณะผู้วิจัย

นางชุติมา ม่วงมัน

นางสุรตนา ทองน้อย

นายคำภา เวฬุวนารักษ์

นายสาริกา วิเศษดี

นายจรัส บุณณกิตติ

นางสาวมณี หงส์พิพิธ

นายสุทธิพงษ์ พลชัย

ชุดโครงการเด็กและเยาวชน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการปฏิบัติจริง มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน บ้านโสกขุมปุ่น บ้านท่าลาด 2) เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้เกษตรกรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกขุมปุ่น บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา และ 3) เพื่อศึกษาผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรกรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกขุมปุ่น - บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา พื้นที่ดำเนินการโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกขุมปุ่นและบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 4, ปีที่ 5 และปีที่ 6 โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกขุมปุ่น ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวนประมาณ 18 คน โดยมีทีมวิจัยที่ประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน และโรงสีข้าวชมรมรักษัธรรมชาตินจำนวน 3 คน ครู 4 คน ที่ปรึกษา 2 คน รวม 9 คน การศึกษาใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงหลากหลายรูปแบบ

ผลการศึกษามีดังนี้

ผลการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติความเป็นมาของบ้านโสกขุมปุ่นและบ้านท่าลาด พบว่าการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีส่งผลให้ชาวบ้านป่วยเป็นโรคภูมิแพ้ แต่ชาวบ้านก็ยังทำและไม่คิดที่จะเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งมีกลุ่มผู้นำชุมชน (ไม่เป็นทางการ) พระสงฆ์ ครู เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และองค์กรเอกชนจากภายนอกให้การสนับสนุน ส่งเสริมกระบวนการทำงาน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้านในการแก้ไขปัญหา และเมื่อปี 2534 ชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ ได้เริ่มต้นทำเกษตรปลอดสารเคมี พร้อมทั้งจัดอบรมให้ความรู้เรื่องเกษตรปลอดสารเคมี และจัดตั้งเป็นโรงสีข้าวชมรมรักษัธรรมชาติ เพื่อรับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิก แปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารขาย นั่นเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเริ่มจากค้นหาปัญหา สาเหตุ แนวทางการแก้ไขปัญหา ทดลองโดยการปฏิบัติจริงในครอบครัว สรุปผลการทดลองทุกๆ ปี จนกระทั่งเกิดเป็นองค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับครอบครัว และสามารถเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในครอบครัวเด็กและเยาวชน โดยส่วนใหญ่แล้วจะได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในครอบครัว เช่นการหุงข้าว ทำกับข้าว ปลูกผักสวนครัว ทำนา การซักผ้า และอื่นๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

ในการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ทำให้นักวิจัยได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งกำลังจะสูญสลายไปกับค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนไป ได้เรียนรู้และเห็นความพยายามรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ทำให้นักวิจัยได้สัมผัสและเรียนรู้เรื่องราวชีวิตของเด็กและครอบครัว เข้าใจสภาพปัญหาของเด็กได้อย่างลึกซึ้ง เข้าใจถึงทัศนคติของผู้ปกครองในการเรียนรู้เรื่องการทำการเกษตร และการเรียนรู้ในโรงเรียน

สำหรับรูปแบบที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กบ้านโสกชุมพูนและบ้านท่าลาดนั้น เป็นรูปแบบผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การเล่น การศึกษาดูงาน การเข้าค่าย ตามสภาพความเป็นจริงของการเรียนรู้

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง มีทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์กับตัวเด็กในเรื่องการเรียนรู้ เช่น เด็กมีความสุข กล้าพูด กล้าแสดงออกมากขึ้น ได้ความรู้ ได้รู้จักตัวเองมากขึ้น ได้รู้จักความยากลำบาก มีความภูมิใจในสิ่งที่ตนเองทำ มีความรับผิดชอบมากขึ้น ได้รู้จักการทำงานร่วมกัน รู้จักเพื่อน พี่ น้อง รู้จักสังเกต รู้จักตั้งคำถาม ได้มีโอกาสที่จะไปเรียนรู้ข้างนอกมากกว่าโรงเรียนอื่น มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการกิน การจับจ่ายใช้สอย ได้รู้ว่าพ่อและแม่ทำงานยากลำบากเพียงใดในการเลี้ยงดูตนเอง เกิดประโยชน์กับชุมชน ชุมชนมีโอกาสถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน ผู้นำมีความสุขกับการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้น เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครู ชุมชน ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีมทำงานระหว่างองค์กรชุมชนและองค์กรราชการที่มีระเบียบแบบแผน ได้เรียนรู้ทักษะกระบวนการวิจัย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะการสนับสนุนที่มิวิจัยได้เรียนรู้ และดำเนินงานด้วยความคล่องตัว จากบุคคลดังต่อไปนี้ 1) นายมัน สามสี ประธานชมรมรักษ์ธรรมชาติ 2) นายประหยัด ทองน้อย ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนประชาสรรค์ 3) นายณพพร ดีสมคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโสกท่าลาด คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณทีมงานสำนักงานสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้สนับสนุนงบประมาณดำเนินงาน และช่วยชี้แนะให้ทีมงานได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ขอขอบคุณ ผอ.พินิจ คุณพนมวรรณ คาคพันธ์ โป่งเลี้ยงในระดับจังหวัด

ขอขอบคุณพี่หน้อย ที่อดตาหลับขับตานอนคอยชี้แนะแนวทางการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

ขอบคุณน้องแป้ว วสุธิดา ไชยสำแดง ที่ไปเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจ คอยกระตุ้นเตือนสติ

ขอขอบคุณคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนาผู้ปกครอง เกษตรกรต้นแบบ ที่ให้ความร่วมมือมาโดยตลอด

ขอขอบคุณทีมวิจัยทุกท่านที่ร่วมสร้างสรรค์การเรียนรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง

ขอบคุณเด็กทุกคน ที่สร้างรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ ความสุขที่เกิดขึ้นท่ามกลางการปฏิบัติที่ต้องใช้ความขยันและอดทน

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวผู้เป็นกำลังใจ และให้โอกาสในการสร้างสร้งงาน

คณะผู้วิจัย

พฤศจิกายน 2552

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะการสนับสนุนที่มิวิจัยได้เรียนรู้ และดำเนินงานด้วยความคล่องตัว จากบุคคลดังต่อไปนี้ 1) นายมัน สามสี ประธานชมรมรักษัธรรมชาติ 2) นายประยัดทองน้อย ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนประชาสรรค์ 3) นายณพพร คีสมค ผู้ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโสกท่าลาด คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณทีมงานสำนักงานสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้สนับสนุนงบประมาณดำเนินงาน และช่วยชี้แนะให้ทีมงานได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ขอขอบคุณ ผอ.พินิจ คุณพนมวรรณ คาดพันโน พี่เลี้ยงในระดับจังหวัด

ขอขอบคุณพี่น้อย ที่อดตาหลับจับตานอนคอยชี้แนะแนวทางการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

ขอบคุณน้องเป้ว วสุธิดา ไชยสำแดง ที่ไปเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจ คอยกระตุ้นเตือนสติ

ขอขอบคุณคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา ผู้ปกครองเกษตรกรต้นแบบ ที่ให้ความร่วมมือมาโดยตลอด

ขอขอบคุณที่มิวิจัยทุกท่านที่ร่วมสร้างสรรค์การเรียนรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง

ขอบคุณเด็กทุกคน ที่สร้างรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ ความสุขที่เกิดขึ้นท่ามกลางการปฏิบัติที่ต้องใช้ความขยันและอดทน

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวผู้เป็นกำลังใจ และให้โอกาสในการสร้างสรรค์งาน

คณะผู้วิจัย

พฤศจิกายน 2552

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
บทที่ 1 ทบทวน โครงการ	1
ความเป็นมา	1
คำถามวิจัยหลัก	2
คำถามวิจัยรอง	3
วัตถุประสงค์	3
พื้นที่ศึกษา	3
กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา	3
ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย	3
ขั้นตอน และวิธีการดำเนินงาน	4
นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย	4
ประโยชน์ที่จะได้รับ	5
ผู้รับผิดชอบโครงการ	5
บทที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	6
ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย	6
ชมรมรักษ์ธรรมชาติ	6
ข้อมูลโรงเรียนบ้านโสกท่าลาด	9
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	14
ความหมายและวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้	14
การเรียนรู้ในชุมชนและการถ่ายทอดองค์ความรู้	20
ความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสืบทอดความรู้ท้องถิ่น	22
ความหมายและหลักการของเกษตรอินทรีย์	24

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	27
การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและค้นหาโจทย์การวิจัย	28
กระบวนการประชุมวางแผนงาน	30
การเก็บข้อมูล	39
การศึกษารูปแบบการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน	42
เวทีคืนข้อมูลผลการดำเนินงาน	70
 บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	 71
บริบทชุมชนและประวัติความเป็นมาของบ้าน โสภขุมปูนและบ้านท่าลาด	71
ข้อมูลชุมชนบ้าน โสภขุมปูน	71
ข้อมูลชุมชนบ้านท่าลาด	74
รูปแบบกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสภท่าลาดพัฒนา	76
ผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสภท่าลาดพัฒนา	78
 บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	 92
สรุปผลการวิจัย	92
ข้อเสนอแนะ	97
 บรรณานุกรม	 99
ภาคผนวก	100

บทที่ 1

บททวน โครงการ

ความเป็นมา

บ้านโสกขุมปุ่น บ้านท่าลาด หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 625 คน แยกเป็นจำนวนประชากรของบ้านโสกขุมปุ่น 378 คน และบ้านท่าลาด 247 คน มีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน ซึ่งพื้นที่ดอนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำไร่ มีลำห้วยน้ำลึก (ห้วยโพง) ไหลผ่านทั้งสองหมู่บ้าน ซึ่งลำห้วยนี้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของประชากรทั้งสองหมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านจะทำนา ซึ่งเป็นกิจกรรมการผลิตหรืออาชีพหลัก ปีละ 1 ครั้ง หรือที่เรียกว่าทำนาปี โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ สภาพปัญหาที่พบในชุมชนส่วนมากคือปัญหาหนี้สิน และปัญหาการว่างงานหลังเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนา ปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า และปัญหาเยาวชนตามล่าดับ

ปัญหาดังกล่าวทางหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนทั้งในด้านความรู้ การประกอบอาชีพ การดูแลรักษาป่า รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างอาชีพเสริม หากแต่การสนับสนุนในลักษณะดังกล่าวจากหน่วยงานต่างๆ ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหที่ชาวบ้านประสบอยู่ได้ทั้งหมด เนื่องจากขาดการสนับสนุนและติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโค - กระบือ หรือกลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาระยะหนี้สินได้ แต่กระแสสังคมของการบริโภคนิยมกลับทวีความรุนแรงมากขึ้น ก่อให้เกิดภาระหนี้สินของชาวบ้านมากขึ้นกว่าเดิม จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจึงทำให้คนในชุมชนได้มาหารือกัน ชาวบ้านต่างก็เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหในวิถีชีวิตของครอบครัวมากขึ้น กิจกรรมแรกที่เป็นการทำงานในรูปแบบกลุ่มของชาวบ้านคือ ในปี 2523 กลุ่มผู้นำไม่เส้นทางของบ้านโสกขุมปุ่น ระดมทุนก่อตั้งเป็น “กองทุนร้านค้าหมู่บ้าน” เพื่อรวมกันซื้อรวมกันขาย เป็นแหล่งกระจายข้อมูลข่าวสารในเรื่องราคาสินค้า บริหารจัดการในกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็น “กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน” และดำเนินกิจกรรมการบริหารในรูปแบบกลุ่มสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

จากการดำเนินกิจกรรมกองทุนร้านค้ามาได้ระยะหนึ่ง กลับพบว่าชาวบ้านมีปัญหาระยะสุขภาพ สาเหตุจากมีการใช้ยามากเกินไป สังเกตจากชาวบ้านมาซื้อยากินเองมากขึ้น

จึงได้มีการโศกสลดกันเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ฟูและเผยแพร่ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาตนเอง ในปี 2526 ก่อตั้ง “ชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรอำเภอคุชชุม” เป็นที่รวมของหมอยาพื้นบ้าน พระสงฆ์ ครู พยาบาล และนักพัฒนาเอกชน ร่วมกันทำงานมาโดยตลอด จนกระทั่งปี 2533 ได้จัดตั้งเป็น “ศูนย์พัฒนาวัตถุสมุนไพรวัดท่าลาด” บ้านท่าลาด แต่ชาวบ้านก็ยังเจ็บป่วย กลุ่มผู้นำสรุปบทเรียนร่วมกันว่าสาเหตุการเจ็บป่วยมาจากการบริโภคอาหารที่มีสารพิษ สารเคมีทางการเกษตร ทำให้มีการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเกิดขึ้นในหมู่บ้านโสกขุมปูนและบ้านท่าลาด รวมทั้งหมู่บ้านอื่นๆ ใกล้เคียงในตำบลนาโเส จนถึงปัจจุบัน

จากพัฒนาการการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่เกิดขึ้นในชุมชนจะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ นับเป็นหัวใจในการปรับเปลี่ยนความคิด สร้างความรู้และปัญญาให้เกษตรกรเชื่อมั่นว่าระบบเกษตรกรรมอินทรีย์เป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่สามารถพึ่งตนเองได้ ลดการพึ่งพาภายนอก ผลผลิตเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารแก่ครอบครัว ผลผลิตเหลือจึงขายเป็นรายได้ การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากระบบเกษตรกระแสหลักสู่เกษตรกรรมยั่งยืนรูปแบบหนึ่ง คือ กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

จากการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่เกิดขึ้น ชุมชนเชื่อมั่นว่าระบบเกษตรกรรมอินทรีย์เป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากระบบเกษตรกระแสหลักสู่เกษตรกรรมยั่งยืนรูปแบบหนึ่ง คือกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ปัญหากระบวนการเรียนรู้ในปัจจุบันได้แยกแยะออกจากวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้เด็กและเยาวชนถูกผลักให้ออกจากกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมและกระบวนการเรียนรู้ผ่านองค์ความรู้และภูมิปัญญาเดิมของชุมชนตนเอง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเด็กและถิ่นฐานชุมชน เด็กและเยาวชนจึงเพิกเฉยและละเลยจากระบบการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้จากชุมชน ซึ่งทีมวิจัยได้เริ่มการดำเนินการเบื้องต้นร่วมกับครูอาจารย์ในโรงเรียน โดยกำหนดหลักสูตรเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ทดลองใช้มาบ้างแล้ว และทีมวิจัยหวังว่ากระบวนการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง จะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมายและตรงตามความสนใจของผู้เรียน สามารถนำการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากโรงเรียนแก้ไขปัญหานี้สืบ เกิดความตระหนักต่อวิถีเดิมของชุมชน และเป็นการสร้างความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนต่อไป

คำถามวิจัยหลัก

การสร้างกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชนบ้านโสกขุมปูน และบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอคุชชุม จังหวัดยโสธร จะมีรูปแบบอย่างไร

คำถามวิจัยรอง

1. สภาพบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน บ้านโสกชุมพล บ้านท่าลาด เป็นอย่างไร มีปัจจัยเอื้ออะไรบ้างต่อการทำเกษตรอินทรีย์
2. เด็กและเยาวชนบ้านโสกชุมพล บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา จะสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้จากการเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ได้อย่างไร และผลเป็นอย่างไร รวมทั้งจะมีการนำไปปรับใช้ในระดับครัวเรือน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน บ้านโสกชุมพล บ้านท่าลาด
2. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกชุมพล บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา
3. เพื่อศึกษาผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกชุมพล บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

พื้นที่ศึกษา

โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกชุมพลและบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุมหะ จังหวัดยโสธร

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกชุมพล ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุมหะ จังหวัดยโสธร จำนวน 37 คน และกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในนอกระบบการศึกษา ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านโสกชุมพลและบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุมหะ จังหวัดยโสธร

ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย

พฤษภาคม 2551 - มิถุนายน 2552

ขั้นตอน และวิธีการดำเนินงาน

1. เวทีทำความเข้าใจงานวิจัย
2. ออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล
3. ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
 - 3.1 ศึกษาบริบทชุมชนบ้านโสกชุมพล บ้านท่าลาด เชื่อมโยงสู่การทำเกษตร

อินทรีย์

- 3.2 เก็บข้อมูลนักเรียนและเยาวชนทุกคนที่เข้าร่วมโครงการ
 - 3.3 ศึกษาเกษตรกรรมต้นแบบที่ทำเกษตรอินทรีย์
 - 3.4 เก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายอาหารกลางวันในโรงเรียน
4. ร่วมกันกำหนดกิจกรรมที่จะทำในโรงเรียน
5. ร่วมกันออกแบบแปลงเกษตรในโรงเรียน
6. เรียนรู้การทำเกษตรผ่านการปฏิบัติจริงในโรงเรียน
7. มีหลักสูตรการเรียนรู้ทุกวันศุกร์
8. จัดค่ายเยาวชน คนรักเกษตรอินทรีย์
9. เขียนรายงาน
10. เสนอผลการวิจัยต่อชุมชน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย

การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง คือ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมายและตรงกับความต้องการของผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ที่เกษตรกรได้ลงมือทำด้วยตนเอง ลองผิดลองถูก เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

วิถีเกษตรอินทรีย์ คือ การดำรงชีวิตของเกษตรกรที่ทำเกษตรในระบบเกษตรอินทรีย์ ทั้งการใช้ชีวิตประจำวัน การปฏิบัติงานในแปลงเกษตร รวมทั้งการใช้ชีวิตโดยภาพรวมของครอบครัว

ผลการเรียนรู้ คือ กระบวนการเรียนรู้ของเด็กโดยผ่านการ ฟัง คิด อ่าน เขียน และการได้ลงมือปฏิบัติจริง แล้วก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ได้รูปแบบที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ของเด็ก และเยาวชน ที่ผ่านการปฏิบัติจริง
2. ทราบถึงสภาพบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน บ้านโสกชุมปูน บ้านท่าลาด
3. ทราบถึงผลของกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ของนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ทีมนักวิจัย

1. นางชุติมา ม่วงมัน หัวหน้าทีมวิจัยผู้จัดการโรงสีข้าวชมรมรักษ์ธรรมชาติ
2. อาจารย์สุรัตนา ทองน้อย อาจารย์โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา
3. อาจารย์คำภา ทองน้อย อาจารย์โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา
4. อาจารย์สาริกา วิเศษดี อาจารย์โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา
5. อาจารย์จรัส บุณกิตติ อาจารย์โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา
6. นายสุทธิพงษ์ พลชัย เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน
7. นางสาวมณี หงส์พิพิธ เจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

ที่ปรึกษา

1. นายประยัด ทองน้อย ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา
2. นายมัน สามสี ประธานชมรมรักษ์ธรรมชาติ

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยตามโครงการนี้ได้ศึกษาทบทวนสภาพทุนเดิมของพื้นที่ และศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการจัดการศึกษาที่เน้นพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อให้ข้อมูลดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในครั้งนี้ โดยนำเสนอใน ประเด็นต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย

- 1.1 ชุมมรรักษัธรรมชาติ
- 1.2 โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 ความหมายและวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้
- 2.2 การเรียนรู้ในชุมชนและการถ่ายทอดองค์ความรู้
- 2.3 ความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสืบทอดความรู้ท้องถิ่น
- 2.4 ความหมายและหลักการเกษตรอินทรีย์

ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย

ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัยจะกล่าวถึงพัฒนาการของชุมชนในความพยายามแก้ไขปัญหา ดังกล่าวโดยการรวมกลุ่มในชื่อว่า ชุมมรรักษัธรรมชาติ

ชุมมรรักษัธรรมชาติ

ชุมมรรักษัธรรมชาติ เป็นองค์กรชาวบ้านที่มีพัฒนาการของการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านใน การแก้ไขปัญหาของชุมชน มีการลงทุน ลงแรงของชาวบ้าน ทำงานด้วยความเสียสละ ปัจจุบันมี สมาชิก 986 ครอบครัว มีสมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์ 225 ครอบครัว มีการบริหารจัดการโดยคณะ กรรมการบริหารที่มาจากตัวแทนชาวบ้าน แบ่งการทำงานเป็น 5 ฝ่าย คือ ฝ่ายส่งเสริมเกษตรกรรม ยั่งยืน ฝ่ายสำนักงาน ฝ่ายโรงสีข้าว ฝ่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน และฝ่ายเสริมกระบวนการเรียนรู้

ในรายละเอียดจะกล่าวถึงพัฒนาการของการรวมกลุ่ม วัตถุประสงค์ กิจกรรมที่ทำ และบทบาทของชมรมรักษัธรรมชาติดกับการเชื่อมโยงแนวคิดเกษตรอินทรีย์สู่โรงเรียน ดังนี้

พัฒนาการของการรวมกลุ่ม

ปี 2523 จัดตั้งร้านค้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้าน มีการลงทุน 3,800 บาทจากการลงหุ้นของสมาชิกหุ้นละ 10 บาท เพื่อจัดซื้อสินค้าจากภายนอก เช่น เครื่องอุปโภคบริโภค ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และยาชุดที่เรียกว่ายาหมอดี มีการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการบริหาร เปลี่ยนเวรกันมาขายสินค้า สิ้นปีมีกำไร มีการจัดสรรกำไรให้คณะกรรมการและสมาชิก เมื่อดำเนินการมาได้ 2 ปี เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลกุดชุมได้จัดตั้งกองทุนยาในหมู่บ้าน และให้ความรู้เรื่องยาสามัญประจำบ้านกับชาวบ้านและเก็บข้อมูลการใช้ยา พบว่าชาวบ้านซื้อยากินเองมากเกินไป กลุ่มผู้นำชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจึงได้ฟื้นฟูภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพรและหมอยาพื้นบ้านขึ้น

ปี 2526 ก่อตั้ง “ชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรอำเภอกุดชุม” เป็นที่รวมของหมอยาพื้นบ้าน พระสงฆ์ ครู พยาบาล และนักพัฒนาเอกชน ร่วมกันทำงานมาโดยตลอด จนกระทั่งปี 2533 ได้จัดตั้งเป็น “ศูนย์พัฒนาวัตถุดิบสมุนไพรวัดท่าลาด” ดำเนินการด้านการผลิตวัตถุดิบและยาสมุนไพร

ปี 2533 มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ นักเกษตรกรรมธรรมชาติชาวญี่ปุ่น ได้มาเยือนอำเภอกุดชุมและบรรยายเรื่องเกษตรกรรมธรรมชาติ ซึ่งสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง ทำให้เกิดการทำธรรมชาติขึ้นในชุมชนบ้านโสกชุมปูน และขณะนั้นกระแสการบริโภคเพื่อสุขภาพและการบริโภคที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยได้ตื่นตัว โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองจึงประสานเชื่อมโยง กลุ่มผู้บริโภคในกรุงเทพฯ และผู้ผลิตที่กุดชุมเข้าเป็นเครือข่าย “ชมรมเพื่อนธรรมชาติ” เพื่อส่งเสริมและจัดจำหน่ายข้าวปลอดสารพิษ - ปลอดสารเคมีแก่ผู้บริโภค

เมื่อมีช่องทางตลาด การก้าวเข้าสู่ธุรกิจชุมชนโรงสีข้าวจึงเกิดขึ้น กลุ่มผู้นำตระเวนหาความรู้โดยการดูงานตามโรงสีต่างๆ ระดมทุนจากชาวบ้าน การขายข้าวสารล่วงหน้าจากมูลนิธิเด็ก และโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง เพื่อก่อสร้างโรงสี เมื่อสร้างสำเร็จกลุ่มผู้นำและสมาชิกพร้อมใจกันตั้งชื่อว่า “ชมรมรักษัธรรมชาติ” ดำเนินการร่วมกับกลุ่มเกษตรกรทำนาโนไต้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรทำนาโดยไม่ใช้สารพิษและสารเคมี โดยคำนึงถึงสุขภาพและความปลอดภัยทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มีการผลิตที่หลากหลาย
3. เพื่อรับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกรในราคาเป็นธรรม
4. เพื่อแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารขายสู่ตลาดภายในและนอกประเทศ

5. เพื่อสร้างกิจกรรมที่เอื้อให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ในการทำงาน การบริหารจัดการธุรกิจ และการแก้ไขปัญหาของชุมชน

6. เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

กิจกรรมที่ทำ

1. ส่งเสริมให้เกษตรกรทำนาโดยไม่ใช้สารพิษและสารเคมี และคำนึงถึงสุขภาพและความปลอดภัยทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

2. ส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีการผลิตหลากหลาย

3. รับซื้อข้าวเปลือกทั่วไป ข้าวปลอดสารพิษ และข้าวอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จากสมาชิกและเกษตรกรในราคาที่ยุติธรรมและไม่โกงตาชั่ง

4. แปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวกล้องและข้าวขาวจำหน่ายโดยใช้ตรา “ทุ่งรวงทอง” ทั้งขายปลีกและขายส่ง

5. สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกและคณะศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ

6. สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน

7. ฟื้นฟูและอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น เช่น ประเพณีสู่ขวัญข้าวประจำปี

8. จัดตั้งธนาคารชุมชน เพื่อการออมทรัพย์ของสมาชิก

9. จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิก ทั้งในรูปแบบเงินให้เปล่าและเงินกู้ยืมเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่เกษตรกรรมยั่งยืน

บทบาทของชมรมรักษัธรรมชาติดกับการเชื่อมโยงแนวคิดเกษตรอินทรีย์สู่โรงเรียน

การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เป็นนโยบายหนึ่งของชมรมรักษัธรรมชาติ กลุ่มเป้าหมายคือสมาชิกเกษตรอินทรีย์ สมาชิกชมรมรักษัธรรมชาติ ลูกหลานสมาชิกเกษตรอินทรีย์ เด็กและเยาวชนในชุมชนและบุคคลภายนอกที่สนใจเรื่องการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการโรงสีและเกษตรอินทรีย์

บทบาทของชมรมรักษัธรรมชาติในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ให้กับลูกหลานของสมาชิก โดยการไปศึกษาดูงาน ฝึกปฏิบัติจริงในองค์กรกรณีที่สนใจจะทำงานในองค์กร และได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนาตั้งแต่ปี 2548 โดยการจัดหลักสูตรเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ทุกวันศุกร์ และประสานความร่วมมือกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมีเขตบริการ 2 หมู่บ้าน คือบ้านโสกชุมปูน และบ้านท่าลาด ในรายละเอียดที่จะศึกษาจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมา และข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนดังนี้

ประวัติความเป็นมา

โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา เดิมชื่อโรงเรียนบ้านโสกชุมปูน ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2482 ขุนอาจ เอารุระ นายอำเภอโยธา เป็นผู้จัดตั้ง ครั้งแรกได้อาศัยศาลาวัดบ้านโสกชุมปูน เป็นที่ทำการสอน จัดการศึกษาแบบสหศึกษาเปิดสอนตั้งแต่ชั้น ป.1 ถึง ป.4 โดยปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ มีนักเรียนในเขตบริการ 2 หมู่บ้านคือ บ้านโสกชุมปูน และบ้านท่าลาด

ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนาตามประกาศของ สปจ. ยโสธร เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2437 ครูใหญ่คนแรกคือ นายจุม โสภาส ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2491 คณะครูและผู้นำหมู่บ้าน พร้อมด้วยประชาชนทั้งสองหมู่บ้านได้ช่วยปลูกสร้างอาคารเรียนขึ้นโดยใช้ทิศตะวันออกของหมู่บ้านโสกชุมปูน มีเนื้อที่ 19 ไร่ 40 ตารางวา

พ.ศ. 2496 ได้รื้ออาคารเดิมแล้วสร้างอาคารถาวรขึ้นแทนเป็นแบบ ป.1ช. ขนาดกว้าง 9 เมตร ยาว 18 เมตรโดยใช้ทุนจากชาวบ้านและคณะครูในโรงเรียน

ในปี พ.ศ. 2504 อาคารเรียนทรุดโทรมมาก จึงขออนุญาตรื้อถอน เอาไม้มาเก็บไว้เพื่อสร้างอาคารหลังใหม่ จึงได้กลับไปอาศัยศาลาวัดเป็นที่ทำการสอนแทนเป็นครั้งที่สอง

ในเดือนมกราคม 2506 ครูใหญ่คนแรกได้ถึงแก่กรรม ทางราชการจึงได้แต่งตั้งให้นายเพชร แก้วใส เป็นครูใหญ่แทน นายเพชร แก้วใส จึงได้เริ่มสร้างอาคารใหม่ขึ้นและได้รับความร่วมมือจากคณะครูและชาวบ้านเป็นอย่างดี อาคารหลังใหม่นี้ได้เริ่มปลูกสร้างเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2508 ตัวอาคารเป็นแบบ ป.1ช. พื้นสูงขนาด 2 ห้องเรียน สิ้นเงินในการก่อสร้าง 15,000 บาท รวมทั้งแรงงานราษฎรสมทบ และได้รับเงินงบประมาณจากทางราชการ 16,000 บาท

เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2514 นายเพชร แก้วใส ได้โอนไปอยู่โรงเรียนกรมสามัญศึกษา ทางราชการจึงแต่งตั้งให้นายประคอง โคตรสมบัติ เป็นครูใหญ่แทน นายประคอง โคตรสมบัติ เห็นว่าโรงเรียนหลังเก่าทรุดโทรมและคับแคบ ไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน จึงได้ประชุมครู คณะกรรมการศึกษา กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน หาทางปลูกสร้างอาคารเพิ่มเติม ต่อมาในปี 2519 ได้ก่อสร้างอาคารขึ้นอีก 1 หลัง แบบ ป.1ช. ขนาด 4 ห้องเรียน พื้นคอนกรีต อาคารหลังนี้ได้รับความร่วมมือจากอาจารย์ นักศึกษา ค่าอาสาพัฒนาภาคอีสานจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น และคณะกรรมการอีกหลายฝ่ายให้ความร่วมมือและสนับสนุนคือ

1. คณะครูโรงเรียนบ้านโสกชุมปูน
2. กรรมการศึกษา
3. อาจารย์มหาจันทร์ ปวณิโต
4. นายสมชาย ทองน้อย
5. กำนัน สารวัตรกำนัน ต.นาโเส
6. ชาวบ้านโสกชุมปูนและบ้านท่าลาด
7. นางทองม้วน - นางจำรัส สามลี
8. เอกอัครราชทูตนิวซีแลนด์
9. สำนักงานเยาวชนแห่งชาติ
10. สมาคมวางแผนครอบครัว
11. สำนักข่าวอเมริกัน
12. โรงเรียนจักรเจิงนุกา
13. ร้านพงษ์อนันต์ยโสธร
14. คณะกรรมการจังหวัดยโสธร
15. ข้าราชการอำเภออุทุม

ปี พ.ศ. 2514 นางสาววิไลวรรณ ศรีวะอุไร ชาวกรุงเทพมหานคร ได้บริจาควัสดุอุปกรณ์ เพื่อปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเรียนหลังนี้โดยเปลี่ยนไม้ฝาผนังใหม่เป็นการก่ออิฐฉาบปูน แบ่งห้องเรียนใหม่เป็น 3 ห้อง ด้วยอิฐฉาบปูน ทั้งด้านในและด้านนอก ทำเพดานด้วยทึบบาร์ พื้นอัดดินใหม่ เพคอนกรีต และเปลี่ยนสังกะสีบางส่วน ทาสีใหม่ทั้งภายในและภายนอกอาคาร ลี้นงบประมาณ 182,266 บาท ปีการศึกษา 2519 ได้เปิดขยายชั้นประถมศึกษาตอนปลายภาคบังคับ ตั้งแต่ชั้น ป.1 - ป.6 มีนักเรียนจากบ้านนาโเสและบ้านใกล้เคียงเข้ามาเรียนด้วย ต่อมาในปีเดียวกัน องค์การบริหารส่วนจังหวัดได้สนับสนุนงบประมาณหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท เพื่อสร้างอาคารเรียนพร้อมครุภัณฑ์ อาคารหลังนี้เป็นแบบ ป.1ช. ขนาด 3 ห้องเรียน และบรรจุนักภารโรงให้ 1 ตำแหน่ง และได้รับงบประมาณจากสภาตำบลนาโเส จำนวนเงิน 30,000 บาท เพื่อขุดสระน้ำให้โรงเรียน ขนาดกว้าง 20 เมตร ถึง 50 เมตร

ปี พ.ศ. 2520 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสนับสนุนงบประมาณสองแสนบาท เพื่อสร้างอาคารเรียน แบบ ป.1ช. ขนาด 4 ห้องเรียน และอนามัยจังหวัดได้สร้างถึงเก็บน้ำฝน แบบ ผ.33 จำนวน 1 ชุดโดยทุนสมทบของคณะครู - ภารโรง จำนวน 15,000 บาท

ปี พ.ศ. 2521 ได้รับงบประมาณองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 59,000 บาท เพื่อสร้างโรงฝึกงาน 1 หลัง บ้านพักครู 2 หลัง ส้วม 3 ที่นั่ง ปัจจุบันได้รื้อถอนแล้ว

ปี พ.ศ. 2526 ได้รับโอนอาคารหลังที่ 1 ไปสร้างสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอกุฉินารายณ์

ปี พ.ศ. 2528 ได้เปิดทำการชั้นเด็กเล็ก 1 ห้อง สร้างเรือนเพาะชำ 1 หลัง ปัจจุบันเรือนเพาะชำได้รับอนุญาตรื้อถอนแล้ว

ปี พ.ศ. 2529 ได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนในโครงการ กศ.พช. ได้รับงบประมาณจำนวน 40,000 บาท มาดำเนินการตามโครงการ และกรมทรัพยากรธรณี ขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลให้ 1 บ่อ

ปี พ.ศ. 2531 ได้รับงบประมาณพัฒนาจังหวัดของ ดร.พีระพันธ์ พาลุสุข ส.ส.จังหวัดยโสธร จำนวน 40,000 บาท ขุดลอกสระน้ำในโรงเรียน

ปี พ.ศ. 2536 ได้รับงบประมาณพัฒนาจังหวัด ขุดสระน้ำอีก 1 บ่อ ขนาดกว้าง 15 เมตร ยาว 30 เมตร ลึก 3 เมตร แต่ไม่สามารถเก็บกักน้ำได้ตลอดทั้งปี ต่อมาปี พ.ศ. 2544 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนาเห็นว่าอาจไม่ปลอดภัยแก่เด็กนักเรียน จึงมีมติให้นาดินมาถมสระดังกล่าว เพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่นแทน

วันที่ 30 กันยายน 2537 นายประคอง โคตรสมบัติ อาจารย์ใหญ่ได้เกษียณอายุราชการ จึงได้มอบหมายให้นายสงวน สามสี ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่รักษาราชการในตำแหน่งแทน

วันที่ 8 สิงหาคม 2540 นายชัยวัฒน์ ทองไชย ได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ ตามคำสั่งสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยโสธร

ปี พ.ศ. 2541 นางวิไลวรรณ ศรีวะอุไร สร้างส้วมให้ 1 หลัง 2 ที่นั่ง งบประมาณ 55,500 บาท

วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2543 นายชัยวัฒน์ ทองไชย ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนบ้านหนองหว้า สปอ. กุฉินารายณ์ มอบหมายให้นายขจรยุทธ ผ่องแผ้ว รักษาราชการในตำแหน่งครูใหญ่

วันที่ 12 พฤษภาคม 2543 นายวิรุทธ งามล้วน ได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ ตามคำสั่งสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยโสธร ที่ 194/2543 และได้มาปฏิบัติหน้าที่ในวันที่ 16 พฤษภาคม 2543

วันที่ 1 พฤศจิกายน 2543 นายวิรุทธ งามล้วน ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านหมากมาย ตามคำสั่ง สปจ.ยโสธร ที่ 412/2543 นายสุวัฒน์ สาระวัน อาจารย์ 2 โรงเรียนบ้านสามเพี้ย สปอ.เมืองยโสธร ย้ายมาดำรงตำแหน่งครูใหญ่แทน ตามคำสั่ง สปจ.ยโสธร ที่ 415/2543 กระทั่งวันที่ 30 กันยายน 2544 ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเดิมที่โรงเรียนบ้านหนองหอย สปอ.เมืองยโสธร

วันที่ 29 มีนาคม 2544 ได้รับเงินสนับสนุนจากโครงการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ ครูภูมิปัญญาไทย และชมรมรักษาสันติภาพ กลุ่มเกษตรกรทำนาโนไต้ โดยมีนายมน สามสี ผู้ใหญ่บ้านโสกชุมพลุน สร้างถึงน้ำประปามูลค่า 15,000 บาท

วันที่ 1 ตุลาคม 2544 นายประหยัด ทองน้อย อาจารย์ 2 โรงเรียนบ้านโศกท่าลาดพัฒนา ซึ่งรักษาการตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านคำเกิด สปอ.ป่าดัว ย้ายมาดำรงตำแหน่งครูใหญ่แทน ตามคำสั่ง สปจ.ยโสธร ที่ 392/2544 ลง วันที่ 28 กันยายน 2544

วันที่ 14 พฤศจิกายน 2544 นายประหยัด ทองน้อย ครูใหญ่ ร่วมกับคณะครู – นักการภารโรง บริจาคเงินเพื่อสร้างที่แปรงฟันและล้างมือนักเรียน ตามโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ สิ้นเงินในการก่อสร้าง 2,700 บาท

วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2545 นายสหัส แก่นจำปา พร้อมเพื่อนศิษย์เก่าโรงเรียนบ้านโศกท่าลาดพัฒนา บริจาคเงินสร้างเสาธงเหล็กให้ สิ้นเงิน 37,020 บาท

วันที่ 5 ธันวาคม 2546 นายพงษ์นรินทร์ แก้วไธ ประธานกรรมการบริษัทไฮคีย์ แอร์คอนด์ เทคโนโลยี จำกัด ได้นำพนักงานในเครือบริษัทมามอบจานรับสัญญาณดาวเทียม โทรทัศน์สี ขนาด 29 นิ้ว เครื่องเล่นวีซีดี และเงินสดส่วนตัวสมทบซื้อเครื่องขยายเสียงจำนวน 6,000 บาท และนายบุญจันทร์ ทองน้อย สมาชิก อบต.นาโเส ร่วมสมทบทุนจัดซื้อเครื่องขยายเสียงอีก 3,000 บาท และนางลัดดา จันทร์เกษร 1,000 บาท

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2547 นายประหยัด ทองน้อย ขอปรับปรุงกำหนดตำแหน่งและแต่งตั้งข้าราชการครูสายบริหารในสถานศึกษา เป็นตำแหน่งที่ได้รับเงินเดือนสูงขึ้นตามกฎหมาย ก.ค. ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2545) ข้อ 3.4 และได้รับอนุมัติให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ในหน่วยงานทางการศึกษาเดิม ตามคำสั่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธรเขต 2 ที่ 119/2547 ลงวันที่ 28 เมษายน 2547

วันที่ 1 เมษายน 2547 นายขยทุท ผุดผ่อง และนายไพศาล จันทร์พวง ได้รับอนุมัติให้ลาออกจากราชการตามมาตรการพัฒนาและบริหารกำลังคนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง

วันที่ 3 มิถุนายน 2547 องค์การบริหารส่วนตำบลนาโเสสนับสนุนงบประมาณ 45,629 บาท เพื่อใช้ในการปรับปรุงระบบและขยายเขตจำหน่ายไฟฟ้าเข้าโรงเรียน โดยปักเสาพาดสายแรงต่ำหลักมีเตอร์เป็นเสา คสล. ขนาด 8 เมตร จำนวน 6 ต้น ระยะทาง 205 เมตร

วันที่ 11 พฤศจิกายน 2547 โรงเรียนได้รับงบประมาณจ้างครูพี่เลี้ยง 1 อัตรา นายจรัส บุณณกิตติ ได้ย้ายมาจากโรงเรียนบ้านคำน้ำสร้าง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต 2

ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียน

ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนในรายงานฉบับนี้จะกล่าวถึง ที่ตั้ง ขนาด ปรัชญาประจำโรงเรียน คำขวัญของโรงเรียน อักษรย่อ จำนวนนักเรียน บุคลากรในโรงเรียน วัสดุทัศน พันธกิจ และเป็นประสงค์ของการจัดการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ที่ตั้ง ขนาด

โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา ตั้งอยู่ที่บ้านโสกชุมปูน หมู่ที่ 2 ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุมหะ จังหวัดยโสธร มีเนื้อที่ 22 ไร่ 4 ตารางวา มีหมู่บ้านเขตบริการ 2 หมู่บ้าน คือ บ้านโสกชุมปูน หมู่ที่ 2 และบ้านท่าลาด หมู่ที่ 3 สถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ติดกับบ้านโสกชุมปูนทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และห่างจากบ้านท่าลาดประมาณ 500 เมตร

ปรัชญาประจำโรงเรียน “การศึกษา สามารถแสวงหาได้ทุกที่และตลอดเวลา”

คติพจน์ / คำขวัญของโรงเรียน “เรียนเด่น เน้นคุณธรรม นำสังคม”

อักษรย่อของโรงเรียน สท.

จำนวนนักเรียน อนุบาล 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 38 คน แยกเป็นชายจำนวน 20 คน หญิงจำนวน 18 คน

วิสัยทัศน์

จัดการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้นักเรียนแต่ละระดับมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เกิดการเรียนรู้ รักการอ่าน รักการเขียน ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย และมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีและการสื่อสาร อันเป็นพื้นฐานในการทำงาน การประกอบอาชีพ มีสุขภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม มีคุณธรรมจริยธรรม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทั้งนี้จะสามารถเห็นผลชัดเจนภายในปี 2553

พันธกิจ

1. จัดการศึกษาให้กับผู้เรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
2. จัดให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้และเต็มตามศักยภาพ
3. จัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เน้นกลุ่มสาระภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ส่งเสริมทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศ
4. จัดการเรียนการสอนตามแนวทางการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี อยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างมีความสุข สร้างจิตสำนึกให้ผู้เรียนมีความรัก มีความภูมิใจในสถานศึกษา ชุมชน ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในท้องถิ่นของตน

เป้าประสงค์

1. ผู้เรียนได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง
2. ผู้เรียนมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. ผู้เรียนได้เรียนรู้เต็มศักยภาพ และตรงความต้องการของผู้เรียน

4. จัดกระบวนการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและส่งเสริม อนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณี วันสำคัญ ร่วมกับชุมชน

5. ระดมทรัพยากรจากชุมชน หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนการจัดการศึกษา

6. จัดการศึกษาที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

7. จัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาของชาติ

8. สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ร่มรื่นและสวยงาม เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

9. โรงเรียนนำสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

10. ครูสามารถนำผลการวิจัยและนวัตกรรมไปพัฒนาคุณภาพการศึกษา

11. มีแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนอย่างหลากหลาย

12. จัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นไทย

รายชื่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2551

1. นายมัน สามสี	ประธานคณะกรรมการ
2. นายบุญเพชร ทองน้อย	รองประธานคณะกรรมการ
3. พระครูวิสุทธิปัญญาคม	กรรมการ
4. นายนิคม พรหมวงศ์	กรรมการ
5. นายวินัย ศรีมันตะ	กรรมการ
6. นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์	กรรมการ
7. นายสาริกา วิเศษดี	กรรมการ
8. นายประดิษฐ์ แสงโชติ	กรรมการ
9. นายคำภา เวฬุวนารักษ์	กรรมการและเลขานุการ

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในโครงการได้กล่าวถึงความหมายและวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ในชุมชนและการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสืบทอดความรู้ ท้องถิ่น ความหมายและหลักการเกษตรอินทรีย์ โดยที่รายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายและวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้ ตามความหมายทางจิตวิทยา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล อย่างค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือการมีประสบการณ์

วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้

1) กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

หมายถึง การจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนเป็นประการสำคัญ ใครก็ตามที่เป็นคนสำคัญของเรา เราย่อมมีความรักความปรารถนาดีให้แก่เขา จะคิดจะทำอะไรก็มักจะคิดถึงเขาก่อนคนอื่น และคิดถึงประโยชน์ที่เขาจะได้รับ

กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นแนวคิดทางการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งเป็นต้นคิดในเรื่องของการเรียนรู้โดยการกระทำหรือ “Learning by doing” อันเป็นแนวคิดที่แพร่หลายและได้รับการยอมรับทั่วโลกมานานแล้ว การจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมนี้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนบทบาทในการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการเป็นผู้รับมาเป็นผู้เรียน และเปลี่ยนบทบาทของครูจากผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดข้อมูลความรู้มาเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงบทบาทนี้เท่ากับเป็นการเปลี่ยนจุดเน้นของการเรียนรู้ว่าเป็นผู้เรียนมากกว่าอยู่ที่ผู้สอน ดังนั้นผู้เรียนจึงกลายเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้เพราะบทบาทในการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ

การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีโอกาสดำเนินการประสบการณ์ใหม่ๆ เข้ามา และโอกาสได้ใช้กระบวนการทางสติปัญญาของตน ในการคิดค้นกรองข้อมูล ทำความเข้าใจข้อมูล ความรู้ด้วยตนเอง กระบวนการสร้างสรรค์ความรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนที่มีความหมายต่อตนเอง อันจะส่งผลถึงความเข้าใจและการคงความรู้นั้น (retention)

2) กระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2542 : 23) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรม เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมายและตรงกับความต้องการของผู้เรียน บทบาทผู้สอนเป็นนักจัดการ เป็นผู้เอื้ออำนวยการเรียนรู้ รับผิดชอบ วิเคราะห์วิธีการเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาวิธีการเรียน เพื่อเป้าหมายเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้

กลุ่มการเรียนรู้ที่ปฏิบัติได้จริงสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เป็นจริงในด้านเศรษฐกิจ สังคม วิถีชุมชน การเรียนรู้เสริมสร้างศักยภาพของตน เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคมประชาธิปไตย กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสร้างความรู้ วิธีคิดใหม่ วิธีการแก้ปัญหาใหม่ สามารถปรับปรุงบุคลิกภาพของตนให้ดีขึ้น การดำเนินงานต่างๆ โดยอิสระมีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม

กระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริงจะต้องตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในหลายๆ มิติ ได้แก่ ความจำ การใช้เหตุผล ความซาบซึ้งในสุนทรียภาพ สมรรถภาพทาง

ร่างกาย ทักษะการติดต่อสื่อสาร และการสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ทั้งความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม

3) การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น

คำริ บุญชู (2543 : 69-70) กล่าวถึง การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น หมายถึง การเรียนรู้จากที่บุคคลได้ปฏิสัมพันธ์กัน โดยมีการจัดโอกาสที่ส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด วัฒนธรรม อารมณ์ และสังคมร่วมกัน ทำงาน และสร้างผลงานร่วมกับบุคคลอื่น บุคคลที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ มีทั้งในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน มีหลากหลายเพศ หลายวัย หลายลักษณะ หลายบทบาทอาชีพ ทั้งเพื่อน พี่น้อง ครู ภารโรง พ่อแม่ ผู้ปกครอง แม่ค้า เป็นต้น

4) การเรียนรู้ (นอกระบบ) จากอดีตถึงปัจจุบัน

การเรียนรู้เป็นกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญา ด้านหนึ่งมีผู้ถ่ายทอด ซึ่งเป็น "ครู" เป็นปราชญ์ เป็นผู้คงแก่เรียน เป็นผู้ชำนาญ หรือเป็นผู้รู้ที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นครูโดยตรงหรืออย่างชัดเจน แต่ก็สามารถถ่ายทอดความรู้ความชำนาญได้ เช่น พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง อีกด้านหนึ่งคือผู้เรียนรู้ ที่สืบทอดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ ซึ่งเป็นลูกหลานญาติพี่น้อง เป็นลูกศิษย์จากใกล้ไกล วิถีชุมชนเมื่อยังไม่มีโรงเรียนนั้นการเรียนรู้กระทำในชีวิตจริงเป็นส่วนใหญ่ ทำที่บ้าน ทำที่ไร่นา ทำที่พิเศษกว่าที่อื่นสำหรับการเรียนรู้คือที่วัด ซึ่งถือว่าเป็น "ที่บวชเรียน" ซึ่งเด็กชายบางคนจะไปอยู่กับหลวงตา หลวงปู่ หลวงลุง ไปเป็น "เด็กวัด" จนกระทั่ง "บวชนเอบวชพระ" แล้วส่วนใหญ่ก็จะลาสิกขาเมื่อได้อายุพอมีครอบครัว ออกจากวัดแล้วเดินทางไกลเพื่อหาประสบการณ์ชีวิต ไปเสาะแสวงหา "วิชา" เพื่อทำมาหากินต่อไป

การเรียนรู้ในอดีตเป็นการเรียนรู้เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด และให้อยู่อย่างพอเพียง ให้สามารถช่วยเหลือคนอื่นหรือชุมชนให้อยู่รอดไปพร้อมกัน บางคนจึงเรียนรู้เรื่องการรักษาโรค รักษาคนและรักษาสัตว์ เป็นผู้นำชุมชน แก้ไขปัญหาต่างๆ บางคนเรียนรู้เพื่อทำให้คนอื่นมีความสุขสนุกสนาน เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ พวกเขาเรียนเป็นนักแสดงพื้นบ้านในแบบต่างๆ ของแต่ละท้องถิ่น เช่น ลิเก มโนราห์ หมอลำ หนังตะลุง การเล่นดนตรีแบบต่างๆ

หากจะจำแนกการเรียนรู้ในสังคมอดีต แยกตามลักษณะผู้สอนและผู้เรียน หรือผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดก็อาจแยกออกได้ดังนี้

1. การเรียนที่บ้าน

เป็นการเรียนรู้ที่มีลักษณะที่ "เป็นธรรมชาติ" มากที่สุด จนกระทั่งถ้ามองจากสายตาที่คับแคบของการศึกษาในระบบหรือในยุคใหม่ แทบจะมองไม่เห็นว่าเป็นการเรียนรู้แบบไหนและอย่างไร แต่ในความเป็นจริง นี่คือการเรียนรู้ที่ถูกสืบทอดจากพ่อแม่พี่น้องญาติของตนเองอยู่ในบ้านเดียวกัน หรือในหมู่บ้านเดียวกัน คือ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การทำงาน การดำเนินชีวิตประจำวัน เริ่มจาก

การเลียนแบบไปจนกลายเป็นการเรียนรู้ กลายเป็นความรู้ของตนเอง ตามที่แต่ละคนถนัด ชอบ หรือสนใจเป็นพิเศษ

การเรียนรู้เกิดจากการได้เห็นและได้ลงมือทำ การกวาดบ้าน หุงข้าว ทำอาหาร ซักเสื้อผ้า ทอผ้าทอหูก ทอเสื่อ ทำเครื่องใช้ไม้สอยในครัวเรือน และเครื่องมือสำหรับการทำมาหากิน เช่น แห อวน มีด พร้า จอบ เสียม ตะกร้า กระบุง หม้อ ไห เหวียน การสร้างบ้าน การทำไร่ทำนา การเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชปลูกผัก การจับปลา การจับสัตว์ ล่าสัตว์

ความรู้พื้นฐานเพื่อการมีชีวิตให้รอดและให้เป็นอยู่อย่างพอเพียง ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่ จากครอบครัว จากญาติพี่น้องตั้งแต่เล็กจนโต จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ต่อๆ มา หลายอย่างกลายเป็นความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านเฉพาะอย่าง เพราะเกิดขึ้นในเฉพาะพื้นที่ เฉพาะบริบท และสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคม

ทั้งหมดรวมกันเป็นภูมิปัญญา ซึ่งหมายถึงความรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวม ไม่แยกออกเป็นชิ้นส่วนหรือเป็นเรื่องๆ อย่างๆ หากสัมพันธ์กันเป็นองค์รวมพอ ก่อให้เกิดความเข้าใจในวิถีแห่งการดำเนินชีวิต สามารถเอาชีวิตรอดได้ มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เผชิญอยู่ในชีวิตประจำวันได้

ความรู้ความสามารถเฉพาะทางต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของ "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" เช่น ความรู้ทางการรักษาโรค ความรู้ด้านการแสดง ความรู้ในเรื่องการผลิตเครื่องมือ ความรู้ในการทำมาหากิน เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาต่อเมื่อสามารถเชื่อมโยงความรู้ดังกล่าวเข้ากับปรัชญาชีวิตของผู้คน หรือชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ปรัชญาชีวิตอันหมายถึงแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชีวิต ที่มา เป้าหมาย และความหมายของชีวิต

การทอผ้าเป็นลายต่างๆ เป็นความรู้เฉพาะด้าน เป็นความชำนาญที่คนบางคนเท่านั้นจะทำได้ อย่างสวยงาม เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเมื่อเข้าใจที่มา หรือภูมิหลังของแนวคิดเกี่ยวกับโลก เกี่ยวกับชีวิตของคนทอผ้าผืนนั้น ลายผ้าที่ปรากฏเป็นรูปลักษณะต่างๆ นั้นเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงอะไร ถ้าพิจารณาให้ดีจะบอกให้รู้ถึงปรัชญาชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ การทอผ้าเช่นนี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเรียนรู้ที่บ้าน โดยทั่วไปแล้วจะเป็นการเรียนรู้เพื่อให้ "อยู่รอด" ได้ นอกจากว่าที่บ้านนั้น พ่อหรือแม่หรือสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวจะมีความสามารถ "พิเศษ" เฉพาะทาง และถ่ายทอดให้ลูกหลานเป็นการเฉพาะ ความรู้เรื่องหมอลำก็ดี ความรู้เฉพาะด้านต่างๆ ก็ดี เป็นภูมิปัญญา เพราะโยงเข้ากับปรัชญาชีวิต ไม่ได้เป็นแค่เพียงความรู้ หรือศาสตร์ แต่เป็นศิลปะ เป็นความรู้ที่เป็นความงามด้วย เป็นความดีด้วย เป็นความจริงด้วย บูรณาการในเรื่องเดียวกัน

2. การเรียนที่วัด

การเรียน "หนังสือ" ในสังคมไทยสมัยก่อนต้องไปเรียนที่วัด เพราะเรียนอ่านเรียนเขียนเพื่อจะได้เรียนธรรมะ เพื่อจะได้อ่านจารึกจากใบลาน ซึ่งมีทั้งหลักธรรมคำสอน และวรรณกรรมท้องถิ่น สิ่งที่จารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่โบราณถือว่าเป็น "ของศักดิ์สิทธิ์" เป็น "คาถา" เป็น "มนตร์" ที่คนจะเรียนรู้ต้องปฏิบัติธรรม ต้องไม่มีกิเลส

นอกจากการเรียนอ่านเพื่อจะได้อ่านใบลาน ศึกษาธรรมะ คนที่บวชก็เรียนรู้วิชาทางโลกอื่นๆ ไปพร้อมกันด้วย เช่น วิชาเลขคณิต สามารถบวก ลบ คูณ หาร เป็น สามารถคำนวณได้ บริหารจัดการสัมพันธ์กับผู้คนได้ ทำให้เมื่อสึกออกมาแล้วสามารถติดต่อกับทางราชการได้ อาจจะรับราชการได้ มีงานที่ต้องใช้ความสามารถในการอ่านการเขียนได้

การเรียนทุกอย่างที่วัดเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรม แม้การเรียนเรื่องสมุนไพร การรักษาโรค ซึ่งหลวงตา หลวงลุงบางท่านอาจมีความรู้ความสามารถพิเศษ และถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ ก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรม คือการช่วยเหลือคนเจ็บคนป่วย คนทุกข์ เป็นการแผ่เมตตาและช่วยเยียวยารักษา

การเรียนที่วัด ซึ่งเป็นการบวชเรียน จึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่สุด คือการทำให้คนเป็นคนดี ให้มีความรู้เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติชอบ จะได้ช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม วัดบางแห่งมีความรู้พิเศษด้านการรักษาโรค บางแห่งด้านการก่อสร้าง บางแห่งด้านศิลปะท้องถิ่นใครที่เรียนก็ไม่ได้เรียนเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว หากเรียนไปเพื่อยังประโยชน์ให้ส่วนรวม เพราะที่สุดทุกคนก็เป็นชาวบ้านที่ทำไร่ทำนา ทำมาหากินเลี้ยงชีพ ไม่ได้มีใครมุ่งประกอบอาชีพเพื่อจะได้สะสมส่วนเกินหรือกำไรให้มากที่สุด ทุกคนจึงเป็น "ชาวนา" เป็น "ชาวบ้าน" ต่างกันแต่ว่า บางคนเก่งทางด้านรักษาจึงเรียกว่าหมอยา แต่ก็ไม่ได้ประกอบอาชีพหมอยา เพราะหมอยาไม่ใช่อาชีพ หากเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่ได้รับการถ่ายทอดมาเพื่อยังประโยชน์ให้ชุมชนและส่วนรวม

การเรียนรู้ที่ทำให้ระบบคุณค่าแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นวิถีปฏิบัติอันสำคัญของชุมชน คือการเรียนรู้ที่วัด ซึ่งเป็นกระบวนการ "สร้างคน" ไม่ใช่ "สร้างความรู้" หรือถ่ายทอดความรู้เป็นเรื่องราว หรือถ่ายทอดเทคนิคเป็นอย่างไร เฉพาะด้านเฉพาะทาง เพื่อให้คนไปประกอบอาชีพทำมาหากิน หากเป็นการสืบทอด "ประเพณี" ซึ่งเป็นปัจจัยเพื่อความอยู่รอดและการอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชน

คุณธรรมที่ "สอน" กันในกระบวนการเรียนรู้ที่วัด เป็น "จิตสำนึก" ที่บูรณาการเป็น "จิตวิญญาณ" ของเรื่องราวการเรียนรู้ในทุกเรื่อง ไม่ใช่หลักธรรมที่ต้องท่องจำแยกจากเรื่องการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำมาหากิน หรือการเรียนรู้เฉพาะทางต่างๆ

3. การเรียนรู้ที่ "สำนัก"

การเรียนรู้เฉพาะเรื่องเฉพาะทางในอดีตนั้นส่วนใหญ่จะเกิดเป็น "สำนัก" ซึ่งอาจจะอยู่ที่บ้าน อาจจะอยู่ที่วัด หรืออาจจะก่อตั้งแยกออกเป็นสถานที่ต่างหาก ที่ซึ่ง "ครู" หรือ "อาจารย์" ผู้เป็น "เจ้าสำนัก" อยู่ที่นี่และสั่งสอนลูกศิษย์ ซึ่งก็คือกระบวนการถ่ายทอดวิชา ตัวอย่างของสำนักที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้ คือวัดโพธิ์ ซึ่งเป็นสำนักเรื่องการแพทย์แผนไทย เรื่องการนวด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งภายในวัดนั่นเอง มีการเรียนรู้ มีการฝึกฝนและสืบทอดประเพณีดังกล่าวต่อๆ กันมา แม้ว่าผู้ก่อตั้งแรกๆ จะสิ้นอายุขัย ก็มีบุคคลอื่นที่เป็นลูกศิษย์ได้สืบทอดวิชาและทำการถ่ายทอดต่อไป

สำนักต่างๆ เหล่านี้จะมีลักษณะเฉพาะตามความรู้ความสามารถเฉพาะด้านของ "ครู" หรือผู้ก่อตั้งสำนักนั้น ซึ่งจะรับลูกศิษย์มาจำนวนหนึ่งเพื่อทำการถ่ายทอด คำว่า "ลูกศิษย์" ก็บอกในตัวอยู่แล้วว่า เป็นทั้งลูกและเป็นทั้งศิษย์ เป็นผู้ที่ไปกินไปอยู่กับครู ไปรับใช้อย่างใกล้ชิด เพราะการเรียนรู้หรือการสืบทอดความรู้หรือเรียน "วิชา" นั้นไม่ได้กระทำเฉพาะระหว่างที่ทำการถ่ายทอด หรือระหว่างการเรียนการสอน เพราะสิ่งที่ครูถ่ายทอดให้ศิษย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของครูเอง การสืบทอดวิชาจากครูจึงเป็นการสืบทอด "จิตวิญญาณ" ของครูด้วย ไม่ใช่เพียงความรู้เฉพาะด้าน หรือความสามารถพิเศษ ซึ่งไม่อาจแยกออกจาก "ชีวิต" ของครูได้

นี่คือสิ่งที่เรียกกันว่า "องค์รวม" ของความรู้ในสังคมในอดีต เป็นองค์รวมของความรู้ที่สมัยก่อนมักเรียกกันว่า "วิชา" ไปเรียนวิชา สืบทอดวิชา เป็น "วิชา" ที่โยงไปถึงความหมายอันลึกลับของ "ความรู้แจ้งแทงตลอด" ในความหมายของ "ธรรมะ" ของท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นการเข้าถึงธรรมชาติ เป็นหนึ่งกับธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ "วิชา" สูงสุด คือสูงสุดคืนสู่สามัญ

ด้วยเหตุดังนี้ การสืบทอดวิชาจากครูจึงต้อง "คลุกคลี" อยู่กับครู เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตครู ทำให้ครูเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตตนเอง จะได้ซึมซับเอาทุกสิ่งจากครูให้มากที่สุด ไม่ใช่เลียนแบบ แต่เป็นการเรียนรู้ นำเอาจิตวิญญาณของครูมาเป็นชีวิตของตนเอง มาเป็นตัวของตัวเอง โดยอาศัยวิชาของครู

ที่จริงพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านร่วมกันจัดขึ้นตามฤดูกาลเกือบทุกเดือน มีความหมายถึงการเชื่อมต่อชีวิตของตนเองเข้ากับวัฏจักรหรือวงจรแห่งชีวิตใน "รอบปี" ไม่ว่าจะเป็นการทำพิธีบูชาผีนา ก่อนจะลงมือไถนา พิธีไหว้ผีบ้าน ผีป่า ล้วนมีความหมายในอีกแง่หนึ่ง คือการสืบทอดชีวิตชุมชนกับบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่าเป็น "ครู" ที่ได้ถ่ายทอดวิชาทำมาหากินและ "การเอาชีวิตรอด" ถ่ายทอดทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิต

ครูจึงเป็นผู้ให้ชีวิตไม่ได้ให้แก่ความรู้เรื่องหนึ่ง หรือความสามารถพิเศษอย่างหนึ่งอย่างใดเท่านั้น แต่รวมไปถึง "ชีวิต" ทั้งหมด "ครู" จึงยิ่งใหญ่มากในประเพณีไทยและตะวันออก พ่อแม่ก็คือ "ครู" ด้วยเช่นเดียวกัน เพราะเป็นผู้ให้ "ชีวิต" ที่ไม่ได้มีแค่เพียงร่างกาย แต่ให้จิตวิญญาณ ให้

คนมีชีวิตอยู่ได้อย่างร่มเย็นเป็นสุขด้วย "วิชา" ที่พ่อแม่ได้ "สั่งสอน" เพราะบ้าน คือ "สำนัก" แห่งแรกของคน สำนักที่เขาได้เกิดมา เรียนรู้ และเติบโต

ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ จึงหมายถึง การสร้างประสบการณ์ หรือการฝึกฝน เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคล โดยเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติในสภาพจริง ส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด วัฒนธรรม อารมณ์ และสังคม มีปฏิสัมพันธ์ และทำงานร่วมกับผู้อื่น

การเรียนรู้ในชุมชนและการถ่ายทอดองค์ความรู้

การเรียนรู้ในชุมชน หรือการเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติเพื่อตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติ หมายความว่า คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นจะไม่ถามตนเองว่า ทำไมโลกถึงมีแรงดึงดูด เพราะถึงตอบปัญหานี้ได้ก็ไม่สามารถนำมาใช้ในเชิงปฏิบัติได้คือ ถึงเราไม่รู้ เราก็ไม่หลุดลอยออกจากโลกเพราะฉะนั้นก็ไม่มี ความหมายในเชิงปฏิบัติ

การเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่น เป็นการเรียนรู้เพื่อตอบปัญหาในชุมชน เช่น การทำนา การทำมาหากิน การอยู่อาศัย การรักษาโรค และสิ่งที่มาชี้วัดการตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติคือ “ความสัมฤทธิ์ผล” ของความรู้ต่างๆ

ความรู้ท้องถิ่นเป็นไปในทางปฏิบัติแต่มีมุมมองที่เกี่ยวกับศาสนาธรรม มีความสำคัญคือความรู้เหล่านี้ไม่ได้มาลอยๆ แต่จะมาพร้อมกับมุมมองหรือท่าทีต่อโลกหรือต่อชีวิตที่มีลักษณะมาจากฐานของศาสนาธรรม ไม่ว่าจะเป็นอิสลาม พุทธ คริสต์ หรืออะไรก็แล้วแต่ ความรู้ทั้งหลายเหล่านี้เมื่อเวลาใช้ความรู้ต้องใช้ในเชิงเมตตา ใช้ในเชิงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ใช่เพื่อการแข่งขันกัน ซึ่งมีความสำคัญมาก เพราะความรู้ การเรียนรู้ในปัจจุบัน ไม่ได้มีฐานหรือไม่มีมุมมองจากศาสนาธรรม ซึ่งแตกต่างไปจากการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น

ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ของชุมชน จะไม่อ้างความเป็นสากล คือไม่อ้างว่าการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสานจะต้องทำแบบนี้ทั่วโลก ต้องใช้ตะเภาเพื่อฆ่าแมลงแบบนี้ทั่วโลก จะเป็นความรู้ที่ตอบปัญหาเฉพาะท้องถิ่นมากกว่าที่จะประกาศว่าเป็นความรู้สากล ซึ่งผิดกับการเรียนรู้ในโรงเรียนปัจจุบันที่อ้างความเป็นสากลเสมอ ดังนั้นความรู้ในชุมชนจึงไม่ใช่ความรู้เชิงทฤษฎี ไม่มีทฤษฎีตายตัวสำหรับการเรียนรู้ในท้องถิ่น ถ้าท้องถิ่นอื่นๆ จะนำไปใช้ต้องมีการประยุกต์ใช้ ไม่สามารถนำไปใช้ได้ใดๆ ความรู้ของชุมชนจึงไม่เป็นความรู้สากล แต่ต้องเป็นความรู้สัมพันธ์กับคนตลอด โดยเฉพาะคนในท้องถิ่น

ความรู้ของท้องถิ่นมักไม่อยู่ในรูปของลายลักษณ์อักษร แต่มักจะอยู่กับประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์นั่นเอง ไม่ได้ลอยมาจากตำรา ปัจจุบันคนเราเรียนรู้จากตำราตลอด และบางครั้งไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริงของเราได้

เช่น คนที่จบปริญญาเอกด้านวิทยาศาสตร์ก็อาจจะยังเชื่อผีก็ได้ หรือทำพิธีกรรมทางด้านไสยศาสตร์ต่อไปก็ได้ คือไม่ได้เกี่ยวข้องกับความรู้และชีวิตจริง

ลักษณะทั้ง 4 ประการที่กล่าวมาข้างต้น เป็นลักษณะของการเรียนรู้และองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันนี้

ลักษณะของกระบวนการสร้างการเรียนรู้และการสืบทอดความรู้ท้องถิ่น

ลักษณะที่ 1 เป็นความรู้ที่ถูกคิดโดยบุคคลหรือกลุ่มคนที่ตอบปัญหาบางอย่างที่มีอยู่ในชุมชนหรือในท้องถิ่นนั้นๆ เช่นเรื่องการจัดการน้ำ คนคนเดียวไม่สามารถจัดการน้ำได้ ชุมชนต้องร่วมกันจัดการ ซึ่งวิธีการจัดการต้องเกิดจากการร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไขปัญหา วิธีการผลิตของชุมชนบังคับให้ต้องร่วมมือกันตอบ ไม่สามารถที่จะหมกมุ่นอยู่กับคำถามนั้นคนเดียวเหมือนกับนักวิชาการในปัจจุบัน เพราะเทคโนโลยีการเกษตรไม่ว่าจะเป็นระบบเหมืองฝาย การควบคุมน้ำ การควบคุมแมลงหรืออื่นๆ ต้องอาศัยความร่วมมือในชุมชน และความรู้ที่ได้ก็เป็นสมบัติของชุมชน เป็นสมบัติของสาธารณะ ซึ่งแตกต่างจากความรู้ของนักวิชาการที่เป็นความรู้ส่วนบุคคลบางคน

ลักษณะที่ 2 ความรู้นั้นอาจจะได้มาจากชุมชนอื่นก็ได้ อาจจะได้มาจากการอพยพเข้ามาก็ได้ เพราะชุมชนในอดีตถึงแม้จะอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่เกี่ยวข้องกับใครเลย ผู้คนในชุมชนมีการออกจากชุมชนไปสัมพันธ์กับชุมชนอื่น มีคนจากชุมชนอื่นเข้ามาแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนในชุมชน มีการค้าท้องถิ่น มีอิทธิพลของวัฒนธรรม เช่นศาสนาพุทธที่แพร่ขยายมาในประเทศไทย มีการอพยพย้ายถิ่น ทำให้ความรู้เกิดการถ่ายโอน เผยแพร่จากชุมชนหนึ่งสู่ชุมชนหนึ่ง ความรู้ในชุมชนไม่ได้ถูกจำกัดตัวเองอยู่ในชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีการถ่ายโอนความรู้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะโดยการอพยพ โดยการสัมพันธ์สืบเนื่องทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง หรืออื่นๆ เป็นต้น

ลักษณะที่ 3 ความรู้ในชุมชนท้องถิ่นนั้นถูกสืบทอดในครอบครัว ในชุมชน ถึงแม้ว่าความรู้นั้นมาจากชุมชนอื่นก็ตาม แต่การสืบทอดนั้นจะสืบทอดกันเองในชุมชน สืบทอดกันเองในครอบครัวค่อนข้างมาก โดยมีบ้าน มีวัดหรือมัสยิด เข้ามาช่วยเสริมมุมมองทางศาสนธรรม ในอดีตบ้านและวัดมีบทบาทในเรื่องการสืบทอดค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นงานประเพณี วิธีการผลิต รวมทั้งวัดเองก็เป็นแหล่งสะสมความรู้ของชุมชนที่มีความสำคัญ มีความรู้ในท้องถิ่นมากมายที่เราเรียนรู้ได้จากวัด รวมทั้งวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นแหล่งสืบทอดความรู้ไปพร้อมกับเรื่องศาสนธรรม กิจกรรมทางสังคมในชุมชนเป็นแหล่งสืบทอดองค์ความรู้ด้วย เช่น การลงแขกก็เป็นการสอนให้เด็กรู้จักการดำนาโดยผ่านเพื่อนๆ ในวัยเดียวกัน เป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีกิจกรรมร่วมกัน เพราะเวลาลงแขกกันพ่อแม่ก็จะเอาเด็กๆ ไปด้วย ทำให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้

ลักษณะที่ 4 ความรู้ของชุมชนจะเห็นได้ว่า ผู้สร้าง ผู้สืบทอด ผู้ใช้ความรู้นั้นจะเป็นกลุ่มคน เป็นชุมชนทั้งหมด แต่เราก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามีความรู้ที่เกิดขึ้นรักษาเอาไว้ สืบทอดเอาไว้โดยบุคคลที่เรียกว่า เป็นผู้เชี่ยวชาญ ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ เช่น การตีเหล็กในสมัยโบราณ

การทำเครื่องจักสาน หมอลำ ลีเก เป็นผู้เชี่ยวชาญที่สืบทอดมาในครอบครัวและเกิดการถ่ายทอดไปสู่ชุมชนอื่นๆ ด้วย เพราะฉะนั้นความรู้ของชุมชนเกิดขึ้น ผดุงเอาไว้ รักษา สืบทอดเอาไว้ และถูกใช้อยู่ในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องยอมรับว่ามีความรู้ของผู้เชี่ยวชาญหรือความรู้พิเศษบางแขนงที่ข้ามชุมชนออกไป

การเรียนรู้ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน จึงหมายถึง การสืบทอดแบบแผน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่แสดงออกผ่านวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม โดยบุคคล ครอบครัว กลุ่มคน และชุมชน

ความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสืบทอดความรู้ท้องถิ่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547) กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันนี้ไว้ว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 2500 หรือนับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนเป็นอย่างมาก และการเรียนรู้ในชุมชนปัจจุบันถูกกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ

1. ความรู้ในเชิงปฏิบัติของชุมชนเกิดขึ้นยากกว่าเดิม เหตุผลคือชุมชนในปัจจุบันไม่ได้ทำการผลิตร่วมกันอีกต่อไปแล้ว คนที่อยู่ในชุมชนปัจจุบันถูกทำให้กลายเป็นปัจเจกบุคคล ถูกทำให้กลายเป็นต่างคนต่างอยู่มากขึ้น ต่างคนต่างทำมาหากิน การทำนาในสมัยนี้ชุมชนไม่ได้ร่วมกันทำเหมือนในอดีต เหลือบ้างเพียงเล็กน้อยในบางชุมชน แต่เป็นการทำนาที่ต่างคนต่างทำและเกิดอาชีพพิเศษในชุมชนมากขึ้น ในอดีตคนในชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรม 80-90 เปอร์เซ็นต์ จะมีอาชีพพิเศษอยู่ไม่กี่ครอบครัว แต่ในปัจจุบันอาชีพเกษตรกรรมอาจเหลือเพียง 50-60 เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือเป็นอาชีพอื่นๆ ไป เช่น รับราชการ รับจ้าง ค้าขาย ฯลฯ ด้วยอาชีพที่แตกต่างกัน ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

2. การถ่ายทอดความรู้ลดลงอย่างมาก เพราะว่าคนหลายคนด้วยกันไม่รู้ว่าจะเอาความรู้นั้นไปทำไม เช่น มีสมาชิกในชุมชนทำเกษตรอินทรีย์ ประมาณ 20 ครอบครัว แต่มีสมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งที่ทำอาชีพอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องเกษตรอินทรีย์ ก็จะไม่รู้สึกรู้ว่าจะเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ไปทำไม ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้นการตอบปัญหาเรื่องสารพิษ สารเคมี จึงไม่สามารถตอบปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพของชุมชนได้ กลายเป็นกระบวนการสร้างความรู้ที่กระทำขึ้นโดยกลุ่มคนที่เล็กลง หรือทำขึ้นโดยปัจเจกบุคคลมากขึ้น

3. การเกิดปราชญ์ชาวบ้าน แม้ว่ากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนในปัจจุบันจะเปลี่ยนไปก็ตาม แต่ในระยะ 30 - 40 ปีที่ผ่านมา เรายังพบเห็นการสร้างความรู้ใหม่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดเวลา แต่ลักษณะการสร้างองค์ความรู้ใหม่นี้แตกต่างจากที่ผ่านมา คือไม่ได้เป็นการสร้างความรู้ในชุมชนแล้วแต่เป็นการสร้างความรู้ของปัจเจก ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งสังเกตได้

จากเมื่อ 50 ปีที่แล้ว ทำไมไม่มีปราชญ์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้านทำไมไม่มี เหตุผลคือ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ของคนในช่วงก่อน 50 ปีนั้น เป็นกระบวนการร่วมกันของชุมชนทั้งหมด ไม่มีคนใดคนหนึ่งเป็นปราชญ์ ทุกคนร่วมกันเป็นปราชญ์ของชุมชนทั้งหมด แต่พอเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบปัจเจกบุคคลมากขึ้น ไม่ได้เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบอดีต เพราะฉะนั้นปราชญ์ชาวบ้านจึงเป็นปรากฏการณ์ใหม่ มีปัจเจกบุคคลบางคนเป็นคนสร้างความรู้ขึ้นหรือจะเป็นกลุ่มเล็กๆ ก็ได้ อาจไม่ใช่คนเดียว แต่เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างเล็ก แต่ว่ากระบวนการที่เขาจะสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา ถึงแม้ว่าปราชญ์ชาวบ้านจะเป็นปรากฏการณ์ใหม่ แต่กระบวนการสร้างความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านนี้เป็นกระบวนการคล้ายเก่า คือมุ่งตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติ และทดลองปฏิบัติ เช่นที่ผู้ใหญ่วิบูลย์ คิดที่จะทำวนเกษตร ควรจะทำการเกษตรที่พึงตนเองก่อนที่จะปลูกขายและมีการทดลองผ่านการปฏิบัติ ไม่ใช่แค่อ่านหนังสือ เข้าห้องสมุด แต่ผ่านการเรียนรู้ที่ทดลองผิดลองถูก

คนที่ปราชญ์ชาวบ้านต้องประสบผลสำเร็จจึงจะเกิดการยอมรับ คือสามารถพิสูจน์ได้ด้วย ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจในครอบครัว และเป็นที่ยอมรับในสังคมของชาวบ้าน คนในชุมชนยอมรับนับถือ และสิ่งหนึ่งที่พบในปราชญ์ชาวบ้านคือ คนเหล่านี้มีมุมมองที่อิงหลักศาสนธรรมค่อนข้างเข้มแข็งกว่าคนไทยทั่วไปในปัจจุบัน

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้โดยการรวมกลุ่มกิจกรรม ที่เรียกว่าชุมชนการเรียนรู้ เป็นชุมชนประเภทใหม่ที่ไม่มิชอบเขตเรื่องภูมิศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่อิงอยู่กับศาสนธรรม วัฒนธรรม

4. เกิดชุมชนรู้ขึ้นหลายแห่งแต่เป็นการเรียนรู้แบบเดิมทั้งหมด คือเนื้อหาของการเรียนรู้ของชุมชนเรียนรู้ใหม่เหล่านี้จะตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติหรือการอนุรักษ์วัฒนธรรมเก่า เป็นการเรียนรู้สิ่งที่เป็นรูปธรรม ในส่วนวิธีการเรียนรู้ยังเป็นการเรียนรู้แบบเก่า หมายความว่า เป็นการเรียนรู้ในการปฏิบัติโดยมีแรงบันดาลใจจากปราชญ์ชาวบ้านมากกว่า ซึ่งเป็นปัญหาต่อไปคือ ทำอย่างไรจึงจะเกิดปราชญ์ชาวบ้านที่สืบทอดความรู้ต่อไปเรื่อยๆ

5. การเรียนรู้ในปัจจุบันได้แยกเด็กออกจากชุมชน ออกจากวิถีชีวิตจริงของชุมชน เพราะฉะนั้นการสร้างองค์ความรู้ในปัจจุบันไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับเด็ก ทำอย่างไรที่จะทำให้เด็กหันมาสนใจสิ่งที่มีอยู่ใกล้ตัว สิ่งที่เขาจะต้องใช้ในชีวิตประจำวันจริงๆ และทำอย่างไรผู้ใหญ่จึงจะสามารถถ่ายทอดความรู้มาสู่เด็กได้

ความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสืบทอดความรู้ท้องถิ่น เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ที่ทำให้วิถีการผลิตเปลี่ยนจากการผลิตร่วมกันไปเป็นการผลิตปัจเจก แยกการเรียนรู้ของเด็กออกจากองค์ความรู้ของชุมชน กระบวนการสืบทอดเปลี่ยนบทบาทจากครอบครัว ชุมชน มาเป็นการถ่ายทอดผ่านบุคคล กลุ่มบุคคล หรือศูนย์ปราชญ์

ความหมายและหลักการของเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์ในความหมายของ IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements – สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ) คือ “ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใย ด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักที่การปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืช และสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ - สังคม ภูมินิเวศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย”

การเกษตรอินทรีย์ ถือได้ว่าเป็นระบบหนึ่งของการผลิตทางการเกษตรที่อยู่ในทางเลือกของการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เกษตรอินทรีย์นั้นเป็นระบบการเกษตรที่มีเป้าหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการผลิตเกษตรอินทรีย์จะเน้นที่การปรับปรุงระบบนิเวศการเกษตร (โดยเฉพาะดิน) และการผลิตที่ไม่ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ปุ๋ยและสารปรับปรุงดินเคมีสังเคราะห์, สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่เป็นสารสังเคราะห์ และฮอร์โมนที่เป็นสารสังเคราะห์ ดังนั้นเกษตรอินทรีย์อาจมีรูปแบบหรือเทคนิคเหมือนกันกับเกษตรยั่งยืนก็ได้ เพียงแต่ฟาร์มที่เป็นเกษตรอินทรีย์จะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ได้กำหนดขึ้น ตลอดจนมีการตรวจสอบและรับรองว่า ฟาร์มดังกล่าวได้ปฏิบัติตามมาตรฐานจริง เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า ผลผลิตของฟาร์มนั้นเป็นผลผลิตเกษตรอินทรีย์อย่างแท้จริง

หลักการเกษตรอินทรีย์

วิฑูรย์ ปัญญากุล (2544) ได้กล่าวว่า หลักการเกษตรอินทรีย์มีทั้งหมด 5 ข้อดังนี้

1. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การผลิตแบบเกษตรเคมีทำให้สิ่งแวดล้อม และนิเวศการเกษตรเสื่อมโทรมลงอย่างมากมาขปัญหาดินขาดธาตุอาหาร, ดินเค็ม, ดินแข็ง, หน้าดินถูกชะล้างพังทลาย ความหลากหลายทางชีวภาพในไร่นาลดลง ระดับน้ำใต้ดินอยู่ในสภาพวิกฤต ฯลฯ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเหล่านี้กำลังกลายเป็นปัญหาสำคัญที่คุกคามความยั่งยืนของชนบทและภาคการเกษตร

หลักการสำคัญของเกษตรอินทรีย์ก็คือ การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ด้วยการปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด ทั้งนี้เพราะปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ทำลายสมดุลของนิเวศการเกษตร และส่งผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช (ไม่ว่าจะเป็นสารเคมีฆ่าแมลง, สารเคมีป้องกันกำจัดเชื้อรา, และสารเคมีกำจัดวัชพืช) มีผล

ต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อยู่ในฟาร์ม ทั้งสัตว์, แมลง และจุลินทรีย์ ทั้งที่อยู่บนผิวดินและใต้ดิน ในกลไกธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตต่างๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการช่วยในการควบคุมประชากรของสิ่งมีชีวิตอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งศัตรูพืช หรือการพึ่งพาอาศัยกันในการดำรงชีวิต เช่น การผสมเกสร, การช่วยย่อยสลายอินทรีย์วัตถุ แต่การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนั้นมีผลทำลายสิ่งมีชีวิตทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ ในขณะที่โรคและแมลงศัตรูพืชมักจะมีความสามารถพิเศษในการพัฒนาภูมิคุ้มกันต่อสารเคมี ดังนั้นเมื่อมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช แมลงที่เป็นประโยชน์จึงถูกทำลายได้โดยง่าย ในขณะที่แมลงศัตรูพืชสามารถอยู่รอดได้โดยไม่เป็นอันตราย แม้แต่ปุ๋ยเคมีเอง ก็มีผลเสียต่อจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตในดิน ทำให้สมดุลของนิเวศดินเสีย ดังนั้นเกษตรกรจึงห้ามไม่ให้ใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิดในการเพาะปลูก การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของฟาร์ม และการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ใช้ในการเกษตร ถือว่าเป็นแนวทางหลักอีกประการหนึ่งของเกษตรกรอินทรีย์ รวมทั้งการไม่ใช้สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม

2. การฟื้นฟูนิเวศการเกษตร

นอกเหนือจากการอนุรักษ์แล้ว หลักการของเกษตรกรอินทรีย์ยังเน้นให้เกษตรกรต้องฟื้นฟูสมดุลและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศด้วย ซึ่งหลักการนี้ทำให้เกษตรกรอินทรีย์มีความแตกต่างอย่างมากจากระบบเกษตรปลอดสารเคมีที่รู้จักกันในประเทศไทย แนวทางหลักในการฟื้นฟูนิเวศการเกษตรก็คือ การปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ และการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ

ในระบบเกษตรกรอินทรีย์ ดินถือว่าเป็นกุญแจสำคัญในการทำการเกษตร การปรับปรุงบำรุงดินทำให้ดินไม่ได้รับธาตุอาหารอย่างครบถ้วนและสมดุล ซึ่งจะช่วยให้ดินไม่แข็งแรง มีความต้านทานต่อการระบาดของโรคและแมลง อันจะทำให้เกษตรกรไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช นอกจากนี้ผลผลิตของเกษตรกรอินทรีย์ยังมีรสชาติที่ดี มีคุณค่าทางโภชนาการที่ครบถ้วน และยังสามารถเพิ่มผลผลิตได้อย่างยั่งยืนกว่าการเพาะปลูกด้วยระบบเกษตรเคมีอีกด้วย

นอกเหนือจากการปรับปรุงบำรุงดินแล้ว การเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในไร่นาก็เป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพราะความหลากหลายทางชีวภาพเป็นกุญแจสำคัญของความยั่งยืนของระบบนิเวศการเกษตร ทั้งนี้ก็เพราะว่าการมีสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดอยู่ร่วมกันย่อมก่อให้เกิดความเกื้อกูลและสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างกระบวนการและพลวัตรทางธรรมชาติที่เกื้อหนุนต่อการทำเกษตรอินทรีย์อีกต่อหนึ่ง วิธีการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพอาจทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การปลูกพืชร่วม พืชแซม พืชหมุนเวียน ไม้ยืนต้น หรือการฟื้นฟูที่แหล่งนิเวศธรรมชาติในไร่นาหรือบริเวณใกล้เคียง

3. การพึ่งพากลไกนิเวศธรรมชาติในการผลิต

หลักการเกษตรกรอินทรีย์ตั้งอยู่บนปรัชญาที่ว่า การเกษตรที่ยั่งยืนต้องเป็นการเกษตรที่เป็นไปตามครรลองของธรรมชาติ ไม่ใช่การเกษตรที่ฝืนวิถีธรรมชาติ ดังนั้นการทำเกษตรจึงไม่ใช่การ

พยายามเอาชนะธรรมชาติ ดัดแปลงธรรมชาติเพื่อการเพาะปลูก แต่เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติ และปรับระบบการทำเกษตรให้เข้ากับวิถีแห่งธรรมชาติ

กลไกในธรรมชาติที่สำคัญต่อการทำเกษตรอินทรีย์ได้แก่ วงจรการหมุนเวียนธาตุอาหาร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งวงจรไนโตรเจนและคาร์บอน) วงจรการหมุนเวียนของน้ำ พลวัตของภูมิอากาศ และแสงอาทิตย์ รวมทั้งการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศ (ทั้งในเชิงของการเกื้อกูล การพึ่งพา และห่วงโซ่อาหาร)

4. การควบคุมและป้องกันมลพิษ

แม้ว่าเกษตรอินทรีย์จะปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในฟาร์ม แต่สภาพแวดล้อมที่ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ตั้งอยู่มีมลพิษต่างๆ อยู่ทั่วไป ที่อาจมีผลกระทบต่อการทำเกษตรอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นมลพิษจากในน้ำ อากาศ หรือแม้แต่ในดินเอง ดังนั้นเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จึงต้องพยายามอย่างเต็มที่ในการป้องกันมลพิษต่างๆ จากภายนอกมิให้ปนเปื้อนกับผลผลิต

นอกจากมลพิษจากภายนอกฟาร์มแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังกำหนดให้เกษตรกรต้องลดหรือป้องกันมลพิษที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการผลิตของฟาร์มเองด้วย เช่น การมีระบบจัดการขยะและน้ำเสียก่อนที่จะปล่อยออกนอกฟาร์ม หรือการไม่ใช้วัสดุบรรจุผลผลิตที่อาจมีสารพิษปนเปื้อนได้

5. การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต

ในการทำฟาร์มเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรจำเป็นต้องใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธุ์ และอื่นๆ เกษตรอินทรีย์มีหลักการที่มุ่งให้เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัยการผลิตต่างๆ ด้วยตนเองในฟาร์มให้ได้มากที่สุด แต่ในกรณีที่เกษตรกรไม่สามารถผลิตได้เอง (เช่น มีพื้นที่การผลิตไม่พอเพียง หรือต้องมีการลงทุนสูงสำหรับการผลิตปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต้องใช้) เกษตรกรก็สามารถซื้อหาปัจจัยการผลิตจากภายนอกฟาร์มได้ แต่ปัจจัยการผลิตนั้นควรเป็นปัจจัยการผลิตที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น

สรุปได้ว่าวิถีเกษตรอินทรีย์ เพื่อการพึ่งพาตนเอง เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และฟื้นฟูนิเวศน์ เป็นการดำรงชีวิตของเกษตรกร ทั้งการใช้ชีวิตประจำวัน การปฏิบัติงานในแปลงเกษตร รวมทั้งการใช้ชีวิตในภาพรวมของครอบครัว เป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนบ้านโสกชุมพูนและชมรมรักษารัฐธรรมนูญมีอยู่ และถือเป็นแบบแผนการผลิต ที่ต้องการถ่ายทอดไปสู่เด็ก และเยาวชนในชุมชน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ผ่านประสบการณ์หรือการฝึกฝน ตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคล เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติในสภาพจริง ส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอด อย่างมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด วัฒนธรรม อารมณ์ และสังคม มีปฏิสัมพันธ์ และทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

ชมรมรักษัรธรรมชาติ เป็นองค์กรชาวบ้านที่รวมตัวกัน เพื่อแก้ไขปัญหาของชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบเคมีที่ส่งผลต่อสุขภาพ สิ่งแวดล้อม ปัญหานี้ส้นที่เกิดจากการทำเกษตรที่มีต้นทุนการผลิตสูง และปัญหาทางสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน นอกจากนั้นยังมีนโยบายในการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์กับสมาชิก เพื่อให้สมาชิกปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากการทำนาเคมีเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนและเกษตรอินทรีย์ การพึ่งตนเองของชุมชนในด้านต่างๆ

ตลอดระยะเวลา 17 ปีของกระบวนการทำงานส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน สิ่งที่เราพบคือการตัดสินใจปรับเปลี่ยนระบบการผลิตขึ้นกับบุคคลในครอบครัว คือพ่อแม่ลูกหลาน ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายในการทำงานไม่ใช่เฉพาะหัวหน้าครอบครัว จากกระบวนการดังกล่าวมีครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นครอบครัวต้นแบบเรื่องเกษตรอินทรีย์ ลดต้นทุนการผลิต มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีรายได้เพิ่ม มีการทำกิจกรรมลดรายจ่ายภายในครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางครอบครัวเป็นอย่างดี และมีความสุข

แต่สิ่งที่ผู้นำชุมชนคนเฒ่าคนแก่กังวลในอนาคต คือใครจะมาสืบทอดเจตนารมณ์ของพ่อแม่ที่ทำนาเป็นอาชีพหลัก เด็ก เยาวชนในปัจจุบันจบการศึกษาแล้วไปทำงานในเมืองใหญ่ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการทำเกษตรเท่าที่ควร และถึงแม้จะมีเด็ก เยาวชนที่อยู่กับพ่อแม่เมื่อจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือปีที่ 6 แล้วก็ได้ไม่ได้ช่วยงานผู้ปกครองเท่าที่ควร

ผู้นำชุมชนบ้านโสกชุมพลและบ้านท่าลาดและองค์กรชุมชนพัฒนาเอกชน คณะครู และชมรมรักษัรธรรมชาติร่วมมือกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องเกษตรอินทรีย์ สมุนไพร ทำการเรียนการสอนทุกวันศุกร์ให้กับเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวทำให้เด็กได้เรียนรู้การทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน เทคนิคการทำเกษตรอินทรีย์ในเบื้องต้น ซึ่งเป็นเพียงการทำกิจกรรมในโรงเรียนเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กแต่ละคน

โครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา จึงเกิดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชนบ้านโสกชุมพล บ้านท่าลาด เจ้าหน้าที่ชมรมรักษัรธรรมชาติ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และครูโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

ในการจัดกิจกรรมโครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนบ้านโสกชุมพลและบ้านท่าลาดจะเห็นว่าไม่ได้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ มีการปรับลำดับของขั้นตอนการทำกิจกรรม

ตามฤดูกาลหรือช่วงทำนาเพื่อให้สอดคล้องกับชุมชน มีบางกิจกรรมไม่ได้ทำ และมีกิจกรรมที่ทำโดยไม่มีในแผนงาน โดยทีมวิจัยมีขั้นตอนทำวิจัยดังต่อไปนี้

1. การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและค้นหาโจทย์วิจัย

2. กระบวนการประชุมวางแผนงาน

- 2.1 ประชุมทีมและที่ปรึกษา
- 2.2 ประชุมชี้แจงโครงการ
- 2.3 ประชุมทีมเพื่อกำหนดกิจกรรมร่วมกันครั้งที่ 1
- 2.4 ประชุมออกแบบแผนผังเกษตรในโรงเรียน
- 2.5 ประชุมเพื่อกำหนดกิจกรรมร่วมกันครั้งที่ 2
- 2.6 ประชุมสรุปและถอดบทเรียน

3. การเก็บข้อมูล

- 3.1 ออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล
- 3.2 ดำเนินการเก็บข้อมูล
- 3.3 รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

4. การศึกษารูปแบบการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน

- 4.1 เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
- 4.2 เรียนรู้ตามความถนัดของนักเรียน
- 4.3 เรียนรู้จากสื่อ
- 4.4 ศึกษาดูงาน
- 4.5 ค่ายเยาวชนคนรักเกษตรอินทรีย์

5. การคืนข้อมูลผลการดำเนินงาน

ผลการศึกษาตามประเด็นต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและค้นหาโจทย์วิจัย

การศึกษาดูสถานการณ์ปัญหาและค้นหาโจทย์วิจัย เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ชมรมรักษัธรรมชาติที่ทำงานกับชาวบ้านมากกว่า 17 ปี และคณะครูที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้กับลูกหลานของคนในชุมชน

ในการศึกษาจากชมรมรักษัธรรมชาติที่ทำงานมานานพบว่าสภาพปัญหาที่พบในชุมชนส่วนมากคือปัญหานี้้ดิน และปัญหาการว่างงานหลังเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนา ปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า และปัญหาเยาวชนตามลำดับ

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจึงทำให้คนในชุมชนได้มาหารือกัน ชาวบ้านต่างก็เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาในวิถีชีวิตของครอบครัวมากขึ้น กิจกรรมแรกที่เป็นการทำงานในรูปกลุ่มของชาวบ้านคือ ในปี 2523 กลุ่มผู้นำไม่เป็นการของบ้านโสกชุมพล ระดมทุนก่อตั้งเป็น “กองทุนร้านค้าหมู่บ้าน” เพื่อรวมกันซื้อรวมกันขาย เป็นแหล่งกระจายข้อมูลข่าวสารในเรื่องราคาสินค้า บริหารจัดการในรูปกลุ่มชาวบ้านซึ่งต่อมาพัฒนาเป็น “กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน” และดำเนินกิจกรรมการบริหารในรูปกลุ่มสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

จากการดำเนินกิจกรรมกองทุนร้านค้ามาได้ระยะหนึ่ง กลับพบว่าชาวบ้านมีปัญหาเรื่องสุขภาพ มีการใช้ยามากเกินไป สืบเนื่องจากชาวบ้านมาซื้อยากินเองมากขึ้น จึงได้มีการโสร่งกันเพื่ออนุรักษ์พื้นฟูและเผยแพร่ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพตนเอง ในปี 2526 ก่อตั้ง “ชมรมหมอชาวบ้านและผู้สนใจสมุนไพรอำเภอชุมพล” เป็นที่รวมของหมอชาวบ้าน พระสงฆ์ ครู พยาบาล และนักพัฒนาเอกชน ร่วมกันทำงานมาโดยตลอด จนกระทั่งปี 2533 ได้จัดตั้งเป็น “ศูนย์พัฒนาวัดอุทิศสมุนไพร่วัดท่าลาด” บ้านท่าลาด แต่ชาวบ้านก็ยังเจ็บป่วย กลุ่มผู้นำสรุปทบทวนร่วมกันว่า สาเหตุการเจ็บป่วยมาจากการบริโภคอาหารที่มีสารพิษสารเคมีทางการเกษตร ทำให้มีการทำเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านโสกชุมพลและบ้านท่าลาด รวมทั้งหมู่บ้านอื่นๆ ใกล้เคียงในตำบลนาโง่ จนถึงปัจจุบัน

จากการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ชุมชนเชื่อมั่นว่าระบบเกษตรกรรมอินทรีย์เป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากระบบเกษตรกรรมกระแสหลักสู่เกษตรกรรมยั่งยืนรูปแบบหนึ่งคือ “กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง”

ปัญหากระบวนการเรียนรู้ในปัจจุบันได้แยกเด็กออกจากวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้เด็กและเยาวชนถูกผลักให้ออกจากกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมและกระบวนการเรียนรู้ผ่านองค์ความรู้และภูมิปัญญาเดิมของชุมชนตนเอง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเด็กและถิ่นฐานชุมชน เด็กและเยาวชนจึงเพิกเฉยและละเลยจากกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้จากชุมชน

โรงเรียนชาวนา เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ผู้นำชุมชนพยายามจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียนในปี พ.ศ. 2548 นำแนวคิดเกษตรอินทรีย์กำหนดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 จัดกิจกรรมทุกวันศุกร์ สอนโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน และปฏิบัติจริงในแปลงเกษตรของชาวบ้านตั้งแต่ดกกล้าจนเก็บเกี่ยว ระยะเวลา 1 ภาคเรียนวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้เข้าใจถึงความยากลำบากของชาวนา ภูมิใจในอาชีพของตนเอง และครอบครัว ผลการดำเนินการเด็กมีความกระตือรือร้นสนใจเรียนรู้นอกห้องเรียน

การสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็ก เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ทางคณะกรรมการสถานศึกษาเห็นความสำคัญในการที่จะนำความรู้เรื่องศาสนธรรม คุณธรรม จริยธรรมเพื่อสร้างความเป็นมนุษย์มากขึ้นในสังคมปัจจุบัน

ดังนั้นเพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของชุมชน และเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีอาหารที่ปลอดภัย เรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนและใกล้ชิดชุมชนมากขึ้น ทีมวิจัยจึงได้ร่วมกันเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนจากสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน สามารถนำการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากโรงเรียนแก้ไขปัญหานี้ได้ เกิดความตระหนักต่อวิถีเดิมของชุมชนและเป็นการสร้างความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนในชื่อว่า “โครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชนบ้านโสกชุมพลและบ้านท่าลาด”

2. กระบวนการประชุมวางแผนงาน

กระบวนการประชุมวางแผนงานเป็นกระบวนการพัฒนาทีมวิจัย ซึ่งประกอบด้วย การประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษา การประชุมชี้แจงโครงการ การประชุมทีมเพื่อกำหนดกิจกรรมครั้งที่ 1 ประชุมเพื่อออกแบบแผนผังเกษตรในโรงเรียน การประชุมทีมเพื่อกำหนดกิจกรรมครั้งที่ 2 และการประชุมสรุปและถอดบทเรียนการทำงาน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษา

เป็นการประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการ วัตถุประสงค์ แผนการทำงานให้กับทีมวิจัยก่อนทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย โดยหัวหน้าโครงการได้แจกเอกสารโครงการให้ทีม และได้เล่าความเป็นมาของโครงการว่าทำไมต้องมีการทำวิจัยในโรงเรียน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงกิจกรรมหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน ในช่วงแรกมีการทำอยู่แล้ว การทำการวิจัยในครั้งนี้คิดว่าทุกคนทำได้ บางคนได้รู้จักคำว่าวิจัย แต่ยังไม่รู้รายละเอียดขั้นตอนว่าทำอะไร จากนั้นได้พูดถึงคำถามวิจัยเรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชนบ้านโสกชุมพลและบ้านท่าลาด วัตถุประสงค์ที่ทำโครงการนี้เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน ประวัติความเป็นมา เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ และเพื่อศึกษาผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนการทำงาน และสิ่งที่นักวิจัยและชุมชนจะได้รับ

จากนั้นได้เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น ทีมวิจัยทุกคนรู้สึกดีที่มีโครงการนี้กับโรงเรียน ดังคำบอกเล่าของทีมอาจารย์ประหยัด ผู้บริหารโรงเรียนและที่ปรึกษาโครงการ “เป็นเรื่องดีที่ครูและนักเรียนได้มีโอกาสทำงานวิจัย ผมยินดีให้การสนับสนุนทุกอย่างเพื่อให้เด็กและเยาวชนรวมถึงครูเกิดการเรียนรู้มากที่สุด” พอมัน สามสิ ที่ปรึกษาโครงการ “บ่อยากให้อึดแค่เป็นงานวิจัย อยากให้อึดอีหลี เป็นหลักสูตรชุมชน เพราะสมัยนี้สอนแต่เรื่องที่บ่แมนอาชีพของไต่บ้านบ่ได้ กลับมารับใช้พ่อแม่เลย แต่งานนี้ต้องอาศัยครูบาอาจารย์ส่อยเป็นกำลังหลักคิดว่ามันคงลืบยากเกินความสามารถเฮา” ชูริมา หัวหน้าโครงการแสดงความรู้สึกด้วยสีหน้าอึดใจว่า “ดีใจที่ได้กลับมาช่วยโรงเรียนเก่าที่เคยเรียน เพราะว่าหลังจากจบไปแล้วไม่ได้มีโอกาสช่วยเหลือหรือทำงานช่วยเหลือทั้ง

ที่ทำงานอยู่บ้าน ถือว่าเป็นโอกาสที่ศิษย์เก่าอย่างเราจะทำประโยชน์กับชุมชนบ้าง” หลังจากนั้นก็พักรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน

เมื่อเสร็จจากรับประทานอาหารจึงได้ร่วมกันดูแผนงานที่จะทำในเดือนนี้ว่าจะทำอะไรก่อนหรือหลังกิจกรรมที่จะทำก่อนคือการทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชนให้ได้รับทราบการทำการวิจัยในครั้งนี้แล้วค่อยร่วมกันคิดว่าจะทำอะไรก่อนหลังในช่วงฤดูฝน ต้องถามจากผู้มีประสบการณ์

2.2 เวทีทำความเข้าใจโครงการกับทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมาย

วันนี้เป็นวันแรกของงานวิจัยโครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชนบ้านโสกชุมปูนและบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส ที่ได้จัดประชุมชี้แจงรายละเอียดของโครงการโดยก่อนหน้านี้ได้มีการประสานงานกับทีมอาจารย์ในโรงเรียนให้นักเด็กรุ่นชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงปีที่ 6 และหัวหน้าโครงการได้ส่งหนังสือเชิญประชุมให้กับเยาวชนและผู้นำชุมชนทั้งสองหมู่บ้าน

จากนั้นหัวหน้าโครงการได้แนะนำทีมวิจัยทั้งหมด 7 คนให้ที่ประชุมรับทราบพร้อมทั้งรายละเอียดโครงการเริ่มตั้งแต่ชื่อโครงการ คำถามวิจัยหลัก คำถามวิจัยรอง วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย ระยะเวลา ตอนแรกได้เตรียมนำเสนอโดยใช้เครื่องฉายแต่วันนี้ติดขัดด้วยเหตุบางประการจำเป็นต้องเขียนในกระดานบรื๊ฟ เด็กๆ บันทึกกันใหญ่เลย

มีคำถามว่าถ้านำกิจกรรมของโครงการนี้มาให้นักเรียนมีส่วนร่วมจะเกิดผลกระทบกับการเรียนการสอนวิชาการหรือไม่ มีทั้งคุณครูและนักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็น

จากนั้นได้วางแผนงานร่วมกันว่าจะทำกิจกรรมอะไรบ้าง กำหนดผู้รับผิดชอบ กำหนดวันส่งงาน และได้แลกเปลี่ยนถึงรายละเอียดแต่ละกิจกรรมที่จะทำมีรายละเอียดคือ

1. ศึกษาบริบทชุมชน ประวัติความเป็นมาของบ้านโสกชุมปูนและบ้านท่าลาด

1.1 บ้านโสกชุมปูน แบ่งกลุ่มนักเรียน 4 กลุ่มละ 3 คน 2 กลุ่ม, กลุ่มละ 4 คน 2 กลุ่ม และเยาวชน 5 คน

1.2 บ้านท่าลาด มีนักเรียน 4 คน และเยาวชน 2 คน รับผิดชอบ นัดส่งงานวันที่ 12 สิงหาคม 2551

1.3 หัวข้อในการเก็บข้อมูล

- ประวัติความเป็นมา
- ผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน
- ที่ตั้ง จำนวนประชากร อาชีพ
- ปัญหาในชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหา
- เกษตรอินทรีย์ในชุมชน

2. เก็บข้อมูลเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

3. ศึกษาฐานเกษตรกรรมต้นแบบที่ทำเกษตรอินทรีย์เน้นความหลากหลายในกิจกรรม

3.1 เกษตรกรต้นแบบที่จะไปศึกษาดูงานมี 3 หมู่บ้าน คือบ้านโนนยาง นายพูนศักดิ์ สมบูรณ์, นายทวี เสนาพรหม และนายถาวร พิลาน้อย บ้านโสกชุมปูน นายหมุน พลชัย และนาย ประจักษ์ ศรีมันตะ และบ้านหนองผือน้อย นางน้อย แสงศรี

3.2 วันที่ไปศึกษาดูงาน วันพุธ ที่ 6 สิงหาคม 2551

4. ออกแบบแปลง แผนผังแปลงเกษตรในโรงเรียน จัดทำภายในเดือนสิงหาคมหลังจากไปศึกษาดูงาน

สำหรับกิจกรรมอื่นๆ ที่จะทำต่อไป มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงความเหมาะสมว่าจะจัดอย่างไร เช่น

1. การเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายอาหารกลางวันในโรงเรียน

2. จัดหลักสูตรทุกวันศุกร์

เนื่องจากวันศุกร์ตอนบ่ายมีกิจกรรมกับทางวัด ถ้าจะมีกิจกรรมการทำแปลงสวนครัวจะทำให้ไม่เหมาะสม จึงได้สอบถามกับนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการว่าจะเลือกเรียนวันไหนดี ทุกคนตอบพร้อมกันว่าวันพุธ เพราะวันพุธเป็นวันแต่งชุดกีฬา ทำให้สะดวกในการลงมือปฏิบัติ และเลือกช่วงบ่าย 2 โมง ถึง 4 โมงเย็นหรือตามความเหมาะสม สามารถปรับได้ตามสถานการณ์

2.3 ประชุมกำหนดกิจกรรมที่ทำครั้งที่ 1

เพื่อออกแบบกิจกรรมที่จะทำในโรงเรียนตามวิถีเกษตรอินทรีย์ โดยการนัดทีมวิจัย นักเรียน และเยาวชน ที่บริเวณโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

เมื่อที่ประชุมครบแล้วดำเนินการเริ่มจากการทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการไปศึกษาดูงานว่าเป็นอย่างไรร ซึ่งได้มีการแบ่งกลุ่มไปแล้วมานำเสนอ

จากนั้นจึงซักถามว่าในโรงเรียนได้ทำการเกษตรอะไรบ้าง เด็กๆ ช่วยกันตอบว่า มีปลูกกล้วยคนละต้น มะพร้าว ตะไคร้ ข่า มะม่วง ประมาณ 30 ต้น ปลูกผักสวนครัวคนละแปลงรับผิดชอบเอง แต่ผักไม่งาม เพราะไม่มีปุ๋ยเพียงพอ และน้ำในบ่อมีน้อย ดักจากสระเหน้อยมาก และมีการเลี้ยงปลาในบ่อที่ขุดไว้เป็นปลานิลและปลาทอม

ถามต่อว่าหลังจากไปดูงานมาแล้วอยากทำอะไรในแปลงเกษตรในโรงเรียนของตนเองบ้าง เด็กๆ แย่งกันตอบใหญ่เลย บอกเป็นเสียงเดียวกันว่าอยากเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ไข่ เพราะอยากกินไข่ ปลูกกล้วย ปลูกผัก พริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ มะนาว กะเพรา โหระพา ผักบุ้ง ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ถั่วพุ่ม ปลูกต้นแก้วมังกร กินตอนไปดูงานมันแซบดี ทำปุ๋ยมาใส่ผัก บางคนบอกว่าคิดบ่อออกมันหลายเกิน ทำก็อกรน้ำให้ด้วยไม่อยากดักในบ่อแล้ว ปลูกกระเทียมทำซุ้ม ทำเรือนเพาะชำไว้เก็บต้นไม้ที่จะเพาะ ปลูกดอกไม้้นำน้ำมันจิ้งจก

เมื่อได้สอบถามว่าจะทำกิจกรรมอะไรแล้ว จึงถามต่อไปอีกว่าจะทำกันได้อีกหรือไม่ เพราะมันเยอะมาก เด็กและเยาวชนช่วยกันตอบว่าได้ แต่จะเหนื่อยบ้าง บางคนบอกว่าต้องช่วยกันไม่ใช่ทำคนเดียว บางคนก็ตอบว่าแบ่งกลุ่มกันรับผิดชอบเพราะมีกิจกรรมหลายอย่าง และต้องมีคนสอนจะได้ทำเป็น ตอนนี้อย่างไรก็ยังไม่มีความรู้ในหลายๆ เรื่องทั้งการเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่

2.4 กิจกรรมประชุมออกแบบแปลงเกษตรในโรงเรียน

หลังจากได้กำหนดกิจกรรมที่จะทำในโรงเรียนแล้วจึงได้นัดทีมและนักเรียนร่วมกันสำรวจพื้นที่บริเวณโรงเรียนที่จะทำกิจกรรมดังกล่าวว่าจะทำที่ไหนบ้างอย่างไร

หลายคนเห็นด้วยกับการทำในพื้นที่เดิมที่ทำอยู่แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นและวางแผนให้เหมาะสมบำรุงรักษาดูแลต้นไม้ที่มีอยู่แล้วให้งอกงามกว่าเดิม

จากนั้นได้ร่วมกันออกแบบผังแปลงเกษตร โดยใช้พื้นที่เดิมที่ได้มีการทำมาบ้างแล้วเป็นแนวทาง และพิจารณาตามความเหมาะสมของพื้นที่

ถ้าอยากทำกิจกรรมอะไรค่อยเพิ่มเติมให้เหมาะสมอีกครั้ง หลังจากที่ได้ลงมือทำแปลงแล้วเสร็จ

ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

ได้แผนผังการทำเกษตรในโรงเรียนมีรายละเอียดเบื้องต้นดังนี้

- บ่อปลาอยู่ข้างบนบริเวณปลูกต้นกล้วยเดิมทางทิศตะวันออก 3 บ่อและทิศใต้ 1 บ่อ
- บ่อกบอยู่ข้างบนบริเวณปลูกต้นกล้วยเดิมทางทิศเหนือ 2 บ่อ
- แปลงผักอยู่ถัดจากบริเวณปลูกกล้วยก่อนจะถึงสระ จำนวนรวม 8 แปลง กลุ่มละ 2 แปลงยาว
- วางระบบน้ำรอบบริเวณปลูกผักจำนวน 4 ก๊อก
- ปลูกถั่วพริ้วเพื่อปรับปรุงบำรุงดินบริเวณปลูกต้นมะม่วง
- ปลูกกล้วยในบริเวณที่ว่างเหนือสระ

2.5 กิจกรรมประชุมเพื่อกำหนดกิจกรรมครั้งที่ 2

ทุกบ่ายวันพุธทางทีมวิจัยร่วมกับนักเรียนได้นัดหมายกันว่าจะมีการติดตามงานและเตรียมวางแผนงานต่อว่าจะทำกิจกรรมอะไรบ้างในเดือนพฤศจิกายน เนื่องจากว่าเดือนตุลาคมเป็นช่วงปิดเทอม ทำให้ขาดการต่อเนื่องจึงมาสานต่องานในเดือนพฤศจิกายน

เริ่มจากทบทวนกิจกรรมที่ทำไปแล้วคือเลี้ยงปลาควักเศษ เลี้ยงกบ ตอนนี้นำมาทำอาหารและขายได้แล้วบางส่วน ไก่ไข่ออาหารหมดต้องซื้ออาหารไก่มาเพิ่มใช้ทุนพอสมควรสำหรับ

ไก่ แต่ต้องมาสรุปค่าใช้จ่ายกับรายได้อีกครั้งในตอนสิ้นเดือน ปลุกกล้วยก็ไม่งามเพราะว่าฝนตกน้ำท่วมตายบางต้น

ส่วนในเรื่องการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ที่แบ่งโดยไม่ได้เกิดจากความสนใจเป็นการแบ่งกลุ่มตามลำดับมาสรุปร่วมกันว่ามีข้อดีข้อเสียอย่างไร มีทั้งข้อดีข้อเสีย ข้อดีคือทุกคนได้เรียนรู้ด้วยกันทุกเรื่อง ส่วนข้อเสียคือถ้าใครไม่สนใจไม่รับผิดชอบก็ไม่เกิดการเรียนรู้ทำให้ไม่มีความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ถามต่ออีกว่าถ้าเป็นเช่นนี้แล้วจะมีการแบ่งกลุ่มใหม่ตามความถนัดหรือไม่ เช่นถ้าใครสนใจหรือมีความถนัดเรื่องปลา ก็เรียนรู้และเก็บข้อมูลรายละเอียดเรื่องปลาแล้วนำมาถ่ายทอดให้กับเพื่อนๆ อีกครั้งหนึ่งจะดีไหม และจะแบ่งอย่างไร

คุณครู “ให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเต็มที่ไม่ต้องอายครู ไม่ต้องเกรงใจครู ครูยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนเสมอ”

เด็กหญิงนุชธิดา (นุ่น) เสนอว่า “แบ่งกลุ่มเป็น 4 กลุ่มเหมือนเดิมโดยแบ่งกิจกรรม

กลุ่มที่ 1 การเลี้ยงปลาควบกับปลุกผักสวนครัว

กลุ่มที่ 2 การเลี้ยงกบกับปลุกผักสวนครัว

กลุ่มที่ 3 การเลี้ยงไก่กับการปลุกผักสวนครัว

กลุ่มที่ 4 การปลุกผักสวนครัวทั้งเก็บข้อมูลและปลุกผักด้วย”

เด็กหญิงไอลดา (ไอ) “แบ่งเป็น 4 กลุ่มเหมือนเดิม โดยแบ่งกิจกรรมคือ

กลุ่มที่ 1 การเลี้ยงปลาควบ

กลุ่มที่ 2 การเลี้ยงกบ

กลุ่มที่ 3 การเลี้ยงไก่

กลุ่มที่ 4 การปลุกผักสวนครัวทั้งเก็บข้อมูลและปลุกผักด้วย”

เด็กชายจิระพงษ์ (ปาร์ค) “เห็นด้วยกับเด็กหญิงนุ่นเพราะว่าจะไม่เป็นการเอาเปรียบกัน ปลุกผักสวนครัวมันหลายเกินไปปลุกกลุ่มเดียวคงจะบ่ได้ต้องปลุกส่วยกัน”

เด็กหญิงสุทธาสินี (มด) ตอบว่าเห็นด้วยกับเด็กหญิงนุ่น เพราะว่าจะได้เรียนรู้ร่วมกัน

เด็กหญิงอรอุมา (ฝน) ตอบว่าเห็นด้วยกับนุ่น เพราะอยากปลุกผักหลายอย่างถ้าปลุกกลุ่มเดียวคงจะดูแลไม่ไหวต้องปลุกทุกกลุ่ม”

มีใครจะแสดงความคิดเห็นอีกหรือไม่

“เจียบ” ไม่มีเสียงตอบจากข้างในห้อง ถ้าเป็นแบบนี้ให้ยกมือดีไหม ตอบว่าดี ใครเห็นด้วยกับข้อเสนอของเด็กหญิงนุชธิดา (นุ่น) “ทุกคนยกมือ”

สรุปว่า ทำตามข้อเสนอของเด็กหญิงนุ่น ถ้าอย่างนั้นแบ่งกลุ่มตามความสนใจเลย เริ่มได้ทุกคนสนุกสนานวิ่งไปเลือกกลุ่มที่ตัวเองสนใจ แต่ปรากฏว่าเลือกกลุ่มที่ 1 เรื่องการเลี้ยงปลา มากกว่ากลุ่มอื่น ไม่มีใครเลือกการเลี้ยงกบเลย ทำไงดีละ มีเลี้ยงไก่ครบจำนวน ปลุกผักก็ครบ เหลือ

แต่เลี้ยงกบ ทำอย่างไรดี ตอบหน่อยได้ไหม “จับสลากครับ” แล้วจะยอมรับไหม ยอมรับ (ค่ะ)
จับสลากเลือกเลย

เมื่อเลือกกลุ่มได้แล้วแต่ละกลุ่มจะปลูกอะไรบ้าง ให้โอกาสคิด 5 นาที กลุ่มละ 2 ชนิดต้อง
ดูด้วยว่ามีเมล็ดพันธุ์หรือไม่ ปลูกได้หรือไม่ด้วย

หลังจากเลือกชนิดผักแล้ว ได้ถามต่อไปว่าจะทำอะไรต่อไป

“ต้องไปศึกษาจากผู้มีประสบการณ์ก่อนแล้วค่อยกลับมาทำที่โรงเรียนเพราะจะได้เห็นจริง
ในแปลง” เด็กหญิงไอลดา (ไอ)

“ให้ผู้มีประสบการณ์มาทำในโรงเรียนเลย” มี 2 ข้อเสนอ ใครเห็นด้วยกับข้อเสนอใด
ทุกคนตอบว่าเห็นด้วยกับไปศึกษาจากผู้มีประสบการณ์ก่อนค่อยกลับมาทำที่โรงเรียน
จะไปที่ไหน ไปนาพ่อง เมื่อไร วันศุกร์ที่ 14 พฤศจิกายน 2551 จะได้ไม่ลืมเดี๋ยวจะไม่มี
เวลาไปเพื่อมีกิจกรรมอื่นๆ อีก

หัวข้อที่จะไปซักถามมีคือ การเตรียมดิน การดูแลรักษาและการป้องกันโรคและแมลง

ผลที่เกิดจากกิจกรรม

- ทีมได้ทบทวนกิจกรรมที่ทำมาแล้วและสรุปการทำงานกลุ่มร่วมกันที่ผ่านมาว่า มีทั้งข้อดี
และข้อเสีย ข้อดีคือทุกคนได้เรียนรู้ด้วยกันทุกเรื่อง ส่วนข้อเสียคือถ้าใครไม่สนใจก็ไม่เกิดการ
เรียนรู้ ทำให้ไม่มีความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

- ได้กลุ่มรับผิดชอบตามความถนัดของนักเรียนเป็น 4 กลุ่มเพื่อการศึกษาเรียนรู้ คือ

กลุ่ม 1 การเลี้ยงปลา, ปลูกผัก

กลุ่ม 2 การเลี้ยงกบ, ปลูกผัก

กลุ่ม 3 การเลี้ยงไก่, ปลูกผัก

กลุ่ม 4 การปลูกผักสวนครัวทุกชนิด

ซึ่งเด็กๆ ได้แสดงออกอย่างเต็มที่

2.6 ประชุมสรุปและถอดบทเรียนการทำงาน (18 กันยายน 2552)

การดำเนินงานของโครงการได้ล่วงเลยระยะเวลาที่กำหนดมานาน นาน หัวหน้าทีมได้
ประสานงานกับผู้อำนวยการโรงเรียนคนใหม่ (นายชนพพร ดิสมดู) ที่เพิ่งมารับตำแหน่งเมื่อวันที่ 18
สิงหาคม 2552 นัดประชุมทีมวิจัยทั้งหมดในวันที่ 18 กันยายน 2552 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อทบทวนโครงการ เป้าหมายของงานวิจัย
- 2) เพื่อรายงานกิจกรรมใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร
- 3) เพื่อวิเคราะห์และสรุปบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา

- ทีมวิจัยได้เรียนรู้อะไรบ้าง
- มีจุดแข็งจุดอ่อนอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง
- เกิดอะไรขึ้นกับโรงเรียน ชุมชน
- เด็กนักเรียนได้อะไรจากการทำการวิจัยในครั้งนี้

4) เพื่อรายงานการใช้งบประมาณของโครงการ

5) เพื่อวางแผนงานต่อไปให้บรรลุวัตถุประสงค์

การประชุมเริ่มด้วย ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา (พอมัน สามสี) ได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการประชุมในครั้งนี้ “เป็นการพบปะพูดคุยกันในสิ่งที่ได้ทำมาแล้วนำมาสรุปร่วมกัน การทำงานมีข้อบกพร่อง ข้อดี ข้อเสีย วันนี้ให้ทางอาจารย์ที่ทำงานร่วมกันแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ เพื่อให้เกิดกำลังใจในการทำงานร่วมกัน เกิดการปรับปรุงในสิ่งที่เป็จุดอ่อนก่อนที่จะแสดงความคิดเห็นอยากให้หัวหน้าโครงการ (สุริมา) ได้ทำความเข้าใจ และรายงานผลการทำงานให้ที่ประชุมรับทราบ

สุริมา หัวหน้าโครงการ ทบทวนโครงการวิจัยศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนบ้านโศกขุมปูนและบ้านท่าลาด เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ คำถามวิจัย แผนการดำเนินงาน ผลที่คาดว่าจะได้รับ และงบประมาณ

ต่อมาได้รายงานกิจกรรมที่ได้ทำไปแล้วว่ามีอะไรบ้างให้กับทีมได้รับทราบร่วมกันอีกครั้งเพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่ได้ทำ

พอมัน สามสี : ผมให้โอกาสคนรุ่นใหม่ก่อนอาจารย์จรัส

ครูจรัส : ผมเป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผมรู้สึกดีใจที่ได้เข้าร่วมงานกับทางทีมวิจัย สำหรับความรู้สึกของผมในการทำงานร่วมกันที่ผ่านมามีหลายสิ่งหลายอย่างอยากเล่าให้ฟัง พูดถึงข้อดีก่อน ข้อดีคือเด็กได้ประสบการณ์ ได้ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ กล้าพูดกล้าแสดงออกมากขึ้น ตัวผมเองได้ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์มากขึ้น มีคนถามผมสามารถตอบคำถามและถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์พอสมควร มีความผูกพันกับทีมวิจัยที่เข้ามาร่วมงานในโรงเรียน ส่วนข้ออ่อน คือ มีเด็กหลายคนบ่นว่าเหนื่อย มีงานมากขึ้น เนื่องจากภาคเรียนแรกเราไม่ได้จัดทำแผนกิจกรรมร่วมกันในหลักสูตรการเรียนการสอน เป็นเพียงการทำกิจกรรมร่วมกันทุกบ่ายวันพุธ ไม่มีความชัดเจนในหลักสูตร ข้อเสนอแนะของผมคืออยากให้จัดทำเป็นหลักสูตร กำหนดชั่วโมง กำหนดหัวข้อให้ชัดเจนกว่าเดิม

พอมัน ขอบขอบคุณครูจรัสที่ได้แสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นประโยชน์กับทางทีมวิจัย และโรงเรียนในการทำงานต่อ ต่อไปอาจารย์สาริกา ซึ่งเป็นครูคนหนึ่งที่คลุกคลีกับเด็กพอสมควร พาเด็กไปร่วมกิจกรรมนอกสถานที่ ซึ่งอาจารย์สาริกาได้แสดงความคิดเห็น ดังนี้

ครูสาริกา : ขอบคุณพอมันครับ ผมดีใจกับนักเรียนเป็นโอกาสดีของนักเรียนและ

โรงเรียน ที่ได้องค์กรที่ให้ความรู้และสนับสนุนการจัดการศึกษา รู้สึกประทับใจมานานแล้วกับกิจกรรมโรงสีข้าว พอใจ จากการร่วมงานกันมา ผมสังเกตเห็นว่านักเรียนมีโอกาสมากกว่าบุคคลอื่น หรือโรงเรียนอื่นที่ได้มีกิจกรรมแบบนี้ ทำให้เด็กได้เรียนรู้ มีประสบการณ์มากขึ้น กล้าพูดกล้าแสดงออก สำหรับตัวผมเองได้ประสบการณ์ ได้รู้จักทีมงาน มีโอกาสไปศึกษาเรียนรู้ข้างนอก ข้อคิดเห็นของผมคิดว่าเราขาดการประชุมวางแผนงานกันอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากหลายเหตุปัจจัยคือ โรงเรียนเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีครูน้อยคน แต่งานเอกสารต่างๆ ก็เท่ากับโรงเรียนใหญ่ ทำให้บางครั้งวางแผนกันแล้วก็ไม่ได้ทำ วางไม่ตรงกันบ้าง ดิดูระกันบ้าง ทำให้งานไม่ต่อเนื่อง นั่นเป็นอุปสรรคหนึ่งในการทำงาน ต่อไปผมเสนอว่าต้องกำหนดการประชุมให้ชัดเจนมากกว่านี้ การจัดหลักสูตรยังไม่เหมาะสมกับเด็ก มีความหลากหลายมากเกินไป ถ้าถามว่าอยากให้ทำโครงการต่อไหม ผมก็อยากให้ทำโครงการอย่างต่อเนื่องต่อไปอีก

พอมัน ขอบคุณาจารย์สาริกา ซึ่งเป็นครูผู้ชายที่ได้แสดงความคิดเห็นไปแล้ว ต่อไปคงจะเป็นครูผู้หญิงที่มีคนเดียวในโรงเรียน โรงเรียนถ้ามีครูผู้หญิงก็เปรียบเหมือนที่บ้านมีแม่บ้านคอยกำกับดูแลงาน อยากฟังเสียงอาจารย์สุรตนาสักหน่อย

ครูสุรตนา (ครูแจก) : ก็ไม่มีอะไรมากนักนะ ที่ผ่านมาก็ได้ร่วมกิจกรรมบ้าง เนื่องจากตัวเองรับผิดชอบเด็กอนุบาลไม่มีเวลาไปร่วมมากนัก แต่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนี้ ที่เห็นชัดคือเด็กมีความแตกต่างกันในเรื่องของการเรียนรู้ บางคนกล้าแสดงออก บางคนไม่กล้าพูดไม่กล้าแสดงออกขึ้นกับบุคคลเราจะช่วยพัฒนาเด็กเป็นเรื่องยาก ยิ่งเป็นเรื่องการเกษตรถ้ามุ่งเป้าที่จะทำให้เป็นรูปธรรมต้องใช้เวลา เด็ก ป.6 รุ่นก่อน (นุ่น มด ฝน ไอลดา แพร) รับผิดชอบดี เฉพาะผู้หญิงนะ ผู้ชายไม่เท่าไร สำหรับ ป.6 รุ่นนี้ไม่ค่อยเห็นเท่าไรต้องฝึกกันอีกเยอะ สำหรับตัวเองได้ความรู้และกำลังเริ่มทำนาเกษตรอินทรีย์

พอมัน : ขอบคุณาจารย์สุรตนา เพินเฮ็ดจริงเฮ็ดนาขายข้าวคือชานาเฮา ต่อไปขอเชิญผู้อำนวยการประหยัด ทองน้อย ที่ปรึกษาโครงการ และในฐานะที่ร่วมงานมาตั้งแต่แรกได้แสดงความคิดเห็น

ผอ.ประหยัด พูดด้วยน้ำเสียงจริงจังว่า : ขอบคุณพอมัน ผมในฐานะที่เริ่มโครงการมาตั้งแต่แรกผมมองว่างานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับ 4 ส่วนคือ

1. ชุมชน

-ชุมชนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียน

2. โรงเรียน

- มีชื่อเสียง มีคนรู้จักมากขึ้น
- มีการพัฒนาและปรับปรุงโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรมเรื่องเกษตร
- ได้รับความร่วมมือจากชุมชน องค์กรในชุมชน

3. ครู

- มีความรู้ มีประสบการณ์

4. นักเรียน

- นักเรียนได้เปรียบโรงเรียนอื่นทั้งสถานที่ วิทยาการ
- นักเรียนกล้าแสดงออก ยกตัวอย่างเด็กชายโปส
- เด็กได้เรียนรู้หลักประชาธิปไตย รู้จักบทบาทตนเอง
- เด็กได้ฝึกเรื่องความอ่อนโยน ความรัก
- มีประสบการณ์การไปศึกษาดูงาน

ข้อเสนอแนะของผม ครูต้องขยันเรียนรู้องค์ความรู้ที่อิงถ่วงกับนักเรียนด้วย

มณี หงส์พิพิธ (เต่า) : รู้สึกดีใจที่ได้ร่วมงานกับคณะครูและนักเรียนโรงเรียน มีความผูกพัน งานวิจัยเป็นแค่เครื่องมือในการเรียนรู้ของเด็ก ข้อเสนอแนะต้องพัฒนารูปแบบการทำอินทรีให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมขึ้นในโรงเรียน

ผดุง เวฬุวนารักษ์ (ลุง) : ดีใจที่ได้ทำงานร่วมกับครู ที่ผ่านมามีได้รู้จักกันกับครู งานวิจัยครั้งนี้ได้มีโอกาสทำความรู้จักกันมากขึ้น มีความผูกพันกัน เป้าหมายการทำงานอยากให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมมากกว่านี้ ผมในฐานะนักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ได้ศึกษาและมีความรู้อยู่บ้างจึงพยายามทำงาน ถ่ายทอดสิ่งที่ได้เรียนรู้จากชุมชนให้มากที่สุด รู้สึกม่วน

ผู้อำนวยการ นาย นพพร ดีสมคุณ ผู้อำนวยการ คนใหม่ : ผมมาโรงเรียนนี้ ครั้งแรกผมรู้สึกประทับใจ ในการจัดผังโรงเรียน ความสะอาด ถึงแม้จะเป็นโรงเรียนเล็กๆ แต่สิ่งที่ผมได้เห็นได้สัมผัส วันแรกที่เลี้ยงต้อนรับผมเห็นนักเรียน ครู ชาวบ้าน องค์กรชุมชน

ให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี เห็นนักเรียนกล้าแสดงออก การมีความกล้า เกิดจากการสะสมประสบการณ์ในที่ต่างๆ ที่ไม่ใช่บ้านตนเอง ถึงแม้โครงการมีอุปสรรคแต่เป้าหมายคือนักเรียน ถ้าทำต่อเนื่องจะมีการวางแผนผังการทำเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน จัดโซนเลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก (มีการทำแปลงถาวร) เนื่องจากมีบุคลากรน้อย การบูรณาการหลักสูตรท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรมนั้นต้องอาศัย

ความร่วมมือของทุกฝ่าย ผมขอขอบคุณทีมงานอีกครั้งที่ได้เสียสละเวลา และให้โอกาสโรงเรียนนักเรียนในการทำงานวิจัย

สุธิมา หัวหน้าโครงการ : รู้สึกสับสนบ้างในช่วงแรกไม่รู้จะทำอะไรบ้างคิดไม่ออก พอทำงานไปสักระยะหนึ่ง มีเวลาไปโรงเรียนทุกวันพุธ แรกๆ ประสานงานกับผู้อำนวยการโดยตรง ทำงานราบรื่นดี ต่อมาผู้อำนวยการย้ายโรงเรียน ครูน้อยลง ครูมีภารกิจมากขึ้น มีข้อจำกัดเรื่องเวลา การประสานงานยากขึ้น จึงต้องประสานกับนักเรียนโดยตรง ร่วมทำกิจกรรม ทำให้กิจกรรมไม่เป็นไปตามแผนงานและระยะเวลาที่กำหนดไว้ รู้สึกกังวลกับกิจกรรมที่ยังไม่ได้ทำ เราพยายามทำให้ดีที่สุดให้เด็กได้เรียนรู้ แต่ยังเป็นมือใหม่หัดขับมาก ต้องขอโทษคณะครูและนักเรียนด้วย และขอขอบคุณทีมที่ให้โอกาสทำงานวิจัยในครั้งนี้

พอมัน สามสี : ผมเป็นตัวแทนชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมกับหลากหลายหน่วยงาน เพื่อเชื่อมประสานและนำเสนอนโยบายระดับประเทศ ในเรื่องงบประมาณไม่ต้องกังวล สิ่งที่ต้องกังวลคือคนทำงานจะมีใครทำงานสานต่อโครงการในอนาคต ดังนั้นข้อเสนอแนะต่างๆ ทีมวิจัยทั้งคณะครูและเจ้าหน้าที่ต้องนำสิ่งที่ดีมาใช้ประโยชน์และปรับปรุงข้อเสียให้ดีขึ้นกว่าเดิม ผมหวังว่าคงมีโอกาสได้ทำงานร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ขอขอบคุณทุกคนที่ให้ความร่วมมือ

จากนั้นหัวหน้าโครงการได้กล่าวขอบคุณทุกคนที่แสดงความคิดเห็นด้วยความจริงใจและเปิดเผย ซึ่งข้อมูลที่ได้ทางทีมจะนำไปสรุปและนำสิ่งที่เสนอแนะในวันนี้ไปปรับปรุงแก้ไขในการทำงานต่อไป

การประชุมวางแผนการทำงานที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่จัดเวทีอย่างเป็นทางการในการพูดคุยแลกเปลี่ยนทั้งครู นักเรียน ทีมวิจัย ผู้นำชุมชนและที่ปรึกษา และเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน คณะครูกับนักเรียน ผู้นำชุมชนกับนักเรียนซึ่งได้เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น การพูดคุยกันเกิดความสัมพันธ์อันดีที่พี่น้อง รู้จักกันมากขึ้น เป็นเรื่องที่ดีและเป็นสิ่งที่จะต้องทำอย่างยั่งยืนในการทำงาน

3. การเก็บข้อมูล

กระบวนการเก็บข้อมูลมี 3 ขั้นตอนคือการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการเก็บข้อมูลตามรายละเอียดข้างต้น ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

ในรายละเอียดของการออกแบบเครื่องมือก็คือ มีเครื่องมือที่ใช้สำหรับวัตถุประสงค์ห้าประการคือ 1) เครื่องมือเพื่อเก็บข้อมูลบริบทชุมชนและประวัติศาสตร์ชุมชน 2) เครื่องมือเพื่อการเก็บข้อมูลพื้นฐานครอบครัวเด็ก 3) เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลเกษตรกรต้นแบบ 4) เครื่องมือการ

เก็บข้อมูลอาหารกลางวันในโรงเรียน และ 5) เครื่องมือเก็บข้อมูลรูปแบบการปฏิบัติงานจริง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน

ทีมวิจัยตกลงร่วมกันให้เก็บข้อมูลที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ และประวัติความเป็นมา ผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ที่ตั้ง จำนวนประชากร อาชีพ ปัญหาในชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหา ประวัติการทำเกษตรอินทรีย์ในชุมชนและองค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

เครื่องมือเพื่อการเก็บข้อมูลพื้นฐานครอบครัวเด็ก

การเก็บข้อมูลพื้นฐานนักวิจัย ตกลงร่วมกันว่าจะเก็บทุกอย่างที่เกี่ยวกับเด็กและผู้ปกครอง ถ้าเป็นข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก เช่น เด็กอายุกี่ปี ระดับชั้น เด็กอาศัยอยู่กับใคร พฤติกรรมทั้งที่บ้านและโรงเรียนจากการสังเกตเป็นอย่างไร มีค่าใช้จ่ายในการมาโรงเรียนเท่าไรต่อวันต่อเดือนและมีรายได้จากการทำกิจกรรมอะไรบ้างจำนวนเท่าไร ส่วนผู้ปกครองและครอบครัว เช่น อาชีพ ฐานะทางครอบครัว สภาพครอบครัวเป็นอย่างไร มีกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวอะไรบ้าง ปัญหาของเด็กและเยาวชนในชุมชน

เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลเกษตรกรต้นแบบเกษตรอินทรีย์

การเก็บข้อมูลเกษตรกรต้นแบบมีทั้งหมด 8 คน ข้อมูลพื้นฐานครอบครัว ประวัติการทำเกษตรอินทรีย์ การเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมที่ทำในแปลง รายได้จากการทำการเกษตรและนอกภาคเกษตร ค่าใช้จ่าย

เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลอาหารกลางวันในโรงเรียน

การเก็บข้อมูลอาหารกลางวันเป็นการเก็บข้อมูลอาหารที่ทำแต่ละวัน ส่วนประกอบมีอะไรบ้าง ซื้อมาจากที่ไหนภายในชุมชนหรือภายนอกชุมชน จำนวนเท่าไร ราคาเท่าไร

เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการทำกิจกรรมจากการปฏิบัติงานจริง

ออกแบบเก็บข้อมูลในรายละเอียดการเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลาคุกรัสเซีย เลี้ยงกบ และการปลูกผักสวนครัว

3.2 ดำเนินการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลจะมีการศึกษาจากเอกสารและแบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น 4 กลุ่มเพื่อรับผิดชอบในการเก็บข้อมูลแต่ละกิจกรรมได้แก่ ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลพื้นฐานครอบครัวเด็ก ข้อมูลเกษตรกรต้นแบบ ข้อมูลอาหารกลางวันในโรงเรียน และข้อมูลการทำกิจกรรมการเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลาคุกรัสเซีย การเลี้ยงกบ การปลูกผักสวนครัว

รูปแบบการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลเกษตรกรรมต้นแบบใช้แบบสอบถาม (มีรายละเอียดในภาคผนวก) โดยขั้นตอนแรกทำความเข้าใจร่วมกับเด็กนักเรียนก่อนที่จะไปสัมภาษณ์ ในวันสัมภาษณ์เด็กๆ จี้จกรยานไปเก็บข้อมูลด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส เมื่อไปสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และสมาชิก ในวันแรกเด็กๆ รู้สึกเกร็ง เพราะยังไม่คุ้นเคยกับผู้เฒ่าผู้แก่ ตามเฉพาะคำถามที่เขียนในแบบสอบถาม ทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน ต้องกลับไปสัมภาษณ์เพิ่มเติม เด็กก็เริ่มเบื่อกและเหนื่อยกับงานที่ตนเองรับผิดชอบ ประกอบกับต้องไปสัมภาษณ์ตอนเช้า ตอนเย็น และช่วงวันหยุด เพราะเป็นฤดูกาลทำนา ชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลา จึงได้ร่วมกันคิดเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูลเป็นการจัดทำแบบสอบถาม และเรียนรู้การตั้งคำถามง่ายๆ เพื่อให้เด็กไปสัมภาษณ์ในสิ่งที่เด็กเข้าใจ และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในเอกสาร

การเก็บข้อมูลพื้นฐาน
ครอบครัวเด็กแต่ละคน รูปแบบแรก
แจกแบบสอบถามให้เด็กไปสอบถาม
ผู้ปกครองนักเรียน (รายละเอียดใน
ภาคผนวก) พบว่าผู้ปกครองไม่เข้าใจ
คำถาม จึงใช้วิธีการพูดคุยกับ
ผู้ปกครองเพิ่มเติมในโอกาสต่างๆ ที่
พบกันเช่นงานบุญ งานประเพณี งาน
ประชุมสมาชิกเกษตรอินทรีย์ และ
พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ จากนั้นจึง
บันทึกรายละเอียดที่ได้ในแบบสอบถามของแต่ละคน

การเก็บข้อมูลอาหารกลางวันตามเครื่องมือไม่ได้เก็บจริง เนื่องจากได้เปลี่ยนวิธีการ
ทำอาหารจากให้เด็กเปลี่ยนเวรกันทำเป็นจ้างแม่บ้านทำ จึงได้เปลี่ยนวิธีการเก็บเป็นการเก็บรายการ
อาหารที่เด็กได้รับประทานในแต่ละวัน และสิ่งที่เป็นส่วนประกอบของอาหาร เพื่อนำไปสู่การคิด
กิจกรรมที่จะทำในโรงเรียนคือเด็กกินอะไรก็จะปลูกสิ่งนั้น

การเก็บข้อมูลจากกิจกรรมการเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา และเลี้ยงกบ ให้เด็กแต่ละกลุ่มสังเกตและ
บันทึกในสมุดบันทึกที่ออกแบบทุกวันโดยให้เด็กเขียนรายละเอียด ตั้งแต่การให้อาหาร การ
เจริญเติบโต พฤติกรรมของไก่ ปลา กบ ในแต่ละวัน สิ่งแวดล้อมรอบข้าง เช่นวันนี้ไก่ไม่กินอาหาร
วันนี้มีกลิ่นเหม็น ปลาไม่กินอาหาร ไก่ตาย วันนี้อาหารหมด วันนี้มีนกมาเกาะที่บ่อ กบ
น้อยลง กบกินกัน เป็นต้น สำหรับการเก็บข้อมูลการปลูกผักสวนครัวแบ่งกลุ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เริ่มทำ
แปลง การเพาะเมล็ด การงอก การเจริญเติบโต การดูแลรักษา การจัดการโรคและแมลงศัตรูพืช
การเก็บข้อมูลจากกิจกรรมทำให้เด็กได้เรียนรู้การสังเกต การบันทึก การทำงานเป็นกลุ่ม

การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ทำให้นักวิจัยได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน และกำลังสูญสลายไปกับค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนไป ได้เรียนรู้และเห็นความพยายามรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาของชุมชน และการเก็บข้อมูลพื้นฐานของเด็กและครอบครัว ทำให้นักวิจัยได้สัมผัส เรียนรู้เรื่องราวชีวิตของเด็กและครอบครัว เข้าใจสภาพปัญหาของเด็กได้อย่างลึกซึ้ง เข้าใจถึงทัศนคติของผู้ปกครองในการเรียนรู้ เรื่องการทำการเกษตร การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน และการเรียนรู้ในโรงเรียน

3.3 การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ให้เด็กทำรายงานสรุปข้อมูลที่ได้อ่านไปศึกษา และสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเก็บข้อมูลในแต่ละกิจกรรม หลังจากนั้นก็ได้ให้เด็กรายงานหน้าชั้นเรียน ครูและทีมวิจัยสังเกตการเขียนรายงาน และการพูดของเด็กแต่ละคน บันทึกคำพูดของเด็กที่นำเสนอหน้าชั้น ถึงแม้ว่าจะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์นัก สิ่งที่เด็กได้เรียนรู้คือขั้นตอนการเก็บข้อมูล ได้รู้จักกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนมากขึ้น ได้รู้ข้อมูลเบื้องต้นในเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน แนวคิดและกิจกรรมของเกษตรกรต้นแบบ

เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นมาแล้ว ได้มาศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสาร และจัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันกับทีมวิจัยและผู้นำชุมชน สิ่งที่น่าสนใจใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนต่อไป คือเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ทั้งสองหมู่บ้าน กิจกรรมของเกษตรกรต้นแบบ

4. การศึกษารูปแบบการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน

รูปแบบการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในโรงเรียนนั้นมี 5 รูปแบบคือ 1) เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง 2) เรียนรู้ตามความถนัดของนักเรียน 3) เรียนรู้จากสื่อ 4) ศึกษาดูงานเกษตรกรต้นแบบ และ 5) ค่ายเยาวชนคนรักเกษตรอินทรีย์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

กระบวนการเรียนจากการปฏิบัติจริงนั้นทีมวิจัยได้สำรวจพื้นที่ และร่วมกันวางแผนกิจกรรมก่อนหน้านั้นแล้ว ซึ่งการลงมือทำนั้นเป็นความร่วมมือกันทุกฝ่ายก่อนจะมีการแบ่งกลุ่มได้ทำงานร่วมกัน คือถากหญ้าที่รกและสกปรกในบริเวณพื้นที่ที่จะปลูกออกก่อน จากนั้นได้จ้างรถไถมาไถกลบ และให้เด็กๆ หว่านถั่วพรางเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นดินทราย ดินเหนียวที่ได้จากการขุดสระเมื่อหลายปีก่อนได้กลบหน้าดินไว้ ดังนั้นถ้าจะมีการปลูกผัก ปลูกต้นไม้ต้องทำ

การปรับปรุงบำรุงดินก่อน ซึ่งในการทำกิจกรรมถากหญ้านั้น เด็กทั้งเล่นไปด้วยทำงานไปด้วย แช่วกันไป สนุกสนาน

เมื่อทำกิจกรรมเสร็จได้พูดคุยกับเด็กเรื่องความอดทน การทำงานร่วมกับผู้อื่นต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ จากนั้นคุณครูได้ทำแบบบันทึกการเก็บข้อมูลให้นักเรียนในแต่ละกิจกรรม ตั้งแต่เริ่มปล่อยปลา ปล่อยกบ และปล่อยไก่ เพื่อบันทึกการทำกิจกรรมและสังเกตสัตว์เลี้ยงตามกลุ่มที่ได้แบ่งไว้

สรุปการบันทึกที่เกิดขึ้นทุกบ่ายวันพุธ โดยการให้นักเรียนนำเสนอสิ่งที่ตนเองสังเกตได้ กิจกรรมที่ทำในการปฏิบัติจริงคือ การเลี้ยงปลาตุกรัสเซีย การหว่านถั่วพริ้ว การขุดหลุมกล้วย การขุดบ่อกบ การเลี้ยงไก่ และการปลูกผักสวนครัว โดยมีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

4.1.1 กิจกรรมการเลี้ยงปลาตุกรัสเซีย

ทุกคนร่วมกันถากหญ้าและตัดต้นไม้เล็กๆ ในบริเวณที่จะทำแปลงเกษตร นักเรียนและทีมวิจัย เขาชนบางคน ช่วยกันถือจอบ เสียม และใช้เครื่องตัดหญ้าช่วยเพื่อความรวดเร็วและเป็นการทุ่นแรง จากนั้นได้ทำการขุดบ่อปลาเป็นอันดับแรกเพราะจะหมดฤดูการปล่อยปลา โดยแบ่งเป็นกลุ่ม นักเรียน 18 คน กลุ่มละ 4 คน 2 กลุ่ม 5 คน 2 กลุ่ม ครูและพี่เลี้ยงรับผิดชอบกลุ่มละ 2 คนแยกย้ายกันทำงาน

พี่เลี้ยงจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน ได้วัดที่สำหรับทำบ่อปลาขนาดกว้าง 2 ยาว 3 เมตร และให้ขุดลึก 50 เซนติเมตร

บรรยากาศเต็มไปด้วยเสียงอึกทิกกริกโครม ต่างกลุ่มต่างช่วยกันคนละไม้คนละมือ คุณครูร่วมด้วยช่วยกัน มีคุณครูบางคนทำงานในร่มนะจะบอกให้ เหงื่อออกโชกๆ ก็กัน มันร้อนหลาย มีการแข่งขันกันด้วยนะว่ากลุ่มไหนจะเสร็จก่อน เสียงแจ้วๆ ยังกะนกแก้วนกขุนทอง

“กลุ่มนี้คือบ่อกบ บ่อกุ้งของกลุ่มเฮาเลย”

“กลุ่มนั้นช่วยกันคีนื้อ กลุ่มเฮอย่าอยู่ชื้อๆ แม่ ละ”

“บ่เคยชุด กะได้ชุดน่านื้อมื่อนี้”

“มาเด้อมากินน้ำหวานเย็นๆ เมื่อยแสง พักก่อน”

“เปลี่ยนกัน เจ้าชุดม่องนี้ ข่อยยกคินไปเท ส่อยกันต้องมีความสามัคคีกัน ไม่เกีย่งกันและไม่ทะเลาะเบาะแว้งในกลุ่มเดียวกัน”

“วันนี้คุณครูลุยเต็มที่ นักเรียนกะคือกัน”

ชุดเสร็จแล้ววัดขนาดฝ้ายางสีดามารองพื้นก่อนปล่อยน้ำลงบ่อ พี่เลี้ยงช่วยกันวัดขนาด เด็กๆ แต่ละกลุ่มมารับฝ้ายางแล้วนำไปรอง ชุดคินขอบบ่อลงเล็กน้อยพองฝ้ายางเสร็จแล้วให้ใช้คินกลบไว้ พื้นที่ข้างๆ บ่อไว้ปลูกพริก มะเขือ ตะไคร้ แล้วใช้น้ำจากบ่อปลามารดผัก เสร็จแล้วปล่อยน้ำลงบ่อให้เต็ม ทิ้งไว้จนกว่าจะมีปลามาปล่อยแล้วล้อมด้วยตาข่ายเขียว ป้องกันแมว หมา และงูจะมากินปลา

“เสร็จแล้วช่วยกันเก็บอุปกรณ์ ช่วยกันถือน้ำใจต่อกัน ใครๆ ก็เหนื่อย” อ.สาริกา

“กลับบ้านไปเล่าให้ผู้ปกครองฟังด้วยนะ ว่าเราได้ทำกิจกรรมอะไรบ้าง ใครสนใจทำที่บ้านก็ได้จะได้เรียนรู้ ขอบคุณทุกคนที่ได้ช่วยกันทำกิจกรรมในวันนี้ สัปดาห์ต่อไปคงเป็นกิจกรรมล้อมตาข่ายและทำแปลงผักต่อ ต้องอาศัยแรงงานเยาวชนมาช่วยไถแล้วละ” (ผอ.ประหยัด)

“บ่ได้มาครับ ผมคานาขออนุญาตคานาก่อนนื้อ พ่อแม่เพิ่นสิจ่ม ถ้าแล้วคานาผมจะมาช่วยเต็มที่ครับ บอกผมแล้วกันว่าจะทำกิจกรรมวันไหน” (ณัฐวุฒิ ณัฐกร เสกสรร) นี่คือนเสียงจากกลุ่มเยาวชนที่เป็นแรงสำคัญของครอบครัวจากนั้นได้ทบทวนว่าวันนี้ได้เรียนรู้เรื่องอะไรบ้าง

ขั้นตอนการทำบ่อปลาพลาสติก

- เลือกพื้นที่ที่เหมาะสมมีร่มเงาเล็กน้อยเพื่อบังแดด น้ำท่วมไม่ถึง
- วัดขนาดบ่อกว้าง 2 เมตร ยาว 3 เมตรและลึก 50 เซนติเมตร

- ลงมือขุดบ่อตามขนาดที่วัดไว้ ทำพื้นให้เรียบ
- เสริมแล้วปูด้วยผ้าพลาสติกสีดำ
- ปล่อยน้ำเข้าบ่อ
- จัดและตกแต่งบ่อให้มีพืช เช่น ผักตบชวา, จอก, แหน
- ล้อมรอบบริเวณบ่อด้วยตาข่ายเขียวเพื่อป้องกันปลาหลุดจากบ่อ
- ปล่อยปลาบ่อละ 500 ตัว ซึ่งก่อนที่จะปล่อยให้นำถุงพลาสติกที่ใส่ปลา

มาวางลงในบ่อประมาณ 3-4 นาทีจากนั้นค่อยๆ ปล่อยปลาลงในบ่อ

ในวันถัดมาทำระบบท่อน้ำโดยที่เลี้ยงที่มวิชัย เนื่องจากเด็กๆ ดิฉีกิพา

4.1.2 กิจกรรมปลูก (หว่าน) ถั่วพริ้ว

ก่อนที่จะปลูกน้ำพวงและน้ำคูลให้ความรู้เกี่ยวกับถั่วพริ้วว่า เป็นพืชตระกูลถั่ว เช่นเดียวกับถั่วฝักยาว ถั่วลิสง และเป็นพืชที่ช่วยปรับปรุงบำรุงดินให้ดีขึ้น การปลูกถั่วพริ้วไม่ใช่เรื่องยากเพราะถั่วพริ้วเป็นพืชทนแล้ง

ในการปลูกต้องปรับพื้นที่โดยใช้รถไถมาช่วยไถ จากนั้นจึงหว่านถั่วพริ้วและคราดกลบไว้ ปล่อยไว้ไม่ต้องรดน้ำ ถั่วพริ้วจะงอกเองภายใน 3-7 วัน เมื่อให้ความรู้จบแล้ว เด็กๆ ช่วยกันหว่านถั่วพริ้ว รอบสระ และบริเวณปลูกกล้วย และบริเวณที่จะปลูกผัก เด็กหว่านไปเล่นไป โยนใส่กันก็มี หัวเราะสนุกสนาน

4.1.3 กิจกรรมปลูกกล้วย

ก่อนจะปลูกกล้วยนักเรียนช่วยกันขุดหลุมกล้วยทั้งหมด 16 หลุมแต่ดินบริเวณที่จะปลูกกล้วยแข็งและเหนียวมากจะทำอย่างไร ทางทีมวิชัยได้ปรึกษากันว่าใช้รถขุดคงแพง แต่ใช้คนขุดคงเหนื่อย เมื่อเล่าให้เด็กนักเรียนฟัง เด็กนักเรียนสนใจที่จะขุด ขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร ลึก 1 เมตร ถ้าใครสนใจให้รวมกลุ่มกัน 3-4 คน ทดลองขุดดู ไม่เสร็จไม่เป็นไร ไม่ได้รื้อร้อน ทำไปเรื่อยๆ หาเวลาว่างหลังเลิกเรียน หรือเสาร์-อาทิตย์ จะจ้างหลุมละ 80 บาท จำนวน 16 หลุม ทุกคนอยากทดลองหมดเลย อยากได้ตั้งว่าจันเอะ ลองดูสิ

“ทำไมขุดกว้างและลึกขนาดนี้” เด็กชายอภิรักษ์ (โปส)

“การขุดหลุมใหญ่และลึก มันจะมีพื้นที่ในการเอาปุ๋ยคอก เศษใบไม้ไปบำรุงดิน ก่อนแล้วค่อยนำกล้วยมาปลูก และรากกล้วยจะได้ชอนไชกินอาหารในหลุมทำให้กล้วยเจริญเติบโตได้เร็ว” น้ำพองตอบ

แล้วทุกคนก็ลงมือขุดโดยขุดหลุมละ 2-3 คนช่วยกัน เนื่องจากวันนี้แดดร้อนมาก ขุดยังไม่ทันไร “ไม่ไหวแล้วเหนื่อย ร้อนด้วย พักก่อนดีกว่า” เด็กชายบัญชา (โจ)

“ขอมแพ้แล้วบ่ โจ คนอื่นล้าหน้าก่อนนะ” อ.สาริกา

“ใครเหนื่อยก็พักก่อนนะ วันนี้แดดร้อน มากินน้ำเย็นๆ ก่อน” ผอ.ประหยัฒบริการ
หลังจากนั้นทุกคนหยุดพัก หลายคนร้อน เหนื่อย จนพูดไม่ออก แต่ไม่ยอมแพ้ต้อง
ทำต่อให้เสร็จ

พักประมาณ 20 นาที แล้วก็ทำต่อจนถึงเวลาก่อนเลิกเรียน 30 นาที คุณครูก็เรียกทุกคนมานั่งรวมกัน และสอบถามว่า “เป็นอย่างไรบ้างวันนี้”

ทุกคนตอบด้วยเสียงแผ่วเบาว่า “เหนื่อยครับ (ค่ะ)”

“นี่แหละกว่าจะทำงานได้เงิน 100 บาทมันยากลำบากแค่ไหน พ่อกับแม่เราก็ทำงานหนักแบบนี้ละ เพื่อเอาเงินมาเลี้ยงดูเรา เห็นความลำบากของพ่อแม่หรือยัง จำไว้ว่าเงินทุกบาททุกสตางค์มีค่ากว่าจะหามาได้ และกว่าเราจะได้กินกล้วย” อาซุของเด็กๆ

วันนี้ขอบคุณทุกคนที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ถ้าใครอยากทำต่อให้เสร็จให้มาทำวันเสาร์-อาทิตย์ ถ้าว่างนะ ไม่ใช่หนีงานทางบ้านมา เราทำต่อวันจันทร์หน้าได้ ขุดไปเรื่อยๆ จนเสร็จ

“เกร่ง เกร่ง” เสียงระฆังดังขึ้น สัญญาณบอกหมดเวลาแล้วสำหรับวันนี้ แล้วทุกคนก็แยกย้ายกันไปเก็บข้าวของมาเพื่อเข้าแถว ท่องสูตรคูณแม่ 2-12

กว่าจะได้หลุมกล้วย 16 หลุม เด็กๆ ใช้เวลาขุดในช่วงเช้า เย็น และวันหยุด เป็นเวลา 7 วัน ในวันที่ปลูกกล้วย นักเรียนได้นำดินกล้วยมาจากบ้าน และได้รับบริจาคจากพ่อประจ ศรีมันตะ เกษตรกรต้นแบบ พร้อมกันนั้นยังสาธิตการปลูกกล้วยให้นักเรียนดูด้วย

4.1.4 กิจกรรมเลี้ยงกบ

ทำบ่อกบที่จะเลี้ยง จำนวน 2 บ่อ ขนาด 1.5 คูณ 2 เมตร ลึก 40 เซนติเมตร ล้อมด้วยตาข่ายเขียวป้องกันงู แมว หมาและป้องกันกบหนี และตกแต่งภายในบ่อด้วยเศษไม้ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของกบ 2 ก.ย. 51 ปล่อยกบจำนวนบ่อละ 1,000 ตัว การปล่อยกบให้ใส่น้ำในบ่อพอประมาณที่กบหายใจได้ นำผักตบชวาลงในบ่อเพื่อให้กบได้หลบภัย จากนั้นนำขอนไม้มาวางไว้ขอบบ่อ เพื่อจะให้กบได้มีที่หลบแสงแดดและเป็นที่อยู่อาศัยของกบ แล้วค่อยๆ ปล่อยกบออกจากถุง เพราะเทลูกกบออกทันทีจะทำให้กบตายได้ เด็กเปลี่ยนเวรกันให้อาหารกบทุกวัน คุการกินอาหาร การเจริญเติบโต และสิ่งแวดล้อมรอบบ่อ บางวันมีนกบินมาเกาะที่ขอบบ่อ เด็กๆ ก็จะช่วยกันไล่

บางวันก็มีแมวมานั่งมองๆ รอบบ่อ มีวันหนึ่งเด็กเล่าให้ฟังว่าเอาอาหารไปให้กบ มีกบมากินน้อย สงสัยจะหายไป เราก็ถามต่อว่า กบหายไปไหน ทุกคนคิดหาคำตอบในสิ่งที่ตนเองสังเกตเห็น คือ นก-แมวมากิน กบกินกัน

4.1.5 กิจกรรมเลี้ยงไก่ไข่

การเตรียมโรงเรือน

23 กรกฎาคม 2551 ทำโรงเรือนไก่ไข่ ช่วยกันหาไม้ สังกะสีเก่าในบริเวณโรงเรียน ที่มีอยู่แล้ว ไม่ต้องซื้อไม้ การทำโรงเรือนได้จ้างช่างในหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนมาทำ และ เด็กนักเรียนชายก็ช่วยกันทำ

29 สิงหาคม 2551 ทำโรงเรือนขนาดกว้าง 3 เมตร ยาว 4 เมตร มีห้องสำหรับไก่ นอน และที่ปล่อยไก่ให้เดินเล่น รองพื้นด้วยแกลบดิบเพื่อไม่ให้เกิดความชื้น ทำรางไว้ให้อาหารและ น้ำ ทำรั้วให้ไก่ไข่ 3 กันยายน 2551 ปล่อยไก่จำนวน 20 ตัว

การให้อาหาร

อาหารที่ใช้เป็นอาหารเม็ดที่ซื้อจากร้านค้าภายนอกกระสอบละ 380 บาท การให้อาหารจะแบ่งเวรวันจันทร์-อาทิตย์ ให้อาหารเช้า-เย็น และดูแลให้น้ำตลอดทั้งวัน

ในช่วงแรกเราใช้เฉพาะอาหารไก่อย่างเดียว และฝึกเป็นบางวันเช่นผักบุ้ง ผักสลัดที่ปลูกในแปลง แต่เมื่อผ่านไประยะหนึ่งพบว่า เด็กให้อาหารไม่ครบ บางวันไม่มาให้อาหาร ให้อาหารไม่ตรงเวลา ไก่ไม่ได้กินอาหารเพราะอาหารไก่หมด

การดูแลรักษาโรค

เมื่อไก่เป็นหวัดให้อาบน้ำหลายโจรผสมผสมกับน้ำให้ไก่กิน และถ้าเป็นไข้ขาวให้อา ขมิ้นชันใส่กับรำหรืออาหารไก่

การเก็บไข่

ถ้าไก่ได้กินอาหารไก่ ไก่จะไข่ทุกวันเฉลี่ยวันละ 10 ฟอง ไข่ที่ได้นักเรียนนำไปทำอาหารกลางวัน นำไปขายให้กับคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ปกครองนักเรียน และขายในตลาดเมืองยโสธร “ดีใจที่ไก่ไข่ทุกวัน ถ้าวันไหนไก่ไม่ไข่ ไม่ดีเลย” น้องน้ำเพชร (น้ำ)

การทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในการขายไข่

เงินที่ได้จากการขายไข่เด็กหญิงนุ่นจะทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายไว้ รายจ่ายก็จะเป็นค่าอาหารไก่ ค่ารำ และค่ายาสมุนไพร รายได้ตกเดือนละ 629 บาท รายจ่ายเดือนละ 760 บาท ซึ่งระยะแรกโครงการจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมดทำให้เด็กมีเงินเหลือเป็นกองทุนไว้ และยังมีไข่ไว้ทำอาหารกลางวันกินอีกด้วย

4.1.6 กิจกรรมปลูกผักสวนครัว

ในการทำกิจกรรมปลูกผักสวนครัว ได้เริ่มไปศึกษาเรียนรู้การปลูกผักที่นาพ่อประจงค์ริม้นตะ บ้านโสกชุมปูน และได้กลับมาทำแปลงผัก โดยแบ่งกลุ่มรับผิดชอบแต่ละกลุ่ม เลือกผักที่จะนำมาปลูกในแปลง ซึ่งต้องพิจารณาจากเมล็ดพันธุ์ของชาวบ้านที่มี และสิ่งที่นักเรียนอยากกิน

การทำแปลงผัก เด็กและครูร่วมกันทำทั้งหมื่นๆ ทั้งสนุก ทำไป นั่งพักไปด้วยใช้เวลาทำแปลงผัก 3 วัน คือช่วงนั้นเป็นช่วงฤดูหนาวเดือนธันวาคมแดดไม่ร้อนมาก

หลังจากนั้นทางทีมได้ไปขอบริจาคต้นกล้าพริก มะเขือ มะเขือเทศ แมงลัก (อีคู่) ผักชีลาว หอมเป จากแม่ยัง พ่อประจาง พ่อหมูน และจัดซื้อเมล็ดพันธุ์ผัก เช่น ผักชีจีน ถั่วฝักยาว แตงกวา คื่นฉ่าย หัวหอม ข้าวโพด จากสมาชิกเกษตรอินทรีย์ที่เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้

เริ่มทำการปลูกผักตามกลุ่มที่ตนเองเลือก 4 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ต้นหอม คื่นฉ่าย

กลุ่มที่ 2 ผักชีจีน ผักบุ้ง

กลุ่มที่ 3 ข้าวโพด ผักชีลาว

กลุ่มที่ 4 ถั่วฝักยาว แตงกวา

และทุกกลุ่มต้องปลูกพริก มะเขือ มะเขือเทศ แมงลัก กลุ่มละ 10 ต้น

การรดน้ำและการดูแลรักษา เด็กจะใช้สายยาง ซึ่งทางทีมวิจัยได้ทำท่อและก๊อกรน้ำไว้แล้วในพื้นที่ปลูกผัก และใช้บัวรดน้ำรดจากสระ ในระยะแรกสายยางไม่เพียงพอ เด็กๆ แย่งกันรดน้ำ ทางโครงการจึงได้จัดซื้อสายยางเพิ่ม และการรดจากสระทำให้เด็กเหนื่อย และเป็นอันตรายในการที่จะรดสระ การรดน้ำในระยะ 7 วันแรก รดน้ำทั้งเช้า-เย็น ต่อมารดน้ำเฉพาะเช้าหรือเย็น หรือบางวันเด็กก็ไม่ได้รดต้องมารดอีกวัน เนื่องจากติดภารกิจการศึกษา ในวันหยุดเด็กก็จะแบ่งเวมมารดน้ำและดูแลผัก

การใส่ปุ๋ยจะเป็นปุ๋ยคอกและปุ๋ยขี้ไก่ที่ทางโครงการได้จัดซื้อและขอบริจาคจากผู้ปกครองนักเรียน การใส่จะใส่ในช่วงรองพื้นและหลังจากที่ผักตั้งตัวได้ประมาณ 14 วัน

โรคและแมลง จะเกิดกับผักคะน้า และถั่วฝักยาว เด็กก็ใช้น้ำหมักชีวภาพที่ทำให้ผสมน้ำรดผัก ได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง และต้องขยันรดน้ำ

สิ่งที่ต้องทำทุกวันคือการบันทึกลงในสมุดของตนเอง และทุกบ่ายวันพุธจะมีการนำเสนอสิ่งที่ได้จากการบันทึกนั้นให้เพื่อน ครู และทีมวิจัยฟัง

ทุกวันๆ เด็กจะรดน้ำ พรุนดิน ดูแลผัก และเฝ้ามองการเจริญเติบโต จนกระทั่งแตงกวาดิดดอกออกผลดี ข้าวโพดก็แต่ต้นถี่มาก หลุมละ 5 ต้น หอมเปไม่ค่อยงามเพราะไม่ค่อยรดน้ำ (หอมเปชอบน้ำและร่ม) แมงลักงาม คะน้าหนอนกักกิน ผลผลิตมีน้อย พริกและมะเขืองามดี ซึ่งผลผลิตที่ได้เด็กได้นำไปประกอบอาหารที่บ้าน กินกันสดๆ ที่แปลง “ตอนเช้ามารดน้ำเห็นแตงกวาโตหน่อยหยิบกิน หวานดี” เด็กหญิงไก่อุดไปกินไป และที่สำคัญคือเหลือกินเด็กก็นำไปขายในหมู่บ้าน และตลาดสีเขียวทุกวันเสาร์ที่หอนาฬิกา อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร รายได้ทำบัญชีเก็บไว้เป็นกองทุน

4.1.7 กิจกรรมเพื่อลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้

ในการเรียนรู้เรื่องการลดต้นทุนในครอบครัว มีการพูดคุยกับนักเรียนเรื่องค่าใช้จ่ายในครอบครัวมีอะไรบ้าง นักเรียนช่วยกันตอบ มีผัก ปลา ไก่ เนื้อ เห็ด นมกล่อง น้ำยาล้างจาน ผงซักฟอก สบู่ ยาสิฟัน และถามต่อว่าเราจะช่วยกันลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้อย่างไร และเราจะทำอะไรได้บ้าง เด็กๆ ช่วยกันตอบว่า ทำน้ำยาล้างจาน น้ำเต้าหู้ เพราะเห็นแม่บัว บ้านสันติสุข มาขายราคาถูก เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ทำเห็ด ปลูกต้นไม้ ปลูกผักสวนครัว และหารายได้เพิ่มโดยการรับจ้าง ขายของเก่า ขายผัก หลังจากนั้นจึงได้ร่วมกันคิดว่าจะทำอะไร ซึ่งเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ปลูกผักสวนครัว เราได้ทำไปแล้วเหลือกิจกรรมอะไรบ้าง ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เรามีคนที่มีความรู้คือ เกษตรกรต้นแบบที่เราไปศึกษาดูงานและไปสัมภาษณ์

กิจกรรมที่ทำในการลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ก็ทำเห็ดขอนขาว ทำน้ายาล้างจาน เผลาเกลือเพื่อมาเพาะชากล้าไม้ และทำน้ำเต้าหู้

ก่อนที่จะทำเห็ดขอนขาวเราได้จ้างพ่อประจักษ์ทำโรงเรือน และจัดหาขอนไม้มะม่วง ตัดเป็นท่อน เชื้อเห็ดซึ่งต้องซื้อจากชาวบ้านอีกหมู่บ้านหนึ่ง เมื่อเตรียมอุปกรณ์ จึงได้สาธิตให้นักเรียนดู และทำร่วมกันแบ่งหน้าที่กันคนหนึ่งตอกเห็ด คนหนึ่งเอาเชื้อเห็ดใส่ท่อนไม้ สนุกสนาน กันใหญ่ ดีว่าทำงานในร่มไม่เหมือนกับปลูกผักสวนครัวที่ต้องตากแดด ใช้เวลาทำเห็ด 3 วัน จากนั้นนำท่อนไม้ไปแช่น้ำ 1 คืน และยกท่อนไม้ขึ้นมาจากน้ำมาวางไว้ที่โรงเรือน

กิจกรรมเผลาเกลือ น้ำคั้นได้เตรียมอุปกรณ์เผลาเกลืออย่างง่าย เกลือบดที่ซื้อจากโรงสี จากนั้นจุดไฟแล้วนำที่อุปกรณ์เผลามาคลุมที่ไฟ คลุมด้วยเกลือบดประมาณ 4 กระสอบ และปล่อยให้ไฟไหม้เกลือบดจนเป็นสีดำ แล้วจึงนำน้ำมารดจนเปียกและตากให้แห้ง

กิจกรรมเพาะกล้าไม้ หลังจากได้เกลือบดแล้ว นำเกลือบดมาผสมกับดิน และปุ๋ย กรอกใส่ถุงดำ และนำเมล็ดพันธุ์มาเพาะกล้า

กิจกรรมทำน้ำเต้าหู้ การทำเต้าหู้มีแม่บัวทอง บุญศรี และแม่ลำพูน บ้านสันติสุข เป็นวิทยากรให้กับนักเรียน ได้เตรียมอุปกรณ์ขูดมาจากบ้านเลข วันนั้นเด็กๆ ทุกคนในโรงเรียน ได้เตรียมแก่นไม้ไว้ แม่บัวได้พูดถึงส่วนประกอบของการทำน้ำเต้าหู้ มีถั่วเหลือง ข้าวกล้อง น้ำตาล ใบเตย น้ำสะอาด วิธีทำนำถั่วเหลืองแช่น้ำไว้ประมาณ 4-6 ชั่วโมง จากนั้นนำมาล้างให้สะอาด หั่นใบเตยเป็นชิ้นเล็กๆ น้ำใบเตยและถั่วเหลืองมาคั้นให้ละเอียด พักไว้ แล้วนำมาต้มในน้ำเดือด คนไปในทางเดียวกัน ต้มให้สุก ยกลง กรองด้วยผ้าขาวบาง พักไว้ให้เย็น กินได้เลย วันนั้นทุกคนได้กินน้ำเต้าหู้ที่ใหม่ สด สะอาด และอร่อย

ผลที่เกิดจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

การเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์โดยการปฏิบัติจริงในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงไก่ เลี้ยง กบเลี้ยงปลา ปลูกผักสวนครัว เป็นเรื่องที่ต้องกำกับดูแลอย่างดี ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย

การเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ ปลา กบ เป็นสิ่งมีชีวิต เด็กจะมีความผูกพันและรักสัตว์ “ผมเสียใจมากที่ไก่ตาย” อภินันท์ (โปส) เด็กมีนิสัยเมตตา มีความอ่อนโยน มีความสุข “หนูดีใจมากที่ไก่ไข่ ปลากินอาหาร” น้ำเพชร (น้ำ)

ในการเลี้ยงสัตว์เด็กต้องมีความอดทน ขยัน และเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี และต้องใช้เวลา บางครั้งทำให้เด็กเหนื่อยและท้อ

เด็กแสดงตัวตนออกมา เช่น ชอบ ไม่ชอบ สนใจ ไม่สนใจ จี้เกียจ ขยัน เหนื่อย ทำให้เด็ก รู้จักกันมากขึ้น เกิดการปรับตัวบ้าง จากการที่เพื่อนไม่ยอมรับ

การปลูกผักสวนครัวซึ่งเป็นพืชระยะสั้น เด็กมีความภาคภูมิใจในผลผลิตที่ทำ และเรียนรู้การผิดหวังจากผลผลิตที่ไม่ได้ผล เช่น ค่น้ามี่แมลงกัดกิน ถั่วฝักยาวเกิดเพลี้ย

การเรียนรู้แบบนี้เหมาะกับเด็กที่มีความสนใจ เด็กที่ชอบออกกำลัง และเด็กที่มีพื้นฐานการทำงานจากครอบครัว เนื่องจากต้องใช้กำลังและความรับผิดชอบสูง

การปฏิบัติจริงที่ผ่านมา ด้วยเงื่อนไขเวลา ทำให้ต้องทำทุกอย่างควบคู่กัน เด็กจะเหนื่อยเมื่อย่ำ ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก เด็กจะไม่ได้บันทึกสิ่งที่ตนเองทำ มีบางคนเท่านั้นที่สนใจบันทึก ต้องใช้การพูดคุยกับเด็กเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล

ในการเรียนรู้จริงในเรื่องต่างๆ ต้องใช้เวลา ถ้าจะให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต้องเลือกเรื่องที่ละเรื่องเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ละเอียดและได้ความรู้มากที่สุด

4.2 เรียนรู้ตามความถนัดของนักเรียน

จากการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ปลูกผักสวนครัวนั้น ต้องใช้กำลังกายและสมองในการคิดและบันทึก ทำให้เด็กเหนื่อยและเมื่อยล้าในสิ่งที่เด็กยังไม่มีประสบการณ์เดิม ดังนั้นทีมวิจัยได้วิเคราะห์ร่วมกันว่าควรมีการเรียนรู้ตามความถนัดของนักเรียน เชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ โดยในสัปดาห์แรกจะถามความสนใจของเด็ก และมอบหมายงานให้เด็กเรียนร่วมกับครู จากนั้นในสัปดาห์ต่อมาจะเป็นการนำเสนอสิ่งที่ตนเองได้ไปศึกษาเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดคือ

ในบ่ายวันพุธ ณ ห้องเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ครูประจำชั้น อาซุและน้ำพงษ์ของเด็กๆ ได้ถามนักเรียน ว่าวันนี้อยากเรียนวิชาอะไร

เด็กๆ ช่วยกันตอบ

เด็กหญิงนุชธิดา (นุ่น) อยากเรียนวิชาดนตรี

เด็กชายอิสรา (อิส) อยากเรียนวิชาคอมพิวเตอร์

เด็กหญิงไอลดา (ไอ) อยากเรียนวิชาภาษาไทย

เด็กหญิงสาธิตา (แอ้ง) อยากเรียนวิชาคณิตศาสตร์

เด็กชายอภิรักษ์ (โปส) อยากเรียนวิชาการพูด

เด็กชายสมบุญ (แทน) อยากเรียนวิชาศิลปะ

เมื่อได้สิ่งที่เด็กอยากเรียนรู้แล้วจึงได้แบ่งกลุ่มตามความสนใจของเด็ก ว่าใครอยากเรียนวิชาอะไร และได้กำหนดสิ่งที่เรียนในแต่ละวิชา

วิชาภาษาไทย ให้แต่งคำขวัญเกี่ยวกับเรื่องเกษตรอินทรีย์ มีไอลดา สุกมาศ (แพรว) เบญจวรรณ (เบญ) และศิริรัตน์ (นุ่น)

วิชาคอมพิวเตอร์ ให้ทำพาวเวอร์พอยท์ในเรื่องที่ได้เรียนรู้ เช่น การเลี้ยงไก่ไข่ การทำน้ำหมักชีวภาพ การเลี้ยงปลาดุก การเลี้ยงกบ และการปลูกผัก มีเด็กชายอิสรา จิรพงษ์ และเด็กหญิงวรรณนา (ไก่)

วิชาคณิตศาสตร์ ให้วัดขนาดของปลาดุก เรียนรู้เรื่องชั่ง ตวง วัด ทำบัญชีรับ-จ่ายไข่ไก่ มีเด็กหญิงสาริกา (แอ้ง) และภัทรวรินทร์ (แพม)

วิชาดนตรี ให้แต่งเพลงเกสรอินทรี มีนุชธิดา สุทธาสินี และน้ำเพชร

วิชาศิลปะ ให้วาดภาพแผนผังฟาร์มเกสรอินทรีในโรงเรียน มีสมบุญ (แทน) เณณรงค์ (คิบ) และจักรพรรดิ (เบนซ์)

วิชาการพูด ให้ทุกกลุ่มทำรายงานแล้วนำเสนอหน้าห้อง เป็นการฝึกพูดในที่สาธารณะให้ทุกคนได้ฟัง

และวันนี้จะเรียนวิชาการพูด โดยให้แต่ละคนได้ออกมาพูดในสิ่งที่ได้เรียนรู้ว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งทางทีมวิจัยจะสังเกตแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร ให้เวลาคิด 10 นาที มอบหมายให้เด็กหญิงนุ่น ฝน และน้ำเพชร ช่วยจดบันทึกสิ่งที่เพื่อนพูดให้อาซด้วย ใครจะเริ่มก่อนให้เตรียมตัวให้พร้อม

ในช่วงของการเตรียมตัวนั้นบางคนก็กระตือรือร้น บางคนทำหน้างุนงงไม่ออก บางคนคิดทบทวนสิ่งที่ทำ บางคนถามเพื่อน

เด็กหญิงมด พูดเรื่องการเลี้ยงปลาดุกคริสเซีย ก้มหน้าก้มตาพูดด้วยท่าทางจริงจัง ไม่มองหน้าใคร “เริ่มจากการขุดบ่อลึก 50 เซนติเมตร กว้างและยาว 260 เซนติเมตร ใช้เวลาประมาณครึ่งวัน ทุกกลุ่มแข่งกันทำเสร็จแล้วดีใจ ทุกคนคงเหนื่อยมากแต่ก็มีความสุข ทั้งสนุกสนาน”

เด็กชายปาร์ค ก้มหน้าก้มตาพูดอย่างจริงจัง พูดเหมือนท่องจำอย่างแม่นยำ “วันนี้ผมจะมาพูดเรื่องการทำปุ๋ยหมัก การทำปุ๋ยหมักมีส่วนผสมคือ แกลบ ขี้วัว รำอ่อน กากน้ำตาล และน้ำ”

เด็กหญิงนุ่น พูดด้วยสีหน้าเคร่งเครียด เรื่องการทำน้ำหมักชีวภาพ “ต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ดังนี้กล้วย ใบยูคา ใบขี้เหล็ก ถังหมัก กากน้ำตาล น้ำ โดยนำต้นกล้วยมาสับให้ละเอียด ใส่ น้ำ 3 ส่วน กากน้ำตาล 1 ส่วน ปิดฝาให้สนิท คอยสังเกตว่ามีกลิ่นหรือไม่ ถ้ามีกลิ่นให้เติมหากากน้ำตาล”

เด็กหญิงฝน ยิ้มก่อนจะพูด “วันนี้จะมาพูดเรื่องการทำบ่อกบ บ่อลึก 20 เซนติเมตร ขนาดของบ่อ 50 x 50 เซนติเมตร ทำบ่อกบ เหนื่อย แดดแรง รู้สึกภูมิใจมาก มีทั้งความสนุกและความสามารถ ทุกคนนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้”

เด็กหญิงแอ้ง เดินไปหน้าห้องตั้งใจพูดอย่างมากว่าด้วยเรื่องการปลูกกล้วย “ขุดหลุมกล้วย ขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร ลึก 1 เมตร แดดร้อนเหนื่อยมากช่วยกัน แล้วนำเอาปุ๋ยขี้ไก่ ปุ๋ยหมัก ลงไปในหลุมอย่างน้อย 1 ถัง และใบไม้ นำต้นกล้วยลงไปปลูก แล้วกลบด้วยดินและใบไม้ อีกครั้ง สนุกสนาน”

เด็กหญิงแพรว ยิ้มให้กับเพื่อนก่อนจะพูดว่า “ดีใจ ทำงานร่วมกับเพื่อนๆ เพลิดเพลินให้ความรู้กับเรา กลับไปทำที่บ้านได้”

เด็กหญิงไอลดา พูดด้วยหน้าตาอึดอัดแต่ยังไม่คล่องว่า “ประทับใจบ่อปลา ทั้งชุดบ่อ ทุกคนไม่ย่อท้อ ผู้ให้บรรลุปะหมาย ภูมิใจที่ปลาเจริญเติบโต”

เด็กหญิงน้ำเพชร “ปลาและกบกินอาหารได้ดี ปลาตัวใหญ่ขึ้น”

เด็กหญิงนุ่น (ศิริรัตน์) พูดไปหัวเราะไป “การปลูกถั่วพริ้ว ปลูกแข่งกันสนุกสนาน หวานใส่กัน เล่นกันก็มี สนุกดี”

เด็กชายโปส พูดด้วยสีหน้าฉงน “การเลี้ยงไก่ วันหนึ่งผมให้อาหารไก่ ไก่กินอาหารได้ดีผมเสียใจมากที่ไก่ตาย 1 ตัว”

เด็กหญิงเบญญ์ พูดด้วยท่าทางเงินอายและรู้สึกผิดว่า “ไก่ตายวันหนึ่ง เป็นเวรที่รับผิดชอบของหนู หนูสงสัยว่าไก่มีอาการเหงๆ นอนชม ไม่กินอาหาร”

เด็กหญิงไก่ “การเลี้ยงปลา มีความสุขและได้ออกกำลังกายที่ได้ชุดบ่อปลา อยู่ที่บ้านก็กำลังจะโตขึ้น แม่บอกว่าดีแล้วที่ทำเกษตรอินทรีย์ ถ้ามีครอบครัวจะสามารถเลี้ยงตนเองได้”

เด็กชายอิสรา พูดเรื่องการเลี้ยงปลา พูดไปด้วย คิดไปด้วย มองเพดานข้าง มองเพื่อนในห้องข้าง “นำผลผลิตไปขาย แล้วนำเงินมาลงทุนต่อ หรือนำไปเลี้ยงครอบครัวก็ได้”

เด็กชายจักรพรรดิ หัวเราะไม่รู้จะพูดอะไร ยิ้ม ก่อนที่จะพูดว่า “ผมได้ชุดหลุมกล้วย และได้เห็นปลากินอาหาร ทุกคนช่วยกัน ผมก็ชุด กล้วยจะชุดหลุมกล้วยเสร็จทุกคนก็เหนื่อย”

เด็กหญิงแพม ก้มหน้าก้มตาพูด “ประทับใจว่ากลุ่มของหนูปลาตัวใหญ่ และเวลาที่หนูไปให้อาหาร ปลาจะมารอ ดีใจมากค่ะ”

เด็กชายแทน ปกติเป็นคนไม่ค่อยพูด และไม่ค่อยแสดงออก วันนี้พูดด้วยสีหน้าเฉยๆ “ประทับใจการเลี้ยงปลา ทำให้ทราบว่าต้องชุดหลุมลึก กว้าง ยาว ได้รู้วิธีการเลี้ยงกบ ได้ทราบหลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่เคยทราบมาก่อน เช่นการเลี้ยงไก่ ถ้าไก่ไม่ได้กินหัวอาหาร ไก่จะไม่ไข่ มีแต่สิ่งดี ที่ควรรู้จักไว้ และนำไปใช้ในครอบครัวและในชีวิตประจำวัน”

เด็กชายโจ พูดอย่างรวดเร็วว่า “การเลี้ยงกบ การชุดบ่อ การให้อาหาร” แล้ววิ่งกลับมหลังห้องทันที

เด็กชายคิบบ์ ยิ้มไม่รู้จะพูดอะไร เป็นคำถาม “ทำไมกบกินกัน ไก่ทำไมตายครับ”

เมื่อทุกคนพูดจบ อาชุของเด็กๆ ก็ถามเด็กๆ ว่ารู้สึกอย่างไรก่อนและหลังการพูด ทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าตื่นเต้น และโล่งอก เด็กชายคิบบ์บอกว่า คิดบ่อออก มีเวลาน้อยเกินไป เด็กชายจักรพรรดิ บอกว่าเพื่อนพูดไปหมดแล้ว

ถามต่ออีกว่า สิ่งของแต่ละคนได้เรียนรู้และสามารถที่จะพูดให้คนอื่นฟังได้นั้นเด็กๆ มีวิธีการทำอย่างไร

“ลงมือทำ ทำให้จำได้”

“สังเกตสิ่งที่ทำ”

“จดบันทึก และทำรายงาน”

เมื่อได้คำตอบแล้วก่อนที่จะตอบคำถามของเด็กๆ อาซูให้เพื่อนๆ ช่วยตอบคำถามกับสิ่งที่เพื่อนถามว่า

- ทำไมกบกินกัน? มีคนช่วยอาซูตอบแล้ว เด็กชายโปส และเด็กหญิงนุ่น ตอบว่า กบมีทั้งตัวใหญ่และตัวเล็ก ทำให้ตัวใหญ่กินตัวเล็ก

- แล้วจะแก้ปัญหาอย่างไร? ต้องแยกกันระหว่างตัวเล็กกับตัวใหญ่ไว้ต่างหาก

- ทำไมไม่ไถ่ตาย? คิดว่าเป็นโรค เป็นโรคอะไร เป็นไข้

สำหรับวิชาที่นักเรียนได้เลือกไว้ ให้นักเรียนทำในสัปดาห์นี้ วันพุธหน้าจะให้แต่ละคนมารายงานสิ่งที่ได้มอบหมายไว้

ในเวลา 6 วันเด็กได้ไปศึกษาและทำการบ้านที่ได้รับมอบหมาย ในการแต่งเพลง แต่งคำขวัญ วดขนาดปลา การทำพาวเวอร์พอยท์ และวาดภาพ เด็กได้ไปปรึกษากับครูที่มีความชำนาญในด้านต่างๆ และทำงานด้วยกันเป็นกลุ่ม

บ่ายวันพุธ เด็กได้มานำเสนอสิ่งที่ตนเองได้เรียน ตามที่ตนเองสนใจและถนัด เริ่มจากวิชาดนตรีเพลงเกศตรอินทรี มีเด็กหญิงนุ่น ฝน และน้ำ นำเสนอโดยการร้องเพลงที่ตนเองแต่งให้เพื่อนฟัง เพื่อนๆ พากันตบมือและให้จังหวะ เมื่อร้องจบให้ทุกคนร่วมกันร้องเพลง และให้จังหวะ วันนี้ครีครื้นมากเป็นพิเศษ

จากนั้นให้กลุ่มคำขวัญนำเสนอสิ่งที่ตนเองทำการบ้านมา มีไอ แพร นุ่น และเบญจวรรณ (เบญ) มีคำขวัญว่า

“เกศตรอินทรีดีหนักหนา มาทำเกศตรอินทรีกันเถอะ”

“เกศตรอินทรีทำแล้วปลอดภัย ใส่ใจชีวิตและสิ่งแวดล้อม”

เด็กชายแทน เด็กชายดิบ และเด็กชายเบนซ์นำเสนอภาพที่ตนเองวาด แล้วบรรยายให้เพื่อนฟัง มีภาพแผนผังเกศตรอินทรีโดยเด็กชายแทน ภาพปลากินอาหารโดยเด็กชายดิบ ภาพไถ่กินอาหารโดยเด็กชายโจ และภาพกบกินอาหารโดยเด็กชายเบนซ์

วิชาคณิตศาสตร์ เด็กหญิงแอ้ง และเด็กหญิงแพม มานำเสนอการวัดขนาดปลาครัสเซีย ในช่วงเย็นสองคนไปที่บ่อ นำไม้บรรทัดไปวัดที่ตัวปลาที่กำลังว่ายน้ำ ใช้วิธีการสุ่มประมาณ 20 ตัว ซึ่งเฉลี่ยแล้วมีขนาด 10–15 เซนติเมตร น้องแพมบอกว่าการวัดขนาดปลาที่ว่ายอยู่ในน้ำยากมาก ต้องอดทน

และสุดท้ายวิชาคอมพิวเตอร์ เป็นการนำเสนอจากพาวเวอร์พอยท์ มีเด็กหญิงไก่ เรื่องการทำ น้ำหมักชีวภาพ เด็กชายอิสราเรื่องการเลี้ยงปลา และเด็กชายปาร์คเรื่องการเลี้ยงกบ เสียหายว่าไม่ได้ ลงรูปภาพจริงประกอบ

การเรียนรู้ตามความถนัดของเด็กนักเรียนนั้น เด็กมีประสบการณ์เดิมจากการเรียนกลุ่มสาระ คือวิชาดนตรี ภาษาไทย คณิตศาสตร์ คอมพิวเตอร์ และศิลปะอยู่แล้ว การเชื่อมโยงเรื่องเกษตร อินทรีย์จากการปฏิบัติจริงที่เป็นประสบการณ์ใหม่ เข้าสู่สาระการเรียนรู้ในกลุ่มสาระนั้น ทำให้เด็กมีความกระตือรือร้นมาก เพราะเด็กได้ฝึกคิดและค้นหาคำตอบด้วยตัวเอง ครูจะเป็นที่ปรึกษาและหนุนเสริมในวิชาที่ครูสอน

4.3 เรียนรู้จากสื่อ (หนังสือมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ฉบับการ์ตูน, อินเทอร์เน็ต)

การเรียนรู้จากหนังสือมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อเป็นการฝึกทักษะการอ่าน การสะกดคำ โดยให้นักเรียนแต่ละคนอ่านออกเสียงเรื่องความหมาย หลักการเกษตรอินทรีย์ คนละ 1 ย่อหน้า เมื่ออ่านจบแล้วทีมวิจัยได้วิเคราะห์การอ่าน การสะกดคำของแต่ละคนว่ายังมีข้อบกพร่องในเรื่องใดบ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นการอ่านตัว ร ตัว ล และการอ่านแบบควบกล้ำ การเว้นวรรคตอน

ให้การบ้านแก่เด็ก โดยให้แบ่งกลุ่มทำรายงาน ทำความเข้าใจจากสิ่งที่อ่าน เพื่อฝึกทักษะการเขียน หลังจากส่งรายงานได้วิเคราะห์การเขียนของแต่ละกลุ่ม มีการเขียนคำผิดอยู่หลายคำ เมื่อวิเคราะห์ร่วมกันเสร็จแล้ว ให้นักเรียนนำหนังสือไปอ่านที่บ้านเพื่อเป็นการฝึกเพิ่มเติม

การเรียนรู้จากอินเทอร์เน็ต แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น 4 กลุ่ม และมอบหมายให้ค้นคว้าข้อมูล เรื่องที่ปฏิบัติจริงมาแล้วคือ การเลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงกบ การเลี้ยงปลา ความหมายและหลักการเกษตรอินทรีย์ จากอินเทอร์เน็ต และมอบหมายให้ทำรายงาน พร้อมทั้งนำเสนอหน้าชั้นเรียนในวันพุธ ซึ่งมีครูจรัสเป็นที่ปรึกษา ในการเรียนรู้จากการค้นคว้าข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งที่โรงเรียนมีคอมพิวเตอร์ 1 เครื่องที่ต่ออินเทอร์เน็ตได้ นักเรียนต้องหมุนเวียนกันมาเรียนรู้ ต่างรู้สึกสนุกสนาน ได้เรียนรู้เรื่องอื่นด้วยในอินเทอร์เน็ต พี่ที่มีความรู้เรื่องการใช้อินเทอร์เน็ตก็จะสอนเพื่อนและน้องที่ยังไม่มีความรู้ เป็นภาพของการเรียนรู้แบบพี่สอนน้อง หลังจากที่ทำรายงานเสร็จแล้ว เด็กแต่ละกลุ่ม นำเสนอและส่งรายงานให้ครูอ่าน สิ่งที่ค้นพบคือนักเรียนไม่ได้ทำความเข้าใจในข้อมูลที่ค้นคว้ามา เป็นการคัดลอกรายละเอียดทุกอย่างมาทำรายงาน ไม่มีการปรับเปลี่ยน ครูจึงได้สอนวิธีการคัดลอก และการอ่านจับใจความในเรื่องนั้นๆ ให้เด็กเข้าใจ การเรียนรู้จากสื่อหนังสือและอินเทอร์เน็ตต้องสอนให้เด็กอ่าน ทำความเข้าใจ จับใจความสำคัญในเรื่องที่จะเรียนรู้

4.4 ศึกษาฐานเกษตรกรต้นแบบ

เพื่อให้ทีมวิจัย นักเรียนและเยาวชนได้เรียนรู้ รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ ที่มีความหลากหลายสามารถเลี้ยงตนเองได้

หลังจากที่ได้วางแผนงาน ทีมวิจัยได้มอบหมายให้แต่ละคนรับผิดชอบในกิจกรรมศึกษาดูงาน เริ่มจากประสานงานกับเกษตรกรต้นแบบให้เป็นวิทยากร แม่บ้านทำอาหาร จากนั้นทำหนังสือขออนุญาตผู้ปกครองของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ เนื่องจากเป็นช่วงดึก และให้ครูนำเด็กนักเรียนเดินทางไปหมู่บ้านเป้าหมาย คือบ้านของนายพลศักดิ์ สมบูรณ์ (แหลมยโสธร), บ้านพ่อทวี เสนาพรหม, พ่อถาวร พิลาน้อย บ้านโนนยาง และแม่น้อย หนูไกร แสงศรี บ้านหนองผือน้อย พ่อประจักษ์ ศรีมันตะ และพ่อห่ม พงษ์ บ้านโสกชุมพูน ซึ่งใช้เวลา 1 วันในการศึกษาดูงาน โดยนัดหมายให้เด็กและเยาวชนมาขึ้นรถที่โรงเรียนจากนั้นค่อยเดินทางไปหมู่บ้านเป้าหมาย

คนแรกที่เด็กๆ ต้องเจอคือ พ่อแหลม - พลศักดิ์ สมบูรณ์ (อรหันต์ชานา) พอเดินทางไปถึงบ้านพ่อแหลม ทุกคนช่วยกันจัดแจงสถานที่นั่งของตนเอง โดยพ่อแหลมยังไม่ได้มาต้อนรับ เพราะกำลังยุ่งกับการถือผักมาขาย มีแต่แม่บ้านและลูกชายที่มาต้อนรับ ทุกคนเตรียมสมุดปากกามาพร้อม หัวหน้าที่ทีมวิจัยได้ทำความเข้าใจกับผู้ร่วมทีมว่าจะให้พ่อแหลมเล่าประวัติและกิจกรรมที่ทำให้ฟังก่อน จากนั้นจึงเดินดูกิจกรรมพร้อมกับซักถามไปด้วย ถ้าใครมีปัญหาสงสัย และที่ขาดไม่ได้คือการดูงานครั้งนี้ห้ามทุกคนหยิบจับผลผลิตของชาวบ้านเด็ดขาด ถ้าไม่ได้รับการอนุญาตจากเจ้าของ และเราจะใช้เวลา 1 ชั่วโมงในการดูงานของแต่ละคน ช่วงที่พูดคุยและซักถามให้แต่ละคนบันทึกด้วยว่าวันนี้ได้เรียนรู้อะไรบ้าง

พ่อแหลมของเด็กๆ มาแนะนำตัวเอง และเล่าประวัติความเป็นมาของตนเอง กว่าจะมาเป็นอรหันต์ชานาว่า “ผมนายแหลม อายุ 33 ปี เรียนจบแค่ ป.6 ไม่ได้เรียนสูง แต่ทำอยู่ทำกินเลี้ยงตนเองได้ ลูกก็ไม่ได้เรียนสูงจบแค่ ม.6 ให้มาเรียนทำนา ทำอยู่ทำกินเหมือนกับพ่อ รู้สึกดีใจที่ได้เห็นโรงเรียนเห็นความสำคัญของการเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์ มีน้อยมากที่จะมาเรียนรู้แบบนี้

ผมทำเกษตรอินทรีย์มาปีนี้ปีที่ 11 แล้ว เข้าร่วมโครงการกับฝ่ายส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนของชมรมรักษัธรรมชาติ แต่กว่าจะทำได้ 11 ปี ในช่วง 1-3 ปี ลำบากมาก จนท้อและอยากถอย ต่อมาได้มีองค์กรคือชมรมรักษัธรรมชาติ และองค์กรชาวบ้านพาไปศึกษาดูงาน ไปเรียนรู้แล้วนำมาปรับใช้ในครัวเรือนตนเอง ปีที่ 4 เริ่มทำอยู่ทำกิน จนพออยู่พอกิน เหลือแบ่งปันพี่น้อง ปีที่ 5 เหลือขายมีรายได้ และทำมาเรื่อยๆ เรียนรู้ไปด้วยการปฏิบัติจริง บางครั้งการเชื่อตนเองมากเกินไป ก็ผิดพลาดได้

เรียนรู้ไปเรื่อยๆ ไม่มีใครบังคับ อยากทำก็ทำ ถ้าขยันก็ได้มาก ถ้าขี้เกียจก็ได้ไม่มาก มันค่าเร็วมีเวลาทำงานน้อยในแต่ละวัน ทำงาน 365 วัน ไม่มีวันหยุด ไม่ได้หวังรวย ขอให้มีอยู่มีกิน

สังคมปัจจุบันเป็นแบบหาอยู่หากิน ไม่ใช่ทำอยู่ทำกิน การศึกษาก็ไม่ได้สอนเรื่องการทำอยู่ทำกิน 11 ปีเรียนรู้มากมาย จนได้กลายเป็น “อรหันต์ชาวนา” หมายถึง ผู้บรรลุเรื่องการทำนา ไม่ได้เป็นทาสนายทุน เชื้อมั่นในตนเอง ในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมายึดถือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระโพธิ์รัช

กิจกรรมที่ผมทำและได้ผลดีคือ การเพาะเห็ดขอน เลี้ยงกบ เพาะพันธุ์ปลาดุก เลี้ยงไรแดง เป็นอาหารปลา ทำนา เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ทำปุ๋ยหมักไว้ใช้เอง

เมื่อบรรยายจบแล้วได้พาคณะเดินดูกิจกรรมแต่ละอย่าง วิทยากรอธิบายและถ้าใครสงสัยให้ซักถามในแต่ละกิจกรรม ไม่ลงรายละเอียดมาก เวลามีน้อยและรายละเอียดมันเยอะ ไว้ค่อยเรียนรู้ช่วงการปฏิบัติจริง เดินดูเสร็จมานั่งสรุปและซักถามร่วมกัน โดยมีข้อสรุปคือคนพาเห็ดเห็ด หรือครูบามี 4 อย่างคือ

1. ปาก อยากกินอะไร ปลุกลงไป
2. เมียหรือแม่ ชื้อมาทำอะไรให้กิน ก็ปลุกสิ่งนั้น
3. แม่ค้า เหลือกินแล้วนำไปขาย แม่ค้าอยากได้อะไร ปลุกอันนั้น
4. พี่น้อง พี่น้องมาบ้าน หรือไปเยี่ยมมีการทักว่าอยากกินอะไร ปลุกอันนั้น

ให้เวลาซักถาม

1. กบเลี้ยงกี่ปีถึงจะโต (โสดา)

วงจรชีวิตของกบ 15 วันเป็นลูกอ๊อด 18 วันออกขาหน้า 20 วันออกขาหลัง 30 วันเป็นตัว ถ้าเลี้ยง 2 เดือนโต 2 นิ้ว 3 เดือนโต 3 นิ้ว

2. การเลี้ยงปลาที่วันถึงจะมีการเปลี่ยนถ่ายน้ำ (แอ้ง)

การเปลี่ยนน้ำปลาที่ดีที่สุดคือช่วงฤดูน้ำ เพราะจะไม่เป็นการรบกวนปลา และวิธีการคือเปิดน้ำจากสายยางแล้วปล่อยให้ล้นเอง โดยใช้ตาข่ายและท่อน้ำในการกรองน้ำ ไม่ให้ปลาออกจากบ่อ

3. แต่ละเดือนมีรายได้กี่บาท (นุ่น)

คำนวณเป็นเดือนไม่ได้ ถ้าขึ้นก็จะได้มาก กำหนดไม่ได้ ไม่จำกัด แต่เมื่อสิ้นปี คำนวณแล้วมีรายได้ไม่ต่ำกว่าวันละ 180 บาท

4. กรณีที่มีเนื้อที่จำกัด ในบ่อเดียวกันสามารถที่จะเลี้ยงผสมผสานระหว่างกับปลาได้หรือไม่ หรือมีข้อแนะนำอย่างไร (อาจารย์สาริกา)

ถ้ามีบ่อเดียวแนะนำให้เลี้ยงปลานิล เป็นปลากินพืช กินง่ายเลี้ยงง่าย อาหารปลาเป็นประเภทผัก เช่น ผักบุ้ง ผักปอด ผสมรำ ถ้าจะเลี้ยงกบด้วย จะกินลูกปลา ต้องทำกระชังให้กบบอยู่

เมื่อฟังพ่อแหลมจบ เดินทางต่อไปยังแปลงนาพ่อทวี เสนาพรหม จะเที่ยงแล้วมีเวลาพูดคุยไม่มาก ส่วนใหญ่จะเป็นการเดินดูและซักถามไปด้วย ใครสนใจเรื่องอะไรให้ถามกับวิทยากรได้เลย เด็กไม่ค่อยถาม จะเดินดูและบันทึกสิ่งที่ปลูกในแปลง ซึ่งแปลงนี้เป็นแบบเกษตรผสมผสาน การปลูกพืชเป็นหลักมีพื้นที่ทั้งหมด 19 ไร่ กิจกรรมทำนา ปลูกพืช เลี้ยงกบเล็กน้อย มีบ่อไว้พักน้ำ ในการทำการเกษตร รูปแบบแปลงจะเน้นพืชผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ ต้นหอม ถั่วฝักยาว ถั่วพุ่ม ฟักทอง แตงกวา ผักเป่น (กุยช่าย) ผลไม้ เช่น กล้วย มะละกอ แก้วมังกร ทางทีมวิจัยสนใจมาก วันนี้มีให้ชิมและมีพันธุ์ขายด้วย รวมทั้งพืชตระกูลถั่ว

สิ่งที่เน้นมากอีกอย่าง คือการปรับปรุงบำรุงดิน เป็นหลักในการทำเกษตรอินทรีย์ พ่อทวีบอกว่า “ใช้คायข้าว แกลบดำเป็นหลัก ปีหนึ่งสั้คายข้าวกับแกลบดำจากโรงสีเฮมาอย่างละ

1 คันรทหล่อ ปีแรกยังบ่ได้ผล แต่ปีต่อมาดินดีขึ้น นอกจากนั้นก็ใช้น้ำหมักชีวภาพและปุ๋ยคอก ฟางข้าว”

ทุกคนได้ชิมรสชาติของแก้วมังกรแล้ว บอกเป็นเสียงเดียวกันว่า “แซบหลาย บ่คือ ซ้อมาแต่ตลาด คนละรสเลย” หลังจากชิมแล้วจึงได้ซักถามวิธีการปลูกต้นแก้วมังกร พ่อทวดบอกว่า “ก่อนปลูกต้องเตรียมหลุมก่อน ต้องขุดหลุมกว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร และลึก 1 เมตร แล้วเอา ใบไม้ จี๋วจี๋ควาย ทรายขาว ฟางข้าวลงไปในหลุม ใส่น้ำหมักกลบดิน นำต้นลงปลูก ใส่แกลบดำ แก้วมังกรมันพีชไม่ชอบน้ำ แต่ชอบดินที่อุดมสมบูรณ์”

พ่อถาวร ฟิลาน้อย นักอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน

เที่ยงแล้วหิวจัง ไม่เป็นไรให้เสร็จก่อน ยังมีอีก 1 คนก่อนกินข้าว จากนั้นได้เดินทางไปหาพ่อถาวร ฟิลาน้อย ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีความชำนาญในเรื่องพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน เมื่อจอดรถ เด็กและเยาวชนพร้อมกับทีมวิจัยเริ่มเหนื่อยล้าเพราะว่าหิวข้าวแล้ว อดทนก่อน แต่ยังมีความพยายามต่อถือสมุดเตรียมไว้จด ถ่ายรูปกับดอกทานตะวันที่ใหญ่กว่าหน้าผาหนึ่ง เดินดูถามไปตอบไปอย่างนี้เห็นภาพดี เด็กจดบันทึกชื่อพันธุ์ข้าวที่พ่อถาวรกับครอบครัวปลูกใหญ่เลย มีกว่า 100 ชนิด พ่อถาวรเองไม่อธิบายมาก ยกให้ลูกชายชื่อ “ตุ๋นล่าง” ที่เป็นคนทำ เป็นคนพูดให้กับน้องๆ ฟัง ตุ๋นล่างนับว่าเป็นเยาวชนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจงานเกษตร ดำเนินวิถีชีวิตตามอโศก มีความเป็นอยู่ที่ไม่ฟุ้งเฟ้อ

ต่อมาก็ไปยังบ้านหนองผือน้อย นามแม่น้อย นาพ่อจง นาพ่อหมุน ช่วงนี้เวลานี้น้อยไม่มีการพูดคุยกัน ก่อนใช้เวลาเดินดูสิ่งที่มีในแปลงเกษตรและซักถามไปด้วย เด็กๆ จดบันทึกสิ่งที่เกษตรกรค้นแบบปลูกกันใหญ่ว่ามีพืชชนิดใดบ้าง หลังจากดูงานเสร็จแล้ว ได้มอบหมายให้เด็กๆ ทำรายงานเป็นกลุ่ม

ผลที่เกิดขึ้น

บรรยากาศการเรียนรู้ครั้งนี้เป็นแบบกันเอง ไม่ได้มีกำหนดการอย่างเป็นทางการมาก สิ่งที ทีมวิจัยได้รับคือการต้อนรับที่อบอุ่นของวิทยากรชาวบ้าน และยังพุดด้วยความชื่นชมที่คุณครูได้พา เด็กมาเรียนรู้กับชาวบ้านว่า “เป็นการศึกษานอกห้องเรียน หาไม่คอยได้แล้วที่สถานับการศึกษาจะพา เด็กๆ ออกมาจากห้องสี่เหลี่ยม” ทุกคนรู้สึกประทับใจ และได้เรียนรู้รูปแบบอย่างง่าย ยังไม่ลง รายละเอียด มีบางเรื่องที่สนใจก็ซักถามเป็นพิเศษ เพื่อนำมาปรับใช้ในครอบครัว

ครูสาริกา “ออนซอนหลาย ปลูกหลายอย่าง ตนเองมีที่ไม่มาก วันนี้ได้เรียนรู้การปลูกหลาย อย่างในพื้นที่จำกัด จะทดลองปลูกที่บ้านดู”

กลุ่มเด็กหญิงมดและเพื่อนๆ “มีความประทับใจมากที่ได้ไปดูการปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ ต่างๆ มีทั้งความสุข และเหนื่อยเป็นบางครั้ง แต่ก็ได้รับความรู้ และได้เอาแนวทางไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อีกด้วย และอยากจะไปอีก”

กลุ่มเด็กหญิงฝนและไอลดา “การไปศึกษาดูงาน เราสนุกและได้ความรู้มากค่ะ ชอบทุกที่ เลยบ้านพ่อแหลม พ่อน้อย แม่น้อย พ่อจง ปูหมุน พ่อถาวร แม่ปาน ความรู้ที่ได้มีเยอะแยะ”

กลุ่มเด็กหญิงนุ่น “ทำไมถึงทำเกษตรอินทรีย์ วิธีการเลี้ยงกบ ปลา วิธีปลูกพืชผักนานาชนิด การปลูกผักแบบผสมผสาน เช่นปลูกต้นกล้วยแล้วปลูกต้นฟักทองไว้โคน แบบที่ยกตัวอย่างมา เป็น แบบพึ่งพาอาศัยกัน พอฟักทองแก่หมดเวลาจะเอาออกก็ตากเข้าโคนต้นกล้วย ทำให้ต้นกล้วยได้ปุ๋ย พืชสดด้วย ไม่ต้องเสียเงินซื้อปุ๋ย”

กลุ่มเด็กชายปาร์ค “มีการขีดแนวทางของพระเจ้าแผ่นดิน อยู่อย่างคนรวยไม่มีวันรวย อยู่อย่างคนจนไม่มีวันจน”

บทเรียนจากกิจกรรม

การไปศึกษาดูงานชาวบ้านซึ่งแต่ละคนมีองค์ความรู้ที่หลากหลาย ประกอบกับเวลาที่เราไปศึกษามีน้อย ทำให้การพูดคุยซักถามใช้เวลาจำกัด ทีมวิจัยได้เรียนรู้ในเรื่องรูปแบบการปลูกและการทำกิจกรรมในแปลงที่น่าสนใจ เรื่องการปลูกผักสวนครัว ไม้ผล การเลี้ยงกบ การเลี้ยงปลา การทำเห็ดขอน และการปรับปรุงบำรุงดิน เด็กๆ สนุกสนานที่ได้ออกจากห้องเรียน สำหรับรายละเอียดแต่ละกิจกรรมต้องเรียนรู้อีกครั้งหรือหลายครั้ง การแบ่งบทบาทว่าใครจะซักถาม ใครจะจดบันทึก มอบหมายให้เด็กและเยาวชนบันทึกและจัดทำรายงาน

การศึกษาดูงานเกษตรกรรมต้นแบบ เด็กๆ สนุกสนานที่ได้ออกจากห้องเรียน มาสู่ห้องเรียนธรรมชาติ ถ้าจะศึกษาในรายละเอียดหรือศึกษาในเชิงลึก ต้องมีเวลาอย่างน้อยคนละ 2 ชั่วโมง และไม่เกินวันละ 2 คน จะทำให้เด็กไม่เหนื่อยเกินไป

4.5 ค่ายยุวชนคนรักเกษตรอินทรีย์

ณ อำเภอคอนสาร จังหวัดมุกดาหาร ผู้เข้าร่วมจำนวน 31 คน ในรอบหลายเดือนที่ผ่านมา เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนโสภณพัฒนา (นายประยัด ทองน้อย) ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปโรงเรียนอื่น ทำให้ครูเหลือ 4 คนที่ต้องรับผิดชอบงาน ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง ทำให้การทำงานสะดวก ประกอบกับช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคมเป็นช่วงที่นักเรียนต้องสอบวัดผลการเรียน กิจกรรมกีฬาและกิจกรรมวันเด็ก วันครู และอื่นๆ อีกมากมาย งานที่วางไว้ไม่ต่อเนื่อง ได้ทำเฉพาะวันพุธที่เป็นกิจกรรมสอนในคาบเรียน บางคาบก็ไม่ได้ทำเนื่องจากติดภารกิจ หลายกิจกรรมที่วางแผนไว้ไม่เป็นไปตามที่วางแผน บางครั้งต้องทำในวันหยุด

ตอนแรกคิดว่าจะเข้าค่ายช่วงเดือนเมษายนถึงพฤษภาคมซึ่งเป็นช่วงที่ปิดเทอมพอดี แต่ก็ทำไม่ได้ และคิดว่าอยากให้ครูที่เป็นทีมวิจัยได้เข้าร่วมด้วย จึงต้องมีการเลื่อนออกไปเรื่อยๆ และเป็นเหตุให้ต้องขยายเวลาจากเดือนมิถุนายนเป็นเดือนสิงหาคม

จนกระทั่งเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2552 ได้มีผู้อำนวยการคนใหม่ชื่อว่า “นพพร ดีสมดู” มารับตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน ทีมวิจัยรู้สึกดีใจจนบอกไม่ถูก มีอาจารย์คนหนึ่งกล่าวว่า “คงจะปิดโครงการได้แล้วน้อ หัวหน้าๆ” เราเองก็รู้สึกเช่นนั้น

วันแรกที่ผู้อำนวยการเดินทางมาโรงเรียน มีนักเรียนไปเรียกพ่อม้น สามสี ที่เป็นประธานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า ไปกินข้าวเที่ยงเลี้ยงต้อนรับผู้อำนวยการคนใหม่ เราขอไปด้วย อยากรู้ว่าเป็นใคร และอยากทำความรู้จักไว้เพื่อจะประสานงานต่อไป

วันต่อมาได้เข้าไปปรึกษากับทีมวิจัยเดิม และนำเสนองานกับผู้อำนวยความสะดวกคนใหม่เรื่องกิจกรรมที่ยังไม่ได้ทำของโครงการวิจัย และได้เล่าความเป็นมาและกิจกรรมที่ทำไปแล้วให้ท่านฟัง กิจกรรมแรกสุดที่สำคัญที่ต้องทำในตอนนี้คือ กิจกรรมเข้าค่ายเยาวชนคนรักเกษตรอินทรีย์ ซึ่งต้องทำก่อนสิ้นเดือนสิงหาคม จากนั้นต้องจัดเวทีวิเคราะห์สรุปผล และเวทีนำเสนอต่อชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้รับทราบ และแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ทำ พร้อมทั้งเสนอแนะจะได้ปิดโครงการเสียที

เมื่อได้ปรึกษาหารือกันแล้วจึงได้กำหนดวันและสถานที่ รวมถึงทำหนังสือขออนุญาต ผู้ปกครองก่อนการเข้าค่าย ประสานสถานที่ วิทยากร

ก่อนหน้านั้นได้มีการพูดคุยกับเด็กบ้างแล้วว่าอยากไปที่ไหน ต้องการเรียนรู้เรื่องอะไรบ้าง วันนี้เราจึงร่วมกันทำกำหนดการและสิ่งที่อยากเรียนรู้ รวมถึงสถานที่ เดิมคุยกันว่าจะไปบ้านศรีฐาน ที่มีสมาชิกเกษตรอินทรีย์ และที่ศูนย์บ้านดิน แต่เมื่อประสานงานแล้วทางกลุ่มไม่พร้อมและการพบกับชาวบ้านคงไม่สะดวกเท่าที่ควร จึงได้ปรึกษากันว่าจะใช้สถานที่ใด เด็กๆ บอกว่าอยากเรียนรู้ที่อื่นบ้าง เพราะตอนไปศึกษาดูงานก็ไปบ้านชาวบ้านใกล้เคียงแล้ว อยากไปต่างจังหวัด

จึงตกลงกันว่าไปที่ศูนย์สุขภาพของหมอเขียว ได้เรียนรู้ทั้งเรื่องเกษตรอินทรีย์ สมุนไพร และการรักษาสุขภาพตนเอง ประสานงานไปแล้วหมอเขียวเองเดินทางไปที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีลูกศิษย์แทน ก่อนเข้าค่าย 1 วันได้ไปพบเด็กๆ เพื่อนัดหมายวันเวลาที่จะเดินทาง มีเด็กชายเบนซ์ ไม่อยากไป เพราะตัวเองไม่เคยเดินทางไปไหนไกลๆ เลย ผู้ปกครองอนุญาตให้ไปได้ มีบางคนเช่น เด็กชายอาร์มอยู่ชั้น ป.4 อยากไปมากแต่ผู้ปกครองไม่อนุญาต วันนั้นสงสารมากมาบอกกับหัวหน้าว่า “แม่หนูผมอยากไป แต่แม่ผมบ่ให้ไปผมกะบ่ไปครับ” เด็กชายอาร์มพูดด้วยสีหน้าผิดหวังเล็กน้อย จึงบอกกับเด็กว่า “ไม่เป็นไรถ้าผู้ปกครองไม่อนุญาตก็ไม่ต้องไปนะครับ ไว้โอกาสหน้า”

เมื่อถึงเวลา 07.00 น. ของวันที่ 22 สิงหาคม เป็นเวลานัดหมายที่จะเดินทางไป มีบางคนที่พ่อแม่ไม่อนุญาต เรายังไม่ทราบเหตุผล คงด้วยความเป็นห่วงที่ไปไกล ไม่เป็นไร เมื่อพร้อมทุกคนเตรียมกระเป๋าสัมภาระขึ้นรถ ส่วนใหญ่เด็กๆ นั่งข้างหลังจะได้พูดคุยและสำรวจพื้นที่สะดวกหน่อย เมื่อเดินทางไปถึงปั้มน้ำมัน ปตท. ที่เลิงนกทา จอดรถกินข้าวและทำธุระส่วนตัว พอจะขึ้นรถเดินทางต่อ มีคนบอกว่า “รถยางรั่ว” จะทำอย่างไรดี มียางอะไหล่เปลี่ยนไหม มีเครื่องมือหรือไม่ ถ้าไม่มี ถามชาวบ้านว่าแถวนี้มีร้านซ่อมรถหรือไม่ ชาวบ้านก็บอกว่า มี ประมาณ 500 เมตร ใกล้ๆ โรงเรียนเลิงนกทา ก็เลยต้องไปเรียกช่างมาเปลี่ยนยางให้ ใช้เวลาประมาณ 10 นาทีได้ จากนั้นจึงเดินทางต่อไป

เวลา 10.15 น. เดินทางไปถึงที่หมาย ทีมวิจัยให้ทุกคนไปพักผ่อนตามอัธยาศัย ตามบ้านพักเด็กๆ ตื่นเต้นตื้นตื้นใจกับสถานที่ใหม่ๆ ที่ไม่เคยเห็น เช่นภูเขา หลายคนบอกตื่นเต้นมากที่ได้เห็นภูเขา สถานที่พักน่าพักผ่อน ร่มรื่นเย็นสบาย ช่วงเวลานี้เองเด็กๆ พากันเดินสำรวจสถานที่ห้องพักผ่อนโน้นคนโน้น สนุกสนานกันใหญ่

เริ่มด้วยการทำความรู้จักกันก่อนเพื่อสร้างความคุ้นเคย

ถึงแม้ว่าจะรู้จักชื่อ เห็นหน้าค่าตากันทุกคน แต่จริงๆ แล้วอาจจะไม่ใช่อย่างที่เราคิด เราทำความรู้จักกันให้มากกว่านี้ดีกว่า ในสองวันนี้เริ่มต้นด้วยสิ่งดีๆ เริ่มต้นด้วยจิตใจที่เบิกบาน

ให้ทุกคนแนะนำตัวและแสดงความรู้สึกในการมาเข้าค่ายครั้งนี้

- คนแรก ผมชื่ออาร์ม ผมตื่นเต้นมาก ที่เห็นภูเขา และคนต่อๆ ไปจนครบ เด็กๆ ยังไม่กล้าแสดงออกมากนักในวันแรก

- ต่อมาก็เป็นคุณครู มีคุณครูสาริกาได้พูดถึงการมาศึกษาออกสถานที่ “อยากให้ทุกคนเก็บเกี่ยวความรู้และประสบการณ์ที่ได้ให้มากที่สุด เรามีโอกาสมากกว่าคนอื่น” และผู้อำนวยการคนใหม่ได้มาทำความรู้จักกับทีมวิจัย และได้กล่าวกับทีมวิจัยว่า “ผมดีใจที่เด็กเรียนได้มีโอกาสมาเรียนรู้นอกสถานที่แบบนี้ เป็นเรื่องที่ดีมาก และขอขอบคุณทีมวิจัยที่ได้ให้โอกาสกับเด็กๆ ในการจัดกิจกรรมดังกล่าว ผมหวังว่าทุกคนคงจะให้ความร่วมมือด้วยดี และเรียนรู้ในสิ่งที่ทีมวิจัยมอบให้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้” คุณครูสุรตนาไม่ได้กล่าวอะไรมาก พูดด้วยเสียงเข้มว่า “ตั้งใจเรียนรู้ให้ดี น้อยครั้งที่เราจะได้มาแบบนี้ ครูยังเสียดายคนที่ไม่ได้มาด้วย” คุณครูจรัสเป็นทีมวิจัยจากชมรมรักษ์ธรรมชาติ พี่เต่า ลุงลุง พี่พงษ์ และแม่ชู

ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการและกำหนดการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ สมุนไพรและการพึ่งตนเอง
2. เพื่อเรียนรู้การอยู่ร่วมกันของทีมวิจัย

ทำแบบทดสอบก่อน

การทำแบบทดสอบในครั้งนี้ เพื่อต้องการทราบถึงพื้นฐานความเข้าใจและทบทวนหลักการเกษตรอินทรีย์ของเด็กแต่ละคน

แบบทดสอบมี 10 ข้อโดยจะวางแบบทดสอบ 10 จุดห่างกันพอประมาณ แจกกระดาษให้ทุกคนเขียนข้อ 1 -10 ไว้ อ่านแบบทดสอบแต่ละข้อแล้วตอบคำถามข้อที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว โดยจะปล่อยไปที่ละคน ใช้เวลาข้อละ 3 นาที และเวียนกันไปจนครบ

เด็กชายอาร์มที่ยังอ่านหนังสือได้ไม่คล่อง ให้ไปกับพี่อีกคนเพื่อที่จะได้อ่านให้ฟัง ในช่วงที่รอเพื่อนตอบคำถามให้แต่ละคนเขียนข้อ 10 รอ คุณครูห้ามบอกเด็กๆ นะครับ

เมื่อทุกคนทำข้อสอบเสร็จแล้วพักรับประทานอาหารว่าง นั่งล้อมวงคุยกันแบบเป็นกันเอง แล้วมาเฉลยแบบทดสอบด้วยกัน เปลี่ยนกันตรวจข้อสอบ ห้ามแก้ไขให้กันนะ ต้องซื่อสัตย์

พอถึงข้อที่ 10 ให้เด็กๆ แต่ละคนตอบว่าผักพื้นบ้านที่มีในบ้านเรามีอะไรบ้าง ห้ามซ้ำกัน

ผักกระถิน, ผักกาด, ผักชีลาว, ผักบุ้งนา, ต้นหอม, กระเทียม, จิง, ข่า, ตะไคร้, เพกา, สะระแหน่, ผักแป้น, ใบชะพลู, ขี้เหล็ก, และลุงลุง น้ำพริก เพิ่มเติมเรื่องผักพื้นบ้าน เช่น ตำลึง, ผักฝ้าอ้อม, อ่อมแซบ, ผักหวานบ้าน, ผักติ้ว

หลังจากทำข้อสอบเสร็จแล้ว ให้นักเรียนแต่ละคนจับคู่ และเปลี่ยนกระดาษคำตอบให้เพื่อนตรวจ แม้จะเป็นคนเฉลยคำตอบ ให้นักเรียนทุกคนอ่านคำถามพร้อมกัน ตั้งแต่ข้อที่ 1 ถึง 10 เพื่อเป็นการทบทวนคำถามและคำตอบ ทำความเข้าใจร่วมกัน

สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำแบบทดสอบ เด็กมีความเข้าใจหลักการเกษตรอินทรีย์มากขึ้น

เล่นเกมส “อุดรูรั่ว”

พูดว่าเล่นเกมสทุกคนชอบ เตรียมพร้อม ให้แบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่มนับ 1, 2 จากนั้นให้กลุ่มเลือกคนที่แข็งแรงที่สุดมา 1 คน เพื่อเป็นคนที่จะตักน้ำใส่ท่อที่เราเตรียมไว้ ซึ่งจะมีลูกปิงปองอยู่ข้างใน และท่อนั้นจะมีรูมากมาย คนที่อยู่ในกลุ่มช่วยกันอุดรูรั่วไม่ให้รั่ว และให้ลูกปิงปองลอยขึ้นสูงที่สุด กลุ่มนั้นจะเป็นผู้ชนะ

เตรียมพร้อม เริ่มได้ ทุกคนในกลุ่มช่วยกันอุดรูรั่วด้วยเสียงอึกทึกกริกโครม มีเสียงบอกร้องอุดแบบนี้แบบนี้ ตรงนี้รั่วช่วยกันอุด คนตักน้ำก็รีบวิ่งมาตักน้ำ ตักเท่าไรก็ไม่เต็มซะที เมื่อน้ำหมด ดูว่ากลุ่มไหนอุดรั่วได้ดีกลุ่มนั้นชนะ

เสร็จแล้วมานั่งพัก สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากเกมสได้อะไรบ้าง โดยให้เด็กแต่ละคนตอบ

- สนุกสนาน ม่วน (เบนซ์)
- ได้เปียก เหนื่อยวิ่งไปวิ่งมา
- ได้เรียนรู้ความสามัคคี
- ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- การคิดวางแผน (นุ่น)

เมื่อเด็กๆ ตอบเสร็จแล้ว น้ำเต้าได้สรุปอีกครั้งหนึ่งว่าเกมสอุดรูรั่ว คนที่ตักน้ำมาใส่ท่อเปรียบเหมือนพ่อแม่ที่หารายได้มาเลี้ยงครอบครัว รูรั่วเปรียบเหมือนรายจ่ายที่ต้องจ่ายทุกวัน เราทุกคนที่พยายามหาวิธีการอุดรูรั่วนั้น เป็นการหาวิธีการลดรายจ่ายให้กับครอบครัว เด็กๆ ได้ฟังแล้วเข้าใจมากขึ้น จนบอกว่า “หนูได้เข้าใจพ่อแม่ที่หาเงินด้วยความยากลำบาก” (ฝน)

ชมการนำเสนอเรื่อง “ความหมายและหลักการเกษตรอินทรีย์”

น้ำเต้า ได้อธิบายเรื่องความหมาย และหลักการเกษตรอินทรีย์ โดยนำเสนอเป็นพาวเวอร์-พอยท์ นอกจากนั้นยังให้นักเรียนได้ดูภาพผลจากการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช เด็กๆ นั่งฟัง นอนฟัง นอนหลับบ้าง เมื่อเด็กได้ฟังแล้ว เด็กเข้าใจมากขึ้น และจะนำไปความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

ชมการนำเสนอ “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

แม่ซุได้นำเสนอหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เด็กได้ร่วมกันคิดและวิเคราะห์ ในการนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร เช่นการลดค่าใช้จ่ายช่วยพ่อแม่ จบแล้วได้ถามทุกคนว่าจะมีวิธีการลดค่าใช้จ่ายและหารายได้ช่วยพ่อแม่อย่างไร เด็กหญิงไก่พูดว่า จะลดการซื้อขนมลง เก็บออมเงินหยอดกระปุกไว้ หลายคนตอบว่าช่วยพ่อแม่ทำงาน (เบนซ์, กุ้ย, เบญ, ฝน) ขายน้เต้าหู้ช่วยแม่ (กรานต์) ตั้งใจเรียนหนังสือ (มค, นุ่น)

เล่นเกมเพื่อความสนุกสนานโดยน้ำพงษ์และน้ำดุง

สนุกสนานมาก

เล่นเกมส์คณิตคิดเร็ว โดยอาจารย์สาริกา

เริ่มเครียด

กิจกรรมสำรวจชุมชนลำน้ำโขง

ตอนเย็น ขับรถพาเด็กไปดูแม่น้ำโขง และตลาดคอนตาล

ศึกษาดูงานเรื่องเกษตรอินทรีย์และการดูแลสุขภาพ

ที่ศูนย์สุขภาพพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สวนป่านาบุญ อำเภอคอนตาล จังหวัดมุกดาหาร โดยมีพี่เอมเป็นวิทยากรแทนหมอเขียว เริ่มจากแนะนำตัวทีมงานและนักเรียน แจ่ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงานครั้งนี้ มาเพื่อศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ และการรักษาสุขภาพ

จากนั้นพี่เอมของเด็กๆ แนะนำตนเอง แนะนำสถานที่และเดินดูแปลงเกษตรอินทรีย์และสมุนไพร ในการเดินดูพี่เอมจะอธิบายสมุนไพรที่มีฤทธิ์เย็น ร้อน และให้เด็กๆ ถาม จากนั้นได้ อธิบายเรื่องการดูแลสุขภาพตนเองด้วยการรักษาสมดุลของร่างกายไม่ให้เย็นเกินไป ร้อนเกินไป ถ้ามีปัญหา จะรักษาด้วยวิถีทางธรรมชาติบำบัดและยาสมุนไพร งดเว้นเนื้อสัตว์ทุกชนิด

สิ่งที่ได้จากการทำกิจกรรมค่ายเยาวชนคนรักเกษตรอินทรีย์

นักเรียนได้ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ สมุนไพร การดูแลสุขภาพของตนเองมากขึ้น เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน รู้จักเพื่อนพ้องมากขึ้น

มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รอบตัว ทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าตื่นเต้นมาก ดีใจที่ได้มาทัศนศึกษานอกสถานที่

เขียนลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ได้ดี กล้าแสดงออกมากขึ้น ไม่เคยพูดต่อหน้าคนหลายๆ คน พูดได้ดีขึ้น ได้เห็นภูเขา แม่น้ำโขง ประเทศลาว รู้จักอำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ไม่ไกลจาก จังหวัดยโสธร

เกิดแนวคิดเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง เช่น เด็กหญิงไก่อชอบซื้อและกินขนมมาก เมื่อได้เรียนรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการดูแลสุขภาพตนเอง ทำให้อยากลดการซื้อขนม

ทีมวิจัยและคุณครูทุกคนได้รู้จักนักเรียนแต่ละคนเรื่องอุปนิสัยในการเรียนรู้มากขึ้น ครูคิดจะปรับเปลี่ยนวิธีการสอน จากเคยสอนแต่ในหนังสือ เป็นการสอนสิ่งรอบตัวกับเด็กที่มีปัญหาการอ่าน การเขียน ทีมวิจัยจากองค์กรชุมชนรู้จักคุณครูและนักเรียนมากขึ้น สิ่งที่ต้องทำร่วมกันคือพูดคุย วางแผนงานร่วมกัน

การจัดค่ายเป็นการรวมกิจกรรมหลากหลายเข้าด้วยกัน เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เกิดความสนุกสนาน ไม่เบื่อ และไม่เครียดมากนัก การจัดค่ายนอกสถานที่เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้ออกไปเรียนรู้โลกภายนอกบ้าง เด็กๆ ตื่นเต้นกับสิ่งที่ไม่เคยเห็น ได้ประสบการณ์แปลกใหม่ แต่ในการจัดกระบวนการนั้นต้องอาศัยทีมในการเตรียมการ และระยะเวลาต้องกระชับ เพราะการค้างคืนในที่ห่างไกล ผู้ปกครองมีความเป็นห่วงความปลอดภัยของบุตรหลานตนเอง และการจัดค่ายจะจัดบ่อยครั้งไม่ได้ เนื่องจากต้องใช้งบประมาณ

5. เวทีคืนข้อมูลผลการดำเนินงาน

หลังจากที่ได้ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลาปีครึ่ง เกือบจะสองปี ก็ได้ฤกษ์ในการสรุปทบทวนกิจกรรม สรุปผลการดำเนินงานให้กับชุมชน ผู้ปกครองได้รับทราบร่วมกัน ซึ่งได้ประสานงานกับทางโรงเรียน ในการจัดเวทีคืนข้อมูลผลการดำเนินงานกับชุมชน ทางโรงเรียนได้ทำหนังสือถึงผู้ปกครองนักเรียนทุกคนในโรงเรียน ผู้นำชุมชนบ้านโสกชุมปูนและบ้านท่าลาด คณะกรรมการสถานศึกษา ทางทีมสรุปข้อมูลผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค และเตรียมบุคลากรในการพูดคุยกับผู้นำ

เริ่มเวทีด้วยหัวหน้าโครงการทบทวนโครงการรายงานผลการดำเนินงาน เด็กนำเสนอผลงานประวัติศาสตร์บ้านโสกชุมปูน บ้านท่าลาด การเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ การปลูกผักสวนครัว ศึกษาดูงาน การเก็บข้อมูล และการเข้าค่ายเยาวชนคนรักเกษตรอินทรีย์

ผู้นำชุมชนแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เด็กได้นำเสนอผลการดำเนินงาน ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับกิจกรรมที่ทำ และยินดีร่วมกิจกรรมโรงเรียน ต้องพาดานหลักสูตรท้องถิ่นเข้ากับกลุ่มสาระ และจัดการเรียนการสอนหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละชั้นเรียน

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานตามขั้นตอน และกระบวนการวิจัย ซึ่งได้เสนอรายละเอียดต่างๆ ไว้ในบทที่ 3 แล้วนั้น เป็นวิธีการซึ่งทีมวิจัยเชื่อว่าจะก่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ ซึ่งระบุไว้ในโครงการ คือ เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน บ้านโสกชุมปุณ บ้านท่าลาด เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกชุมปุณ บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา และเพื่อศึกษาผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกชุมปุณ บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา ผลการศึกษามีประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลบริบทชุมชนและประวัติความเป็นมาของบ้านโสกชุมปุณและบ้านท่าลาด
2. รูปแบบกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา
3. ผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

ประเด็นต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลบริบทชุมชนและประวัติความเป็นมาของบ้านโสกชุมปุณและบ้านท่าลาด

การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน จะแยกเป็น 2 หมู่บ้าน ที่เป็นเขตบริการของโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา คือบ้านโสกชุมปุณและบ้านท่าลาด เพื่อให้นักวิจัยและชุมชนทราบถึงประวัติความเป็นมาของตนเอง อาชีพหลัก การเมืองการปกครอง ทรัพยากรธรรมชาติ และการรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาของชุมชน อันเป็นแรงจูงใจให้ลูกหลานกลับมาทำงาน และเห็นคุณค่าของอาชีพของพ่อแม่ และช่วยกันพัฒนาชุมชนต่อไป รวมถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่เริ่มเลือนหายไปหากรู้คนสืบทอด

ข้อมูลชุมชนบ้านโสกชุมปุณ

บ้านโสกชุมปุณก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.ใด ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน แต่ก่อน พ.ศ.2437 เดิมทีปู่ตาทวดเป็นชาวบ้านไผ่ล้อมสร้างซ้าง อำเภอเมืองยศ จังหวัดอุบลราชธานี (ปัจจุบันเป็นบ้านไผ่และบ้านสร้างซ้าง อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร) ทำเลที่ตั้งและบริเวณใกล้เคียงสมัยก่อนเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำในการทำเกษตรคือลำน้ำโพงทิศตะวันออก ลำห้วยฝาทิศตะวันตกหนองปลาตองทางทิศเหนือของหมู่บ้าน พ่อเฒ่าแสนไม่ทราบนามสกุลได้ชักชวนชาวบ้านมาแผ้วถางป่าเป็นที่นา ทำนาเลี้ยงชีพ แต่ด้วยระยะทางที่ห่างไกลหมู่บ้านไผ่ล้อม การเดินทางไม่สะดวกเป็นเส้นทางเดินเท้า เมื่อมาถึงที่นาต้องเร่งรีบทำนา และกลับบ้านให้ถึงก่อนพระอาทิตย์ตกดินด้วยมีสัตว์ป่าชุกชุม มีเรื่องเล่าว่า บ่อยครั้งที่ผู้คนถูกเสือกัดทำร้ายได้รับบาดเจ็บ และเสียชีวิตระหว่าง

เดินทางกลับบ้าน เมื่อเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะไม่นำข้าวกลับบ้าน แต่จะเก็บไว้ในยุ้งฉาง (ภาษาอีสานเรียกว่า “เล้า” ของตนเองที่สร้างไว้ทางทิศตะวันออกหมู่บ้าน (ปัจจุบันเป็นป่าละเมาะ เรียกว่าโคกบ้านเล้า)

ด้วยเหตุผลหลายประการเช่นระยะทางไกลหมู่บ้าน เส้นทางคมนาคมจากบ้านมาที่ทำกิน ไม่สะดวก การป้องกันตัวเองจากสัตว์ป่า การถูกปล้นจากโจรผู้ร้ายระหว่างเดินทาง พ่อเฒ่าแสน เห็นว่าทำเลที่ตั้งหมู่บ้านเหมาะสมที่จะตั้งเป็นหมู่บ้าน จึงรวบรวมผู้คนมาปลูกบ้านเรือนใกล้ชิด ติดกันใช้ ชื่อว่า “บ้านโสกขุมปูน” ซึ่งเป็นชื่อมาจากแหล่งหินปูนที่มีคุณภาพ บริเวณทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน เป็นหินปูนที่เหมาะสมสำหรับนำมาเผาใช้กินกับหมาก และเป็น ส่วนประกอบในการผสมสีย้อมผ้าธรรมชาติในสมัยก่อน ด้วยเหตุที่หินปูนมีคุณภาพดี และมี จำนวนมาก ผู้คนจึงขุดมาใช้ประโยชน์ จนเกิดเป็นหลุมหรือขุม (โสก) ขนาดใหญ่เป็นบริเวณ กว้างจึงได้ชื่อว่า “บ้านโสกขุมปูน”

ผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี 8 คน คือ

1. ตาแสง ไม่ทราบนามสกุล
2. จารย์ครูพา ไม่ทราบนามสกุล
3. จารย์ครูนัน ทองน้อย ผู้ตั้งนามสกุลทองน้อย เป็นนามสกุลประจำบ้านโสก
4. นายอ้วน ทองน้อย
5. จารย์ครูจอม เวฬุวนารักษ์
6. ศ.ต.ร. สาย ทองน้อย
7. พ่อมัน สามสี
8. นายสุภาพ แก้วใส

ทำเลที่ตั้ง

ทิศเหนือจรดบ้านสันติสุข หมู่ที่ 11

ทิศใต้จรดบ้านดอนกอง ตำบลไผ่ อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร

ทิศตะวันออกจรดบ้านท่าลาด หมู่ที่ 3

ทิศตะวันตกจรดบ้านนาโไ้ หมู่ที่ 1

มีลำห้วยฝากันเป็นสายน้ำหล่อเลี้ยงชาวบ้านมาโดยตลอด

การคมนาคมมีทั้งทางลูกรังและทางลาดยาง ห่างจากตัวเมืองยโสธร 35 กิโลเมตร

ห่างจากอำเภอกุดชุม 12 กิโลเมตร

วัฒนธรรมประเพณี มีการทำบุญตามประเพณีฮีตสิบสองคอง 14 มีการทำบุญปี ใหม่ บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญเผาส บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา ออกพรรษา บุญกฐิน

สถาบันในหมู่บ้าน มีวัดบ้านโสกขุมปูน โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา และ องค์กรชุมชน คือโรงเรียนมัธยมศึกษา กองทุนร้านค้าสหกรณ์หมู่บ้าน

กลุ่มอาชีพพระยะสั้น กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มทำปุ๋ยชีวภาพ จำนวนประชากรทั้งหมด 524 คน จาก 114 ครัวเรือน มีอาชีพเกษตรกรรมคือทำนาเป็นหลัก ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านจะทำนา ซึ่งเป็นกิจกรรมการผลิตหรืออาชีพหลัก ปีละ 1 ครั้ง หรือที่เรียกว่าทำนาปี โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ สำหรับพันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเหนียว ซึ่งคนในชุมชนบริโภคเป็นหลัก ส่วนที่เหลือจะทำข้าวหอมมะลิ 105 เพื่อขาย ไว้ใช้จ่ายในคราจำเป็น และเป็นรายได้หลักของประชากร นอกจากการทำนาเพื่อให้ได้ข้าวไว้กินแล้ว ชาวบ้านยังอาศัยพืชผักทั้งที่ปลูกเอาไว้เอง เช่น หอม กระเทียม หรือได้จากการเก็บของป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อาหารมีทั้งการเข้าป่าเพื่อหาอาหารตามธรรมชาติ การจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำ เช่น ห้วย หนอง บึง และการเลี้ยงสัตว์ตามธรรมชาติ ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการเก็บหาของป่าขาย และการรับจ้างหลังฤดูกาลทำนา รวมทั้งเลี้ยงสัตว์เช่น โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่

ปู่มัน สามสี ผู้นำชุมชนเล่าว่า “สมัยก่อนเฮ็ดนาแบบธรรมชาติ ใส่ขี้วัวขี้ควาย บ่มันมีดอกปุ๋ยเคมี ชาวบ้านมีการเลี้ยงวัวควายเฮือนละ 10-20 ตัว สมัยนั้นหญ้าจะหลาย ป่าจะมีฝนตกคือน้ำแ่่งทุกปีๆ (น้ำท่วม) ราคาข้าวจะบ่แพง แต่ว่าไ้บ้านยังมีต้นทุนหลาย ต่อมาปี 2503 เริ่มมีการนำปุ๋ยเคมีเข้ามา มีการโฆษณาให้ชาวบ้านใช้ว่าได้ผลผลิตดี ชาวบ้านก็เลยเอามาลองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนต้องขายวัวไปซื้อปุ๋ยมาใช้แทน ราคาข้าวก็คือเก่่าบ่เปลี่ยนแปลงเลย”

ถ้าจะพูดถึงเริ่มเฮ็ดนาอินทรีย์มาแต่ปีใด ปู่หมุน (ของเค็กๆ) พลชัย เล่าให้ฟังด้วยน้ำเสียงที่ภาคภูมิใจว่า “ปี พ.ศ.2523 รวมกันเฮ็ดร้านค้าแล้วเอาปุ๋ยเอายามาขาย สู้ฮั่นสู้แนวไ้บ้านใช้ปุ๋ยหลายขึ้น พ่อมันกับพ่อเคนกับตัวพ่อเองสังเกตว่ามีปลาตายในนา ดินกะแข็ง ไ้กะบ่เข้าดำนากะเก่่น ตัวชาวบ้านเองกะเป็นฮั่นกล้า ปู่หมุนพูดไปด้วยหัวเราะไปด้วย เนื่องจากว่าเค็กสมัยนี้คงไม่เคยได้ยิน ก็เลยอธิบายว่าเป็นผดผื่นขึ้นตามแขนขา เวลาเฮาไปหลกกกล้ามาดำนา สมัยนี้กะสิเ็นว่าเป็นโรครูมิแพ ก็เลยได้มาโสเหล่กันว่ามันเกิดจากอะไร เราจะช่วยกันแก้ไขปัญหาคือไม้อย่างไร มาคุยกันหลายคน บ่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลกุดชุม เจ้าหน้าที่จากกรุงเทพฯ พระครูสุภาจารย์วัฒน์ ก็เลยชวนกันทำนาเกษตรอินทรีย์ และรวมกลุ่มกันก่อตั้งโรงสีข้าวชมรมรักธรรมชาติ มีนโยบายในการส่งเสริมสมาชิก ให้ปรับเปลี่ยนจากระบบทำเกษตรเคมี มาทำเกษตรอินทรีย์ จนปัจจุบันได้รับรองมาตรฐานจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โรงสีสีข้าวเป็นข้าวกล้อง และข้าวขาวส่งออกต่างประเทศ”

การศึกษาหรือการเล่าเรียนสมัยก่อน จะเรียนรู้การใช้ชีวิตจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ไม่ว่าจะเป็นการไ้มนา หลกกกล้า ดำนา จักดอกข้าว ดำข้าว การทอผ้า การหาปลา สานแห สานข้อง กระติบข้าว ึ่งข้าว ทำกับข้าว ทุกสิ่งทุกอย่างต้องเรียนตั้งแต่เด็ก แม่บุญยังเล่าให้ฟังว่า “ตอนเป็นสาวต้องเฮ็ดงานทุกอย่าง ตั้งแต่ตีกลมาดำข้าว ดำข้าวแล้วไปนึ่งข้าว เฮ็ดแนวกิน กินข้าวแล้วถ้าเป็นยามนาต้องไปดำนา หลกกกล้า แต่ถ้าเฮ็ดนาแล้ว กะดำฮูก (ทอผ้า) ไว้ใช้ และนำมาตัด

เสื้อผ้า แม่บุญยังไปเรียนตัดเสื้อผ้าใช้เองกับยายถม ซึ่งเป็นคนมีเงินมีทองในหมู่บ้าน มีโอกาสได้ไปเรียนทางนอก”

การเรียน เขียน อ่านต้องไปเรียนอยู่วัด ต่อมาปี พ.ศ.2482 ได้มีการสร้างโรงเรียนขึ้น ได้ชื่อว่าโรงเรียนบ้านโสกชุมพล มีการเรียนการสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังจากจบ ป.4 แล้ว คนที่มีเงินมีทองในหมู่บ้าน และสนใจที่จะทำงานเป็นราชการ ก็เดินทางไปเรียนต่อที่โยธธา หลายคนก็ไม่เรียนต่อ แต่กลับมาทำนาอยู่กับพ่อแม่ และมีเข้ามีเรือน หรือบางคนไปบวชเรียน

และเมื่อปี พ.ศ.2509 ได้เปิดขยายชั้นประถมศึกษาตอนปลายภาคบังคับ โดยเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้น ป.1 - ป.6 การเรียนการสอนจะเป็นไปตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

ปัญหาในชุมชน ที่เป็นปัญหามากคือปัญหาหนี้สินของชาวบ้าน ปัญหาการทำการเกษตร ภัยแล้ง ราคาน้ำมันแพง ปัญหาการว่างงานหลังเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนา ปัญหารายได้ไม่เพียงพอจากรายจ่าย ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า และปัญหาเยาวชนตามล่าดับ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- การจักสานจากไม้ไผ่ เช่น สานตะกร้า ข้อง กระติบข้าว กระโทง ผู้นำมีพ่อใหญ่เฉลิม ทองน้อย, พ่อใหญ่พรม ทองน้อย, พ่อใหญ่สวาท ชูจิตร, พ่อใหญ่ประยูร แสงทิพย์ (ปัจจุบันมีปัญหาทางสายตา), พ่อประพันธ์ แก่นจำปา, พ่อประพันธ์ ทองน้อย (แก้ว), พ่อใหญ่สงวน ศรีมันตะ, พ่อประพันธ์ ทองน้อย (ลม), นายน้อย ทองน้อย

- หัตถกรรม การทอผ้า ทอเสื่อ มีแม่ใหญ่กามา ทองน้อย, แม่ใหญ่โสม ทองน้อย, แม่ใหญ่สุข สามสี, แม่วันนี ชูจิตร, แม่ทองพันธ์ ศรีมันตะ, แม่บุญยัง สามสี, แม่ใหญ่จอน ทองน้อย, แม่บุญยืน ไชยรักษ์, แม่หนูจันทร์ ทองน้อย, แม่แสงทอง สามสี, แม่บุญกอง ทองน้อย, แม่วิรุณา ทองน้อย, แม่นิธรา ทองน้อย

- หมอยาสมุนไพร หมออง มีนายเฉลิม ทองน้อย, นายประดิษฐ์ แก้วใส, นายประพันธ์ แก่นจำปา, ปู่ประเสริฐ ทองน้อย

- การทำพานบายศรีสู่ขวัญ และงานบุญประเพณีต่างๆ มีแม่ใหญ่โสม ทองน้อย, แม่ใหญ่กามา ทองน้อย, แม่แสงทอง สามสี, แม่ใหญ่จอน ทองน้อย, แม่ใหญ่แก้วใส ทองน้อย, แม่ใหญ่สุข สามสี, แม่ใหญ่วันนี ชูจิตร

- การทำเกษตรอินทรีย์ มีนายมัน สามสี, นายหมูน พลชัย, นายประจักษ์ ศรีมันตะ, นายบุญเพชร ทองน้อย, นายปัญญา ทองน้อย

ข้อมูลชุมชนบ้านท่าลาด

บ้านท่าลาดก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2453 โดยการนำของนายจำปา แก่นจำปา พร้อมกับชาวบ้าน 7 หลังคา ได้อพยพจากบ้านไผ่ ซึ่งมีที่นาอยู่ติดกับลำน้ำโพ่ง เหมาะกับการทำนา ทำไร่

ต่อมาราษฎรบ้านไผ่ได้อพยพมาอยู่มาก จึงได้ตั้งเป็นหมู่บ้าน ได้เรียกชื่อตามท่าข้ามลำห้วยโพง ซึ่งเป็นทำเลเหมาะกับการเกษตร และเป็นที่ลาด จึงเรียกว่า “บ้านท่าลาด” ที่ตั้งของบ้านท่าลาดเป็นที่ดอน และเป็นที่ย่ำลุ่มลงไปสู่ลำน้ำโพง และลำห้วยผา

ทิศเหนือ ติดกับบ้านสันติสุข ต.นาโเส อ.กุฉินท

ทิศใต้ ติดลำห้วยผา ต.ไผ่ อ.ทรายมูล

ทิศตะวันออก ติดกับลำห้วยแสนลึก ต.กำแพง อ.กุฉินท

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านโสกชุมพล ต.นาโเส อ.กุฉินท

การปกครอง บ้านท่าลาดมีผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวม 7 คน ปัจจุบันคือนายประดิษฐ์ แสงโชติ บ้านท่าลาดมีจำนวน 68 ครัวเรือน ประชากรมีทั้งหมด 351 คน แยกเป็นชาย 177 คน หญิง 174 คน

การประกอบอาชีพในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา มีอาชีพเสริมคือเลี้ยงสัตว์ และการผลิตสมุนไพร

สาธารณสุข มีประปา 1 แห่ง โทรศัพท์สาธารณะจำนวน 1 แห่ง ปัจจุบันใช้การไม่ได้ และหอกระจายข่าว 1 แห่ง

ข้อมูลกลุ่ม องค์การชุมชน มีกลุ่มสมุนไพรเพื่อประชาชน มีนายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์ เป็นผู้ดูแล กลุ่มกองทุนเงินล้าน กลุ่มร้านค้าชุมชน

การศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม บ้านท่าลาดไม่มีโรงเรียนภาคบังคับ เด็กประถมเดินทางไปโรงเรียนที่บ้านโสกชุมพล มัธยมศึกษาไปที่โรงเรียนกุฉินทวิทยา และโรงเรียนกำแพงขันธ์วิทยาคม มีวัด 1 แห่ง โดยมีเจ้าอาวาสคือพระครูสุภาจารวัฒน์ ซึ่งเป็นพระนักพัฒนา และเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน สำหรับการเกษตรอินทรีย์ พระครูสุภาจารวัฒน์ได้มีบทบาทร่วมกับพ่อม้น สามสี, พ่อหมูน พลชัย และผู้นำคนอื่น ในการชักชวนชาวบ้านทำกิจกรรมสมุนไพร การปลูกข้าวอินทรีย์ และกิจกรรมพึ่งตนเอง และการก่อตั้งโรงสีข้าวชมรมรักษ์ธรรมชาติ และท่านเองได้เป็นที่ปรึกษาขององค์การชุมชนมาโดยตลอด

ปัญหาในชุมชน ผู้ใหญ่ประดิษฐ์ แสงโชติ เล่าให้ฟังว่า มีปัญหาเรื่องยาเสพติด มีการทะเลาะวิวาทกันของเยาวชน ในงานบุญประเพณี เช่น บุญบั้งไฟ เทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ วัฒนธรรมชุมชนเปลี่ยนไป เช่น มีการใช้โทรศัพท์มือถือ ผู้นำพยายามช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องอาศัยโรงเรียนเป็นผู้จัดการนำส่วนหนึ่ง ส่วนปัญหาในระบบเกษตรคือฝนแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ค่าใช้จ่ายปีนี้เรื่องน้ำมันมากกว่าทุกปี

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- จักสานจากไม้ไผ่ เช่น กระติบข้าว มีพ่อใหญ่เหลา แก่นจำปา, นายใจ เวฬุวนารักษ์, นายเคน เต้าทอง, นายโสม เวฬุวนารักษ์, นายพิกุล เวฬุวนารักษ์, นายคำผอง แก่นจำปา และนายวิมล ไชยรักษ์

- หัตถกรรม ทอผ้า ทอเสื่อ มีนางลำไพล พันธ์เลิศ, นางดา แก่นจำปา, นางหนู เวฬุวนารักษ์, นายคำปุ่น ศรีวะอุไร, นายทองจันทร์ ป้องเขต, นางสุคใจ แก่นจำปา, นางระเบียบ พันธ์เลิศ, นางบัวทอง มีจอม, นางคำฟอง ผุดผ่อง, นางแดง นินทกาล, นายกบินทร์ ศรีมันตะ, นางวาสนา เต้าทอง, นางสาวร แสงผล, นางวรารักษ์ แสงโชติ, นางนิกร ศรีมันตะ, นางวิไลลักษณ์ จำปาหอม

- การทำพานบายศรีสู่ขวัญและงานบุญประเพณีต่างๆ มีแม่ใหญ่วร เวฬุวนารักษ์, นางคุณ เวฬุวนารักษ์, นางสีหา ศรีมันตะ, แม่ใหญ่ทองสด เวชกามา, นางพรมมา ศรีมันตะ, นางคำฟอง ผุดผ่อง, นางทองคำ ทองน้อย

- หมอยาสมุนไพร มีนายชาติ พันธ์เลิศ, นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์, นายพิกุล เวฬุวนารักษ์

- หมอน้ำมัน มีนายเสน่ห์ แสงโชติ, หมอนวด นายคำพัด ศรีวันคำ, แม่ใหญ่บุญทอง แก่นจำปา

- เกษตรอินทรีย์ มีนางวาสนา เต้าทอง, นางลำไพล พันธ์เลิศ, นายคำตัน ทองน้อย, นายเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์, นางมา ลาพัง

จากการศึกษาบริบทชุมชน เด็กและทีมวิจัยได้เข้าใจ และรู้จักบ้านของตนเองมากยิ่งขึ้น เด็กมีคุ้นเคยกับญาติผู้ใหญ่มากขึ้นกว่าเดิม และข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะหายไปเนื่องจากคนที่มีองค์ความรู้ส่วนใหญ่จะเป็นคนเฒ่าคนแก่ แต่มีสิ่งหนึ่งที่เราค้นพบ คือชุมชนเริ่มมีการสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านั้น ในรูปแบบการศึกษาเรียนรู้ จัดทำเป็นเอกสาร

จากการไปศึกษายังพบอีกว่าคนที่ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนเริ่มมีน้อยแล้ว จะมีก็แต่ในเอกสารที่บันทึกไว้ ดังคำผู้ใหญ่ว่า “จิตใจที่ลูกหลานบ้านเฮามาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน เห็นแต่นักศึกษาปริญญาตรี โท และเอก ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก เข้ามาสัมภาษณ์ผู้นำ และพระครูสุภาจารวัฒน์ ที่สามารถให้ข้อมูลที่ชัดเจนได้”

2. รูปแบบกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

กระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา ไม่ได้กำหนดเป็นแบบแผนชัดเจน เป็นการผสมผสานการเรียนรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง และได้พัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษาจากเอกสารในบทที่ 2 มี 3 ทฤษฎี คือ

1. การสร้างกระบวนการเรียนรู้

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การสร้างประสบการณ์หรือการฝึกฝนเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคล โดยมีกระบวนการดังนี้

กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ ครูผู้สอนเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน

กระบวนการร่วมกับบุคคลอื่น หมายถึง การเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์ของกัน ของบุคคลทั้งในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน

การเรียนรู้นอกระบบ เป็นกระบวนการถ่ายทอด และสืบทอดภูมิปัญญา มีการเรียนรู้ที่บ้าน ที่วัด และที่สำนัก

2. กระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ของชุมชน

องค์ความรู้ของชุมชน เป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่ตอบปัญหาในชุมชน มีลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน จะไม่อ้างความเป็นสากล และไม่อยู่ในรูปของลายลักษณ์อักษร จะแสดงออกผ่านประเพณี พิธีกรรม ดังนั้นในกระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ของชุมชน ผ่านบุคคลหรือกลุ่มคนที่รวมกลุ่มกันแก้ปัญหา และครอบครัวสืบทอดกันเอง

3. ความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสืบทอดความรู้ท้องถิ่น ความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสืบทอดความรู้ท้องถิ่นเกิดจาก

1. ความรู้ในเชิงปฏิบัตินั้นหายาก
2. การถ่ายทอดความรู้ลดลง
3. เป็นการสร้างความรู้แบบปัจเจกมากกว่าชุมชน
4. การศึกษาในปัจจุบันแยกเด็กออกจากชุมชน

รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรกรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

การจัดการเรียนรู้เกษตรกรอินทรีย์ของเด็ก ได้พัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งอ้างอิงถึงทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้ตามความถนัดของผู้เรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เด็กมีความสนใจและกระตือรือร้น
2. รูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่น การเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ การปลูกผักสวนครัว เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง
3. รูปแบบการศึกษาดูงาน การจัดค่ายชุมชนเกษตรกรอินทรีย์ เป็นการเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น

และการถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าว ถ่ายทอดผ่านเกษตรกรต้นแบบของชุมชนผ่านสื่อ และวีดิทัศน์

การเรียนรู้ของเด็กนั้นมียุคประกอบหลายอย่าง เริ่มต้นที่ครอบครัว ตัวเด็ก สิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ การอบรมเลี้ยงดู การเรียนการสอนของครู ดังนั้นรูปแบบที่เหมาะสมนั้นจะไม่กำหนดตายตัว เป็นรูปแบบผสมผสาน และสอดคล้องตามสภาพความเป็นจริง

3. ผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

การศึกษาผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา มีการพิจารณาข้อมูลหลายประการประกอบกัน ได้แก่ข้อมูลพื้นฐานเด็กและครอบครัว และผลกระทบกับตัวเด็ก ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานเด็กที่เข้าร่วมโครงการ

ข้อมูลพื้นฐานครอบครัวเด็กที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 16 คน เป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่ทำเกษตรอินทรีย์ 8 คน และครอบครัวที่ไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์ 8 คน การเก็บข้อมูลจะใช้แบบสอบถามให้เด็กไปสัมภาษณ์ผู้ปกครอง ทีมวิจัยสัมภาษณ์ และพูดคุยแบบเป็นกันเองกับผู้ปกครองในโอกาสต่างๆ เช่นงานบุญ งานประเพณี และงานประชุมสมาชิกเกษตรอินทรีย์บ้านที่รายละเอียดที่ได้ในชุดแบบสอบถาม ผู้ปกครองนักเรียนทุกคนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะรู้จักและคุ้นเคยกัน ซึ่งการเข้าไปสัมภาษณ์ไม่ใช่แค่ครั้งเดียว ต้องหาโอกาสและจังหวะในการพูดคุยหลายๆ ครั้ง ซึ่งจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนดังนี้

เด็กชายสมบูรณ์ มาตขาว (แทน) อายุ 12 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

แทนอาศัยอยู่กับแม่ น้องสาว และน้ำสาว พ่อไปทำงานต่างจังหวัด กลับมาบ้านในช่วงดึก เกี่ยวข้าวเพราะไม่มีแรงงาน ฐานะทางครอบครัวไม่ดีนัก น้องสาวของแทนก็มีปัญหาเรื่องสุขภาพ แม่ของแทนมีอาชีพทำนาเป็นหลัก หลังจากทำนาแล้วก็ได้ไม่ได้ทำกิจกรรมอะไรมากนัก เพราะต้องดูแลน้องสาว มีทำบ้างเช่นปลูกผักสวนครัว เลี้ยงวัว เลี้ยงปลาตก เล็กๆ น้อยๆ อาศัยเงินจากพ่อที่ทำงานมาเลี้ยงครอบครัว

แทนเป็นคนไม่ค่อยพูด ไม่กล้าแสดงออก เป็นคนอารมณ์ดี เป็นศิลปิน ชอบวาดรูป แทนไม่ค่อยมีโอกาสไปทำงานร่วมกับคนอื่น ด้วยอุปนิสัยชอบอยู่บ้าน ทำงานช่วยแม่ทุกอย่าง

เป้าหมายการศึกษาของลูกไม่ได้หวังอะไรมาก ฐานะทางครอบครัวก็อย่างที่เห็น เรียนจบภาคบังคับ ม.3 ก็พอแล้ว

เด็กชายอิสรา ทองน้อย (อิส) อายุ 11 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

“ผมเพิ่งรู้ว่าถ้าไม่กินหัวอาหารไก่จะไม่ไข่” อิส มีอัมเป็นน้องชาย อาศัยอยู่กับพ่อแม่ และย่า พ่อและแม่ทำนาเกษตรอินทรีย์เมื่อปี 2544 พ่อเป็นช่างไม้ แม่เป็นช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ย่าอายุมากแล้ว ชอบปลูกผักสวนครัว ทำทุกอย่าง แต่ปัจจุบันนี้มีปัญหาทางสายตา เป็นต้อกระจก ทำอะไรไม่ค่อยได้แล้ว แรงงานหลักในการทำนาคือพ่อและแม่ หลังจากทำนาแล้วปลูกผักสวนครัวบ้าง ไม่ได้ทำผสมผสาน พ่อไปรับจ้างร่วมกับช่างคนอื่นๆ ในหมู่บ้านเดียวกัน ส่วนแม่รับจ้างเย็บ

เสื้อผ้าชิ้น เย็บหมอน รับจ้างทั่วไป เป็นคนชอบสนุกสนาน ช่วยงานชุมชน เช่นงานบุญ งานประเพณีต่างๆ การอบรมเลี้ยงดูให้ลูกทำทุกอย่างในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นการทำนา ขนปุ๋ยคอก เลี้ยงวัว ถอนกล้า ดำนา เกี่ยวข้าว ตามประสาเด็ก

อุปนิสัยไม่ค่อยพูด ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น

เป้าหมายการศึกษา ไม่ได้คาดหวังอะไรมาก

ให้อ่านออกเขียนได้ แต่ถ้าได้เป็นครู เป็นข้าราชการก็ดี ไม่ต้องลำบากเหมือนพ่อแม่

“ชอบการเลี้ยงปลา นำผลผลิตไปขาย แล้วนำเงินมาลงทุนต่อ พอหมดนำไปเลี้ยงในครอบครัวได้”

เด็กหญิงน้ำเพชร เวฬุณารักษ์ (น้ำ) อายุ 10 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

น้ำอาศัยอยู่กับพี่สาว พ่อและแม่ ทำเกษตรอินทรีย์ และมีญาติที่พี่น้องที่ทำเกษตรอินทรีย์ และเป็นผู้นำชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อน พื้นฐานครอบครัวมีที่นาเยอะ พ่อแม่เป็นคนขยัน แม่พูดเก่ง กล้าแสดงออก พูดตรงไปตรงมา

น้ำเป็นคนขี้แสบแสบใส พูดน้อย แต่กล้าพูด กล้าแสดงออก ชอบช่วยเหลือคนอื่น ช่วงปิดเทอมน้ำก็จะไปช่วยยายอีกครอบครัวหนึ่ง ซึ่งเป็นญาติกัน ทำงานบ้าน งานในแปลงเกษตร งานขายของร้านค้า แม่สอนให้ทำทุกอย่าง มีการเรียนรู้ที่ไหนแม่คนนี้เปิดโอกาสให้ไปเรียนรู้ทุกที่ ไม่ว่าจะเป็นงานในชุมชน งานโรงเรียน

น้ำได้เงินไปโรงเรียนวันละ 5 บาท มีการหารายได้ในช่วงวันหยุด และปิดเทอม เช่น การทำเย็บกระเป๋าข้าง (เป็นพวงกุญแจตุ๊กตาข้างเย็บด้วยด้ายสีต่างๆ) ให้สวยงาม ขายพริก ขายกล้วย ขายผัก ขายขนม เดือนละ 320 บาท

ความคาดหวังอยากให้ลูกเรียนสูงๆ ไม่ต้องมาลำบากเหมือนพ่อแม่

เด็กหญิงวรรณ เสาทอง (ไก่อ) อายุ 11 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

ไก่อาศัยอยู่กับพ่อแม่และพี่สาว ฐานะทางครอบครัวของไก่อถือว่าดีในหมู่บ้าน เป็นที่ยอมรับในสังคม ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย เป็นหลานพ่อใหญ่สาย ทองน้อย อดีตผู้นำหมู่บ้าน แต่พ่อแม่และแม่ของเขาเป็นคนไม่ค่อยพูด ทำงานเป็นหลัก แม่ของไก่อเป็นคนหัวไม่ดี จึงไม่อยากเรียนหนังสือ ตายายของไก่อจึงให้พ่อแม่และแม่ของไก่อทำนาแทนพี่น้อง ให้น้องๆ ไปเรียนหนังสือ

ครอบครัวไก่อเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อแม่แยกบ้านอยู่ต่างหาก เป็นญาติกับน้ำและเบญ ไก่อเป็นคนพูดมาก กล้าพูด กล้าแสดงออก อารมณ์ร้อน แต่พูดไม่เพราะ เพื่อนในชั้นไม่ค่อยชอบ การอบรมเลี้ยงดูพ่อกับแม่ไม่ค่อยได้พูดคุยกับลูกเท่าใดนัก อาศัยญาติพี่น้อง ยายช่วยสอนทำงาน ไก่อได้เงินไปโรงเรียนวันละ 25 บาท มีบางวันได้วันละ 100 บาท ก็ถามว่าได้มาจากไหน ไก่อก็ตอบว่าได้มาจากการขายของเก่ารับจ้างเย็บช้าง ได้ทำไหร่เอามาโรงเรียนหมด ชอบใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่ค่อยได้เก็บเงิน

ความคาดหวัง ไม่ได้หวังอะไรมาก แล้วแต่ทางญาติ ก็หวังให้ลูกเรียนสูงๆ เท่าที่เรียนได้ ไม่มีปัญหาทางการเงิน

“มีความสุข และได้ออกกำลังกายที่ได้ขุดบ่อปลา อยู่ที่บ้านก็กำลังจะโตขึ้น แม่บอกว่าดีแล้วที่ทำเกษตรอินทรีย์ ถ้ามีครอบครัวจะสามารถเลี้ยงตนเองได้”

เด็กหญิงเบญจวรรณ เวฬุวนารักษ์ (เบญ)

เบญเป็นลูกกำพร้า พ่อตายตั้งแต่อายุน้อย แม่เป็นคนต่างจังหวัด หลังจากที่พ่อตาย แม่ก็กลับไปอยู่บ้าน ไปมีครอบครัวใหม่ เบญอาศัยอยู่กับย่า ลุง และป้า ที่ทำเกษตรอินทรีย์ ย่าเป็นคนที่มีภูมิปัญญาในเรื่องต่างๆ มากมาย เช่น การทอผ้า การทำพานบายศรี การเข้าวัดฟังธรรม ป้าเป็นคนใจดี พูดน้อย อารมณ์ดี

เบญเป็นเด็กก้าวร้าว พูดจาโผงผาง ที่บ้านจะให้เบญทำทุกอย่างในบ้านไม่ว่าจะเป็นนั่งข้าว ทำกับข้าว ขนปุ๋ยคอกกลนา ถอนกล้า ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ทำงานทุกอย่าง

การอบรมเลี้ยงดู ก็สอนในสิ่งที่ดีให้กับหลาน หลานจะทำตามหรือไม่ก็ขึ้นกับหลาน เราจัดทำหน้าที่ให้ดีที่สุด ให้กินเหมือนกับลูกของเราเอง ป้าบอกกับทางเราว่าฝากอบรมเบญด้วย ถ้าแสดงนิสัยไม่ดีกับเพื่อนกับครู เบญได้เงินไปโรงเรียนเป็นบางวัน บางวันก็ไม่ได้ หารายได้เองบ้าง เช่นรับจ้างถอนกล้า ดำนา กวาดบ้านให้ครู ขายกล้วย เดือนละ 65 บาท

ความคาดหวัง ไม่ได้หวังอะไรมาก ขอให้จบภาคบังคับก็พอใจแล้ว

เด็กหญิงไอลดา ศรีมันตะ (ไอ) อายุ 12 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ไอลดาอาศัยอยู่กับย่าซึ่งอายุมากแล้ว พ่อกับแม่และน้องอยู่ต่างจังหวัด งานเทศกาลและปิดเทอมก็รีบไปอยู่ที่ต่างจังหวัด มีอาชีพทำนา หลังจากทำนาเสร็จพ่อก็ไปขายน้ำผึ้งที่กรุงเทพฯ

ไอช่วยย่าทำงานบ้าน เป็นคนขี้มั่วแหม่มแจ่มใส พุดน้อย เป็นเพื่อนกลุ่มรุ่นเดียวกันกับมดและนุ่น ไปไหนไปด้วยกัน ไอมีโอกาสทำงานกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเช่นเดียวกับนุ่นและมด แต่ไม่มีพ่อแม่คอยเป็นที่ปรึกษา และอบรมเลี้ยงดูมากนัก อยู่กับย่าที่อายุมาก ช่องว่างระหว่างเด็กและผู้ใหญ่มีมาก บางครั้งย่าไม่เข้าใจเด็ก และเด็กก็ไม่เข้าใจย่าที่ชอบบ่นตามประสาคนแก่

ไอ มีอะไรก็ปรึกษาเพื่อน พ่อแม่ทางโทรศัพท์ ชอบปลูกผัก ที่บ้านก็ทำสวนหน้าบ้านเล็กๆ น้อยๆ “ประทับใจบ่อปลา ทั้งขุดบ่อ ทุกคนไม่ย่อท้อ ผู้ให้บรรลุปเป้าหมาย ภูมิใจที่ปลาเจริญเติบโต” พุดด้วยหน้าตาขี้มั่วแหม่มแจ่มใส แต่ยังไม่คล่อง

เด็กหญิงสุกมาศ ทองน้อย (แพร) อายุ 12 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

แพรอาศัยอยู่กับพี่สาว พี่ชายต่างมารดา พ่อกับแม่แยกทางกัน พ่อทำงานที่กรุงเทพฯ มีน้ำสาวและน้ำชายรับเป็นลูกบุญธรรม ตั้งแต่ยังเล็ก แพรจึงเรียกน้ำสาวและน้ำชายว่าพ่อกับแม่ ซึ่งให้การดูแลเหมือนกับลูกของตัวเอง เพราะไม่มีลูก พ่อแม่ของแพรมีอาชีพหลักคือทำนา แต่ยังไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์ ลูกทุกคนได้เรียนรู้การทำนามาตั้งแต่ยังเด็ก แพรก็เช่นเดียวกัน แต่ด้วยที่นาอยู่ห่างไกลหมู่บ้าน จึงไม่มีกิจกรรมหลังการทำนามากนัก แม่ของแพรมีความสามารถในการทำอาหาร บางครั้งก็หารายได้จากการทำอาหารสำเร็จรูป ขายให้กับคนในหมู่บ้าน พอเลี้ยงครอบครัว ปลูกผักสวนครัวไว้กินบ้าง แต่ไม่ถึงกับได้ขายเป็นรายได้เสริม

แพร์เป็นคนเรียบร้อย พุดน้อย ไม่กล้าแสดงออก ชอบทำงานช่วยเหลือเพื่อนเสมอ แพร์เป็นเพื่อนกลุ่มเดียวกันกับนุ่น มด และไอ เวลาไปไหนมาไหนไปด้วยกัน ทำด้วยกัน ถ้าให้น่าเสนอหน้าห้อง ก็จะเป็นนุ่นซะส่วนใหญ่ ส่วนแพร์จะเป็นคนเขียนรายงาน เป็นคนลายมือสวยงาม อ่าน

“ดีใจ ทำงานร่วมกับเพื่อนๆ เพลิดเพลินให้ความรู้กับเรา กลับไปทำที่บ้านได้”

เด็กหญิงอรอุมา ศรีมันตะ (ฝน) อายุ 12 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ฝนอาศัยอยู่กับแม่ ยาย พี่น้องร่วมท้องเดียวกัน 1 คน และลูกพี่ลูกน้อง 1 คน คือนายโปส พ่อของฝนไปทำงานเฟอร์นิเจอร์ที่กรุงเทพฯ ส่งเงินมาเลี้ยงครอบครัว ส่วนแม่และยายทำนาอยู่บ้าน ครอบครัวนี้มีการสอนให้ลูกๆ รู้จักการค้าขายตั้งแต่เด็ก แม่จะทำขนมเล็กๆ น้อยๆ ให้ฝนและโปสไปขายที่โรงเรียนเกือบทุกวัน รายได้เก็บเงินออมไว้ใช้ยามจำเป็นของเด็กๆ ปิดเทอมหรือวันหยุดฝนก็จะรับจ้างซักผ้าจากข้างบ้าน

รับจ้างถอนกล้ามีรายได้เดือนละ 390 บาท

สำหรับกิจกรรมทางการเกษตรนั้น แม่สอนให้ทำนา ถอนกล้า เกี่ยวข้าว ปลูกผัก เลี้ยงวัว ตั้งแต่อายุ 10 ขวบ หลังเกี่ยวเกี่ยวข้าวแล้วไม่มีการทำเกษตรผสมผสาน ส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างอื่น ความคาดหวังของพ่อแม่อยากให้ลูกเรียนสูงๆ

“ได้เล่นเกมสันทนาการ เช่น เกมสั อุดรั่ว ซึ่งหนูได้เป็นคนตักน้ำใส่ภาชนะที่รั่ว เพื่อนๆ ช่วยกันปิดรู แต่น้ำก็ไหลออกหมด ทำให้หนูรู้ว่าการที่พ่อแม่ของเราหาเงินให้เราใช้มันยากมาก ในวันที่หนูดีใจมากค่ะ”

เด็กชายจิรพงษ์ วรวงษ์ (ปาร์ค) อายุ 12 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ปาร์ค อาศัยอยู่กับพ่อ แม่ ยาย และพี่ชาย พ่อทำงานรับจ้างนอกบ้าน ในอำเภออุดรฯ แม่และยายทำนาประมาณ 10 ไร่ ส่วนใหญ่ทำข้าวเหนียวไว้กิน ถ้าแล้งบางปีก็ไม่พอกิน แม่และยายชอบหาปลา หาของป่าทั้งไว้กินและขายในหมู่บ้านตามฤดูกาล เช่น เห็ด หน่อไม้ จิ้งหรีด ไข่แมลงแดง มันและบางครั้งก็ทำอาหารสำเร็จรูปทั้งคาวหวานขายภายในหมู่บ้าน

ปาร์คเป็นลูกชายคนที่ 2 จะค่อนข้างเอาแต่ใจตัวเองพอสมควร ช่วยพ่อแม่ทำงาน ชอบเล่นกับเพื่อนๆ วัยเดียวกัน

เด็กหญิงสาริกา ศรีหนองบัว (แอ้ง) อายุ 11 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

แอ้งอาศัยอยู่กับย่า พ่อค้า แม่ นุ่น และกุ้ย บ้านนี้เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ยายของแอ้งมีลูก 11 คน เยอะมากจนนับญาติไม่ถูก ส่วนใหญ่จบ ป.6 แล้วไปหางานทำที่กรุงเทพฯ แม่ของแอ้งไปทำงานที่พื้ชา ปิดเทอมแม่ก็จะมารับแอ้งไปอยู่ด้วย มีโอกาสได้ไปเที่ยวที่นั่นที่นี่

ฐานะครอบครัวของแอ้งยากจน เริ่มพอมีพอกินในช่วงที่ไปทำงานกรุงเทพฯ พื้นฐานทางพี่ ป้า น้ำ อา ผลการเรียนไม่ค่อยดีนัก จบ ป.6 แล้วจึงต้องไปทำงานกรุงเทพฯ

“หนูรู้จักรับผิดชอบงานมากขึ้น จากที่เคยขี้เกียจ ก็ปรับตัวทำงานที่ครอบครัวหมายให้เสร็จ”

วิถีชีวิต และพื้นฐานของครอบครัวของเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน มีทั้งที่อาศัยกับพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่กับตา-ยาย อยู่กับญาติ ทำให้เด็กมีคุณลักษณะและอุปนิสัยที่แตกต่างกัน

เด็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ปู่ย่าตายาย จะมีความอบอุ่น มีกิจกรรมในครอบครัวร่วมกัน มีการอบรมสั่งสอนโดยปู่ย่าตายายและพ่อแม่ โดยส่วนใหญ่แล้วจะให้เด็กเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในครอบครัว เช่น การหุงข้าว ทำกับข้าว ปลูกผักสวนครัว ทำนา การซักผ้า และอื่นๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

เด็กที่อาศัยอยู่กับปู่ย่าตายาย มีวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่าง เด็กขาดความอบอุ่น บางคนต้องทำงานหนัก ไม่ว่าจะทำนา รับจ้าง เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ซึ่งมีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ฐานะยากจน พ่อแม่ไปทำงานรับจ้างต่างจังหวัด

และเด็กที่มาจากครอบครัวที่ทำเกษตรอินทรีย์ มีเวลาในการเรียนรู้การทำงานร่วมกับพ่อแม่ มีโอกาสไปเรียนรู้กับองค์กรที่ทำเรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยมีพ่อแม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของเด็ก

การเก็บข้อมูลพื้นฐานของเด็กและครอบครัว ทำให้นักวิจัยได้สัมผัสและเรียนรู้เรื่องราวชีวิตของเด็กและครอบครัว เข้าใจสภาพปัญหาของเด็กได้อย่างลึกซึ้ง เข้าใจถึงทัศนคติของผู้ปกครองในการเรียนรู้เรื่องการทำการเกษตร การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน และการเรียนรู้ในโรงเรียน

ผลกระทบกับตัวเด็กนักเรียน

การจัดกิจกรรมต่างๆ ผ่านการปฏิบัติงานทุกขั้นตอน ซึ่งในแต่ละครั้งของการจัดกิจกรรม ครูและทีมวิจัยจะร่วมกันสังเกตพฤติกรรมของเด็ก ในเรื่องการเขียน การอ่าน การพูด การฟัง ความรู้สึกความสนใจของเด็ก ซึ่งผลการศึกษาผลกระทบกับตัวเด็กนักเรียน พบว่ามีสิ่งที่ส่งผลดีกับเด็ก และส่งผลเสียกับเด็กด้วยในบางกิจกรรม ที่มีการปฏิบัติมากเกินไป กิจกรรมการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้ตามความถนัด การเรียนรู้ผ่านสื่อ การเรียนรู้ทำให้เกิดคุณลักษณะ ดังนี้

การปฏิบัติจริง..เสริมสร้างความกล้า

นุ่นเป็นพี่คนโต มีน้องชื่อเจน อาศัยอยู่กับพ่อ แม่ ปู่ เป็นครอบครัวที่ทำเกษตรอินทรีย์ ยังไม่ทำแบบผสมผสานมากนัก พ่อทำงานเป็นพนักงานขับรถ ที่ชมรมรักษัรธรรมชาติ ตาหวังเป็นผู้นำชุมชนรุ่นเดียวกับพ่อหมูน พ่อมัน ในการทำกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ โรงสีข้าว ตั้งแต่เริ่มต้น

ครอบครัวนุ่นมียายซึ่งเสียชีวิตไปเมื่อ 2 ปีที่แล้ว เป็นคนขยันทำมาหากิน ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงวัวควาย ทำนา และแม่ของนุ่นเป็นคนเข้มงวดในเรื่องการทำงานในครอบครัว แม่ของนุ่นเล่าให้ฟังว่า เขาจะสอนลูกให้ทำทุกอย่างในบ้าน เช่น ทำอาหาร ล้างจานชาม ซักเสื้อผ้า ทำนา มีคำหนึ่งที่น่ายินดีคือ “อย่าสอนให้เป็นไอโซตั้งแต่เด็ก คำว่าไอโซคือ ไม่ทำอะไร กินแบบฟุ่มเฟือย มีการเลี้ยงวันเกิด เด็กสมัยนี้ชอบทำตามแบบอย่างในทีวี ต้องสอนให้ทำเป็นทุกอย่าง โตขึ้นไม่รู้จะเป็นอย่างไร เราสอนได้แต่ตัวเขา”

นุ่นมีโอกาสในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่นเดียวกับมด อุปนิสัยของนุ่นตรงข้ามกับมด เป็นคนกล้าพูด กล้าแสดงออก กล้าซักถาม ในโรงเรียนมีบทบาทเป็นผู้นำ เป็นเลขาคูณครู ในการทำงานอะไรก็จะอาสาทำ อารมณ์ร้อน นุ่นกับมดเป็นเพื่อนสนิทกัน ไปไหนไปด้วยกัน

ไปโรงเรียนได้เงินวันละ 4 บาท บางวันก็เหลื้อมาหยอดกระปุกไว้ ไม่ค่อยซื้อ เวลาจะซื้อก็จะขอพ่อและปู่ เพราะมีเงินเดือน

เป้าหมายการศึกษาของลูก ก็อยากให้ลูกเรียนสูงๆ เท่าที่จะเรียนได้ ไม่ได้หวังอะไรมาก ขอให้มีความก้าวหน้ากับตัวเอง ไม่รู้จะเรียนถึงแค่ไหน ลูกผู้หญิงก็หัวงและกังวลบ้าง เพราะสมัยนี้มีอะไรมากมาย ที่ทำให้เด็กเสียคน เราก็สอนให้ตั้งใจเรียน คิดถึงพ่อแม่

“หลังจากที่หนูได้มีโอกาสไปนำเสนองานในที่ต่างๆ หนูกล้าพูดในที่สาธารณะ และพูดได้ดีกว่าพ่อและแม่” นี่เป็นคำพูดของปู่และพ่อ “หนูมีแววในการเป็นผู้นำ กล้าพูด กล้าแสดงออก และรู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ วางตัวได้ดี รู้จักพลิกแพลง มีความฉลาด มีไหวพริบในการแก้ปัญหา”

มีวันหนึ่งได้ร่วมกันทำกิจกรรมในช่วงพัก ทุกคนนั่งกินมะม่วงกับพริกเกลือกัน เด็กชายก๊วยได้ไปสอยมะม่วง แล้วตัดพริกหนึ่งก้านร้องให้ เด็กชายเบนซิ่งเข้าไปอุ้มเด็กชายก๊วยมา แล้วสอบถามว่าเป็นอะไร ก๊วยบอกว่าโดนอะไรกัดที่ขาไม่รู้ ทุกคนช่วยกันดู ถามว่ามียาอะไรไหม หนูมีไหวพริบ เห็นต้นยาสมุนไพรที่ปลูกไว้กระถางตรงบันไดหน้าชั้นเรียน ก็รีบนำสมุนไพรที่แก้พิษแมลงกัดต่อยมาทาให้ก๊วย ประมาณ 5 นาที ก๊วยมีอาการดีขึ้น หายปวดแล้ว

ปฏิบัติจริง..เสริมสร้างประสบการณ์

ไปสออาศัยอยู่กับย่า อา พี่ณ และน้องบีม ไปสเป็นเด็กกำพร้า แม่แยกทางกับพ่อ พ่อไปทำงานเฟอร์นิเจอร์ที่เดียวกันกับพ่อของณ และมีครอบครัวใหม่

“พ่อผมได้ทำงานหาเงินมาซื้อนมมาให้ผมกิน พอโตขึ้นผมก็อยากได้ของเล่น แต่ก่อนอยู่กรุงเทพฯ อยู่ซอยพนาสนธิ์ 2 พ่อผมโตขึ้นมากแล้ว ผมก็ย้ายโรงเรียนมาอยู่โรงเรียนบ้านโสกทาลาดพัฒนา ย่าผมสอนผมปลูกผัก จับปลา ที่โรงเรียนสอนผมทำอาหาร ปลูกดอกไม้ ถากหญ้า เล่นกีฬาชนิดต่างๆ พ่อผมอยู่ ป.5 ผมได้ทำเกษตร ผมตั้งใจที่เกษตรสอนให้เรียนรู้ เกี่ยวกับชีวิตได้ ปลูกผักสวนครัว ได้เลี้ยงสัตว์ เช่นกบ ปลา ไก่พันธุ์ไข่ และผมเลี้ยงไก่ที่ไก่อายุ 1 ตัวครับ”

ไปสเป็นคนกล้าพูด กล้าแสดงออก ชอบเขียนดูจากการเขียนบันทึกประวัติส่วนตัว บางครั้ง พื้นฐานครอบครัวเป็นครอบครัวรับจ้าง ปิดเทอมพ่อจะมารับไปอยู่กรุงเทพฯ ผมได้เลี้ยงน้อง กรอกน้ำ ล้างถ้วย ทำงานช่วยพ่อล้างรถช่วยพ่อ

“เมื่อเช้าผมรีบตื่นมาแต่เช้า ตรวจสอบดูเสื้อผ้าที่จะมาศึกษา และทัศนศึกษา ผมตื่นแต่เช้ามาก ที่เดินทางมาอำเภอคอนสาร ผมเห็นบ้านต่างๆ อำเภอเลิงนกทา และเห็นภูเขา ภูสระดอกบัว พอมาถึงบ้านแสงตะวัน ได้มาดูห้องนอนแต่ละคน และนอนพักผ่อนในการเดินทาง เวลา 12.00 น. ได้เวลากินข้าว ผมกินทอดไข่กับข้าว

ข้าว พ่อบ้ายได้เล่นเกมตอบคำถาม เรื่องเกษตรข้อ 1 ถึง ข้อ 10 พี่เต้าให้เขียนผักที่เรารู้จักในหมู่บ้าน และเล่นเกมส่ สนุกสนานมาก และได้ดูเรื่องเกษตร รู้จักประหยัด แบ่งปัน และรู้ว่าการใช้ปุ๋ยเคมีทำร้ายสัตว์ ปลา กบตาย และเป็นหนึ่คนอื่น ได้ผลผลิตน้อยลง ถ้าทำเกษตรอินทรีย์และใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก จี๋ไก่ ไล่ข้าว ฟืชและสัตว์อื่นๆ จะไม่ตาย และไม่เป็นอันตรายต่อร่างกาย โรคมะเร็ง เราจะได้ผลผลิตมากขึ้น และมีเงินใช้ไม่ต้องซื้อปุ๋ย

พอบ่ายสาม เล่นเกมส์ปัดดาสนุกมาก ในการเล่นเกมส์และเรียนรู้เรื่องเกษตร ผมจะนำไปใช้ประโยชน์ในครอบครัวผม และไม่เป็นอันตรายต่อร่างกาย และไปดูแม่น้ำโขงเห็นประเทศลาว ไหว้พระแล้วไปตลาด พี่เต๋อบอกต้องประหยัด ให้ใช้คนละ 5 บาท และไปกินข้าวเย็นกัน อร่อยมากและอิมมาก พอมานอนบ้านแสงตะวัน ฟาร้องตอนกลางคืนดังมาก ฝนใกล้จะตก ผมดูหนังไปด้วยและทำการบ้านไปด้วย วันนี้ผมมีความสุขมากที่สุด ได้ไปดูแม่น้ำโขง กินของอร่อย ตอนผมนอนกับเพื่อนผมมีความสุข ได้ประสบการณ์ชีวิต และมีเสียงหนูวิ่งตอนผมนอน”

จากคนที่เคยเขียนบันทึกได้ 5 บรรทัด หลังจากเข้าร่วมโครงการ โปสได้สะสมประสบการณ์ทั้งการพูดและการเขียน จนได้ 3 หน้ากระดาษ

ทำไป..เล่นไป..ความสุขที่ไม่เคย

กิจกรรมที่เราได้ทำร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นจับบ่อปลา ทำแปลงผัก ขุดหลุมกล้วย ปลูกต้นไม้ หว่านถั่วพรี ทำกลางความเหน็ดเหนื่อยเมื่อเช้า เรานึกถึงรอยยิ้ม เสียงหัวเราะที่เกิดขึ้นกับเด็กๆ และทีมงาน มีความสุขกับการเลี้ยงปลา เห็นปลาตัวใหญ่ขึ้น ปลากินอาหารได้ ดีใจที่ได้ทำงานร่วมกับเพื่อนๆ

เด็กหญิงไออลดา พูดด้วยหน้าตาขี้นยิ้มแจ่มใส แต่ยังไม่คล่อง “ประทับใจบ่อปลา ทั้งจับบ่อ ทุกคนไม่ย่อท้อ สู้ให้บรรลุเป้าหมาย ภูมิใจที่ปลาเจริญเติบโต”

เด็กหญิงนุ่น สิริรัตน์ “การปลูกถั่วพรี ปลูกแข่งกันสนุกสนาน พูดไปหัวเราะไป หว่านใส่กัน เล่นกันก็มี สนุกดี”

เด็กหญิงแพรว “ดีใจทำงานร่วมกับเพื่อนๆ เพลิดเพลินให้ความรู้กับเรา กลับไปทำที่บ้านได้”

เด็กหญิงมด การเลี้ยงปลาคุกรัสเซีย ก้มหน้าก้มตาพูดด้วยท่าทางจริงจัง ไม่มองหน้าใคร “เริ่มจากการจับบ่อเล็ก 50 เซนติเมตร กว้างและยาว 260 เซนติเมตร ใช้เวลาประมาณครึ่งวัน ทุกกลุ่มแข่งกัน ทำเสร็จแล้วดีใจ ทุกคนคงเหนื่อยมาก แต่ก็มีความรู้ ทั้งสนุกสนาน”

เด็กหญิงแพม “ประทับใจว่ากลุ่มของหนูปลาตัวใหญ่ และเวลาที่หนูไปให้อาหาร ปลาจะมารอ ดีใจมากค่ะ”

เด็กหญิงไก่อ “มีความสุข และได้ออกกำลังกายที่ได้จับบ่อปลา อยู่ที่บ้านก็กำลังจะโตขึ้น แม่บอกว่าดีแล้วที่ทำเกษตรอินทรีย์ ถ้ามีครอบครัวจะสามารถเลี้ยงตนเองได้”

ดิบอาศัยอยู่กับพ่อ แม่ ยาย และพี่ชาย ฐานะทางครอบครัวปานกลาง พ่อและแม่ทำเกษตรอินทรีย์ ปลูกผักสวนครัว พ่อเป็นคนมีความรู้ในเรื่องจักสาน ทำมาหากิน หากบ หากปลา

ดิเบเองก็ชอบแบบพ่อ ชอบหาคบ หาปลา ตอนเย็นดิเบก็จะจี่จักรยานไปนา ผ่านหน้าบ้านเรา (หัวหน้าโครงการ) กลับมาถือข้องปลาด้วย บางวันได้นกมาด้วย เป็นคนไม่ค่อยพูด ไม่กล้าแสดงออก พัฒนาการช้า แม่ของดิเบบอกว่าดิเบไม่ชอบคนเสียงดัง ถ้าครูพูดเสียงดัง ดิเบจะเรียนรู้ช้า ชอบใช้แรงงาน ทำโน้นทำนี่ ดิเบเป็นคนไม่ชอบไปไหนมาไหนกับใคร นอกจากพ่อแม่และญาติใกล้ชิด

การอบรมเลี้ยงดู ให้ทำทุกอย่างที่พ่อแม่พาทำ ได้ไม่ได้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง พาไปหาปลา หาคบ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย พ่อก็จะสอนทำเรื่องมือหาคิน

เป้าหมายการศึกษาแค่ให้ลูกอ่านออก เขียนได้ เป็นคนดีในสังคมพอแล้ว คนนี้หัวไม่ดี จบแค่ภาคบังคับก็ดีแล้ว

“อยากให้มีการสอนเกษตรในโรงเรียนด้วย เด็กจะได้รู้จักรับผิดชอบช่วยงานพ่อแม่” พ่อของดิเบพูด ดิเบไม่แสดงออกด้วยการพูด แต่แสดงออกด้วยการกระทำ มีการทำกิจกรรมร่วมทุกอย่าง มีครั้งหนึ่งดิเบบอกว่า “ทำไมไก่อตาย ทำไมกบกินกัน” นั่นเป็นคำที่ดิเบเกิดข้อสงสัย และเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้เพิ่มเติม

เชื่อมโยงเกษตรอินทรีย์..สู่สาระการเรียนรู้

วิชาดนตรี ...นุ่น, มด, น้ำเพชร

“เพลงเกษตรอินทรีย์ร่วมใจ”

เรียนรู้พอกินบนถิ่นอีสานบ้านเฮา	มีป่าลำเนาพื้นดินอุดมสมบูรณ์
ลูกหลานอีสานอย่าคร้านเลยนะพ่อคุณ	ทำเสร็จสมบูรณ์ด้วยพลังแห่งสามัคคี
**ไปทัศนศึกษาเพื่อจะทำเกษตรของเรา	ไปทัศนศึกษาเพื่อจะทำเกษตรอินทรีย์
ถากหญ้าพรวนดินปลูกพืชหมุนเวียน	มีการเลี้ยงไก่ เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา (ซ้ำ)ซ้ำ **

ค่าย...เปลี่ยนวิถีชีวิต

มดอาศัยอยู่กับพ่อแม่ตาชาย และน้ำชาย มีพี่น้อง 1 คน ครอบครัวนี้เป็นครอบครัวที่ทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน มีตาหมูนซึ่งเป็นผู้นำชุมชน รุ่นเดียวกับพ่อมัน ในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน มีความขยันในการทำมาหากิน มีแนวคิดในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว มีการทำกิจกรรมที่เป็นต้นแบบของชุมชน คือการทำนาเกษตรผสมผสาน การเลี้ยงปลา และการเลี้ยงไก่

ในการดำเนินชีวิตแต่ละวันนั้น แม่ของมดเล่าให้ฟังว่า เขาจะสอนลูกให้ทำทุกอย่าง ตั้งแต่ เช้ามาหนึ่งชั่วโมงทำอาหาร ล้างจานชาม ไปโรงเรียน ตอนเย็นกลับมาก็ทำเหมือนเดิม ในวันหยุดมดก็ ทำงานช่วยพ่อแม่ และพ่อแม่ก็จะให้ทำในสิ่งที่พ่อแม่ทำ และให้ทำในสิ่งที่ทำได้ เช่น ถอนกล้า ดำนา ให้อาหารปลา อาหารไก่ ปลุกผัก รดน้ำผัก เกี่ยวข้าว

การอบรม สอนลูก จะทำในช่วงกินข้าวร่วมกัน พ่อ แม่ ตา ยาย และน้าชาย เสร็จโดย ตาและยาย พ่อแม่พูดเรื่องการทำงานในครอบครัว การทำงานร่วมกันผู้อื่น ต้องรู้จักช่วยเหลือ เกื้อกูล ไม่เอาเปรียบผู้อื่น สอนธรรมะ เพราะตาห่มนเคยบวชเรียนมาก่อน

ในการทำงานในครอบครัว จะสอนโดยการปฏิบัติจริงกับพ่อ แม่ ตา ยาย สอนในสิ่งที่ทำ ในชีวิตประจำวัน ตามที่ได้พูดมาแล้วข้างต้น มีกิจวัตรตามวัยของเด็ก และการทำงานร่วมกับ ผู้อื่น ก็จะให้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่นงานบุญพาไปวัด มีกิจกรรมโรงเรียน มีกิจกรรมที่ โรงเรียนกีฬาไปด้วย

อุปนิสัยของมด พุดน้อย ทำงานช้า (แม่พจน์และน้าชายบอก) เป็นคนอารมณ์ดี มีบางวัน ทำงานไปด้วย ร้องเพลงไปด้วย แม่บอกอะไรทำให้หมด ไม่พูด ไม่เถียง แต่ทำช้า

ไปโรงเรียนแม่ให้เงินไปโรงเรียน 2 บาท ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึง ป.6 และห่อข้าวไปกิน ทุกวัน โรงเรียนก็มีอาหารกลางวันให้ด้วย เป็นคนไม่ค่อยซื้อ รู้จักอดออม บางวันก็เหลือกลับมา 1 บาท หยอดกระปุกไว้ มีการหารายได้ด้วยตัวเอง คือการไปตลาดกับแม่ทุกวันเสาร์ ที่ตลาด ยโสธร รายได้ที่ได้แบ่งกันกับแม่ เฉลี่ยเดือนละ 400 บาท

เป้าหมายการศึกษาของลูก ไม่ได้คาดหวังให้ลูกเป็นอะไรมากมาย แค่ให้อ่านออกเขียนได้ เรียนจบแล้วทำงานเลี้ยงตนเองได้ก็เพียงพอแล้ว จะเป็นอะไรก็ได้ที่เค้าสามารถเลี้ยงตนเองได้ เป็น คนดีในสังคม

“มดอยากเรียนรู้เรื่องการแพทย์ทางเลือกว่านี้ ถ้ามีโอกาส” เป็นคำพูดของมด หลังจากที่ได้ไป ศึกษาดูงานที่ศูนย์สุขภาพทางเลือกของหมอเขียว ที่ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ในวันเช้าค่าย และจากคำบอกเล่าของแม่พจน์ว่า “หลังจาก กลับมาจากเช้าค่าย ได้เปลี่ยนพฤติกรรมการกิน เช่นไม่กินเนื้อสัตว์ใหญ่ (วัว) กินน้ำมันพืชน้อยลง ปกติจะชอบมากประเภทไข่เจียว และยังบอกคนใน

ครอบครัวด้วยว่า ไม่ให้กินเนื้อสัตว์ จะเป็นมะเร็งได้ง่าย”

ค่าย..โอกาสของคนชายขอบ

เบนซ์ อาศัยอยู่กับยายพี่ชายและพี่สาว พ่อกับแม่ไปทำงานรับจ้างที่กรุงเทพฯ มาเยี่ยมบ้านเฉพาะช่วงเทศกาล หรือบางปีก็ไม่ได้มา ฐานะทางบ้านยากจน เบนซ์ทำงานรับจ้างทุกอย่างที่ทำได้

เช่น ถอนกล้า เกี่ยวข้าว ดำนา นำรายได้มาซื้ออาหารเลี้ยงยาย พี่ๆ ทุกวัน บางครั้งพี่สาวก็มาเอาเงินกับเบนซ์ไปโรงเรียน บ้านข้างเคียงเล่าให้ฟังว่า ยายไม่มีเวลาสอนการบ้าน การเรียน เขียน อ่านเท่าใดนัก และเบนซ์เองก็ไม่ได้มีเวลา ทำให้ การเขียน การอ่านไม่ทันเพื่อน

เบนซ์เป็นคนไม่ค่อยพูด ถามคำตอบคำ ชอบช่วยเหลือเพื่อน มีอะไร เบนซ์ทำได้หมด

เป็นคนมีน้ำใจ จากการร่วมกิจกรรมทุกครั้ง เบนซ์ไม่เคยบ่น แม้จะเหนื่อยสักเพียงใดก็ตาม มีเหตุการณ์หนึ่งที่น่าประทับใจ เป็นเหตุการณ์เดียวกันที่รุ่นช่วยก๊วย ตอนกิจกรรมทำสวนผักในวันหยุด ก๊วยร้องให้คนช่วย เบนซ์เป็นคนแรกที่รีบวิ่งไปอุ้มก๊วยมานั่งพัก

ปกติเบนซ์จะไม่เดินทางไปไหน มีครั้งหนึ่งที่เบนซ์ตัดสินใจมาร่วมกิจกรรมกับเพื่อนๆ

“ผมรู้สึกประทับใจมาก ที่ได้มาที่อำเภอคอนสารที่ไกลมาก ผมเห็นภูเขาที่ใหญ่มาก ผมจึรรถมาถึงที่พัก ผมมาร่วมกิจกรรมกับเพื่อนๆ ผมได้เล่นเกมส่ที่ผมไม่เคยเล่น ผมได้เดินให้เพื่อนๆ พี่ๆ ดู พอทำงานเสร็จแม่ซุพาไปดูแม่น้ำโขง ได้สัมผัสสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ผมได้ความรู้เกี่ยวกับปฎิยเกษตรอินทรีย์ ผมดีใจมากที่ได้ร่วมโครงการ”

นอกเหนือจากคุณลักษณะที่เกิดขึ้นกับเด็กอย่างเห็นได้ชัดข้างต้นแล้ว ความรู้สึกของเด็กในระหว่างการทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรม มีหลากหลายอารมณ์ หลากหลายคำพูดดังนี้

ความรู้สึกดีๆ

“ได้กินแตงกวา หวานดี” (ไก่อ)

“หนูดีใจมากที่ไก่อไข่ ปลากินอาหาร” น้ำเพชร (น้ำ)

“การปลูกถั่วพริ้ว ปลูกแข่งกันสนุกสนาน หวานใส่กัน เล่นกันก็มี สนุกดี” (นุ่น)

“วันหนึ่งผมให้อาหารไก่อ ไก่อกินอาหารได้ดี ผมเสียใจมากที่ไก่อตาย 1 ตัว” (โปส)

“มีความสุข และได้ออกกำลังกาย ที่ได้ขุดบ่อปลา อยู่ที่บ้านก็กำลังจะโตขึ้น แม่บอกว่าดีแล้วที่ทำเกษตรอินทรีย์ ถ้ามีครอบครัวจะสามารถเลี้ยงตนเองได้” (ไก่อ)

“ผมได้ขุดหลุมกล้วย และได้เห็นปลากินอาหาร ทุกคนช่วยกัน ผมก็ขุด กว่าจะขุดหลุมกล้วยเสร็จ ทุกคนก็เหนื่อย” (เบนซ์)

- สนุกสนาน ม่วน (เบนซ์)

ว่าพ่อและแม่ทำงานยากลำบากเพียงใด ในการเลี้ยงดูตนเอง เกิดประโยชน์กับชุมชน ชุมชนมีโอกาสดำเนินทอดองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน ผู้นำมีความสุขกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ นั้น เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างครู ชุมชน ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีมทำงาน ระหว่างองค์กรชุมชน และองค์กรราชการที่มีระเบียบแบบแผน ได้เรียนรู้ทักษะกระบวนการวิจัย ได้เรียนรู้พัฒนาการของเด็ก

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

โครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกชุมปูน และบ้านท่าลาด เป็นการวิจัยแบบท้องถิ่น ที่เน้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของกลุ่มเป้าหมาย โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน บ้านโสกชุมปูน บ้านท่าลาด 2) เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกชุมปูน บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา และ 3) เพื่อศึกษาผลกระทบการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านโสกชุมปูน บ้านท่าลาด และนักเรียนโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา

ดำเนินการที่ โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกชุมปูนและบ้านท่าลาด ตำบลนาโไ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีเด็กที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 22 คนจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 18 คน เยาวชนจากบ้านโสกชุมปูน และบ้านท่าลาด จำนวน 4 คน โดยมีทีมวิจัยที่ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากชมรมรักษัธรรมชาติ จำนวน 3 คน คณะครูโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา 4 คน ที่ปรึกษาคือผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา และประธานชมรมรักษัธรรมชาติ 2 คน รวม 9 คน

การศึกษา ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต ในขณะที่จัดกระบวนการมีขั้นตอนทำวิจัย คือ ขั้นตอนการศึกษาสถานการณ์ปัญหา และค้นหาโจทย์วิจัย ขั้นตอนการประชุมวางแผนงาน ซึ่งประกอบด้วย ประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษา ประชุมชี้แจงโครงการ ประชุมทีมวิจัยเพื่อกำหนดกิจกรรมร่วมกัน ประชุมออกแบบแผนผังเกษตรในโรงเรียน ประชุมสรุป และถอดบทเรียน ขั้นตอนการเก็บข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย การออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล การดำเนินการเก็บข้อมูล การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอน การศึกษารูปแบบการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้ตามความถนัดของนักเรียน การเรียนรู้จากสื่อ การศึกษาดูงาน และค่ายเยาวชนคนรักเกษตรอินทรีย์ ขั้นตอนการคืนข้อมูลผลการดำเนินงาน

ผลการศึกษาผลการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติความเป็นมาของบ้านโสกชุมปูนและบ้านท่าลาด พบว่าในอดีตเป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรธรรมชาติ สามารถพึ่งตนเองได้ ทำการเกษตรแบบอินทรีย์ เมื่อใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 การทำการเกษตรเริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีการนำปุ๋ยเคมีมาใช้ในการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น มีการใช้เครื่องจักรแทนการไถควาย และการเก็บเกี่ยว ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น

ส่งผลให้เกิดหนี้สิน การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีส่งผลให้สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และสัตว์ในนา เมื่อปี 2534 ชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ ได้เริ่มต้นทำเกษตรที่ไม่ใช้สารพิษและสารเคมี และจัดตั้งเป็น โรงเรียนข้าวชมรมรักษัธรรมชาติ ซึ่งเริ่มจากค้นหาปัญหา สาเหตุ แนวทางการแก้ไขปัญหาคดลองโดยการปฏิบัติจริงในครอบครัว สรุปผลการทดลองทุกๆ ปี จนกระทั่งเกิดเป็นองค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ทำให้นักวิจัยได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน และกำลังสูญสลายไปกับค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนไป ได้เรียนรู้และเห็นความพยายามรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาของชุมชน

สำหรับรูปแบบที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กบ้านโศกขุมปุ่น และบ้านท่าลาด นั้น ไม่มีหลักสูตรตายตัว และยังไม่สมบูรณ์แบบเท่าใดนัก เป็นรูปแบบผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การเล่น การศึกษาดูงาน การเข้าค่าย ตามสภาพความเป็นจริงของการเรียน การเก็บข้อมูลพื้นฐานของเด็กและครอบครัว ทำให้นักวิจัยได้สัมผัสและเรียนรู้เรื่องราวชีวิตของเด็กและครอบครัว เข้าใจสภาพปัญหาของเด็กได้อย่างลึกซึ้ง เข้าใจถึงทัศนคติของผู้ปกครองในการเรียนรู้เรื่องการทำการเกษตร การเรียนรู้ในชีวิตประจำวันและการเรียนรู้ในโรงเรียน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง มีทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์กับตัวเด็ก ในเรื่องการเรียนรู้ เช่น เด็กมีความสุข กล้าพูด กล้าแสดงออกมากขึ้น ได้ความรู้ ได้รู้จักตัวเองมากขึ้น ได้รู้จักความยากลำบาก มีความภูมิใจในสิ่งที่ตนเองทำ มีความรับผิดชอบมากขึ้น ได้รู้จักการทำงานร่วมกัน รู้จักเพื่อน พี่ น้อง รู้จักสังเกต รู้จักตั้งคำถาม ได้มีโอกาสที่จะไปเรียนรู้ข้างนอกมากกว่าโรงเรียนอื่น มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การกิน การใช้จ่ายใช้สอย ได้รู้ว่าพ่อและแม่ทำงานยากลำบากเพียงใด ในการเลี้ยงดูตนเอง ผลกระทบในอีกแง่หนึ่ง ก็คือเด็กเกิดความรู้สึกลึกเหนือย ท้อ และหมดกำลังใจ มีงานมากขึ้น ส่งผลต่อความรู้สึก และความไม่เข้าใจของผู้ปกครอง ต่อการเรียนรู้ในลักษณะเช่นนี้ ประโยชน์กับชุมชน ชุมชนมีโอกาสถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน ผู้นำมีความสุขกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ นั้น เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครู ชุมชน ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม ระหว่างองค์กรชุมชนและองค์กรราชการ ที่มีระเบียบแบบแผน ได้เรียนรู้ทักษะกระบวนการวิจัย

กระบวนการทำงานของทีมวิจัยมือใหม่ ถือว่าการทำงานครั้งแรกนี้ เป็นบทเรียนที่สำคัญยิ่งในการทำความเข้าใจในบทบาท ทำความเข้าใจโจทย์วิจัย หรือแม้แต่กระบวนการวิจัย เป็นการลองผิดลองถูก ทดลองทำ วิเคราะห์ และสรุปบทเรียนร่วมกัน การเริ่มต้น..ของการจัดกระบวนการเกษตรอินทรีย์ มีบทเรียนสำคัญ...ดังนี้

ความในใจนักวิจัยมือใหม่

คำว่า “วิจัย” ใครๆ ก็ว่ายาก งานวิจัยครั้งนี้เป็นครั้งแรก ในบทบาทหัวหน้าทีมวิจัย ในความเป็นหัวหน้า ภาระที่ต้องรับผิดชอบมากมาย ถ้าขาดการจัดการที่ดี การทำงานเป็นทีม การประสานงาน การแบ่งบทบาทหน้าที่ในทีม สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการทำความเข้าใจในโจทย์วิจัย ครั้งแรกยังสับสน ไม่รู้จะดำเนินการอย่างไรก่อนหลัง พอทดลองทำ เรียนรู้ร่วมกับพี่เลี้ยง เรื่องการเก็บข้อมูล ทำให้มีความเข้าใจมากขึ้น เห็นแนวทางการทำงานมากขึ้น คำว่าเรียนรู้ หมายความว่าเรียนรู้เฉพาะกลุ่มเป้าหมายเท่านั้น ทีมวิจัยต้องเรียนรู้มากกว่ากลุ่มเป้าหมายเสียอีก ต้องทำความเข้าใจทั้งโจทย์ ทั้งทีมงาน ทั้งกลุ่มเป้าหมาย และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เรียนรู้การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น เพราะงานไม่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เราในฐานะนักวิจัยจะแก้ปัญหายังไรกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุปัจจัย เรื่องเวลา เรื่องคนทำงาน เรื่องเนื้อหา เรื่องสารพัดเรื่อง เรียกว่าเป็นนักจัดการ นักบริหารงาน ก็ว่าได้

ผู้บริหาร..สำคัญไฉน

นักจัดการ ผู้บริหาร ไม่ว่าองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชนต้องมีผู้บริหาร โรงเรียนข้าวต้องมีผู้จัดการ กำกับดูแลงานทุกอย่าง ติดตามงานตามแผนงานที่วางไว้ ตัดสินใจกับบางเรื่องที่สำคัญต่อองค์กร โรงเรียนก็เช่นเดียวกัน ต้องมีผู้บริหารโรงเรียน คือผู้อำนวยการ ในการติดต่อประสานงานแต่ละครั้ง ต้องผ่านผู้บริหาร ผู้บริหารจะประสานครูผู้สอนที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการตามแผนหรือกิจกรรม ผู้บริหารถ้ามีวิสัยทัศน์ เข้าใจแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์ เข้าใจบทบาทการทำงานขององค์กรที่ทำงานร่วมกัน จะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ระดับหนึ่ง หากมีการโยกย้ายผู้บริหารคนใหม่ ก็จะส่งผลต่อการดำเนินงาน ยิ่งในระบบราชการแล้ว ยิ่งทำงานยากขึ้น เราเคยทำงานในระบบเอกชน องค์กรชาวบ้านที่ไม่มีกฎระเบียบตายตัว มีความคิดที่อิสระในการทำงาน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เมื่อมาทำงานกับทีมวิจัยในระบบราชการที่ต้องมีระบบเอกสาร ทำงานตามคำสั่ง รอคำสั่งจากผู้บริหาร ถ้าไม่มีผู้บริหารจะเกิดอะไรขึ้นกับการทำงาน ประสานงานยากขึ้น

ความร่วมมือเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จ

ถึงแม้จะมีผู้บริหารงานที่เป็นนักจัดการที่ดี มีการวางแผน แต่ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากคณะครู นักเรียน ก็ไม่ทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเช่นเดียวกัน คนมาจากหลากหลายครอบครัวซึ่งมีพื้นฐานต่างกัน ย่อมมีความคิดที่แตกต่างกัน ประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ก็ช่วยเสริมทัศนคติในการทำงานด้วย ครูยังใหม่กับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กิจกรรมการเรียนการสอนที่ไม่เน้นเนื้อหา แต่เน้นที่กระบวนการเป็นสิ่งใหม่ของครู กระบวนการสอนแบบช่วงชั้น ที่ครู

สอนในปัจจุบัน เนื่องจากมีนักเรียนน้อย ครูน้อย ต้องรวมกันเป็นช่วงชั้น ในความรับผิดชอบ ก็ทำให้ครูมีความเข้าใจในการเรียนการสอนแบบปฏิบัติจริง และผสมผสานหลากหลายวิชาได้ระดับหนึ่ง การเข้าถึงระบบการศึกษาที่ชุมชนมีบทบาทในการจัดการเรียนการสอน ครูได้เริ่มต้นทำด้วยความเกรงใจหรือเข้าใจ ก็ถือว่าได้รับความร่วมมือในระดับหนึ่ง ส่งผลให้ครูเปิดโลกทัศน์ ยอมรับความคิดเห็นของชุมชนมากขึ้น เป็นการจุดประกายแนวความคิดงานวิจัยในโรงเรียนเล็กๆ แห่งนี้

การเป็นครูนักจัดกระบวนการ..ไม่ใช่เรื่องง่ายอย่างที่คิด

การเรียนการสอนไม่ใช่เรื่องง่าย หรือพูดง่ายๆ ว่าการเป็นครูไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมแบบนี้ ต้องอาศัยการทำงานเป็นทีม คิด วิเคราะห์ร่วมกัน การเข้าใจความเป็นตัวเด็กสำคัญมากในการเรียนรู้ เราจะเกี่ยวข้องสอนมากเพียงใด ให้ความรู้กับเด็กเพียงใด ถ้าเด็กไม่พร้อม ไม่รับรู้กับสิ่งที่เราสอน ก็ไม่เกิดผล หรือเด็กไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเองในทางที่ดีขึ้น ยกตัวอย่างเด็กชายเอ นามสมมติ มีปัญหาทางการอ่าน การเขียน ครูก็ใช้วิธีการสอนเหมือนกับเพื่อนคนอื่นในห้องเรียน ปรากฏว่าเด็กเรียนรู้ได้บ้าง ครูต้องเหนื่อยกับการที่ต้องเกี่ยวข้องสอนแบบตัวต่อตัว เพราะครูไม่ได้เรียนรู้ในตัวเด็ก ครอบครัว และสภาพจิตใจ สิ่งเหล่านี้เราได้เรียนรู้มากมาย เราได้เรียนรู้มากก็จริง ในการสอนเด็กคิดว่าให้ความรู้เด็ก เด็กรู้บ้างไม่รู้บ้างก็หมดหน้าที่เราแล้ว แต่งานวิจัยครั้งนี้สอนเราหลายๆ อย่าง เกิดจิตวิญญาณของความเป็นครูมากขึ้น ในปัจจุบันครูเป็นที่คาดหวังของผู้ปกครองนักเรียน ในการที่จะสอนให้เด็กเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข ผู้ปกครองผลัดภาระการสอนทุกอย่างมาที่ครู แต่บางครั้งครูทำอะไรกับเด็กไม่ได้มากนัก ไม่ว่าจะเป็นการตี การว่ากล่าวตักเตือน การเป็นครูที่ดีนั้นยากยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด บางครั้งผู้ปกครองอาจจะลืมไปว่า ครูคนแรกของเด็กคือพ่อแม่และครอบครัว สิ่งหนึ่งที่เราได้เรียนรู้คือ “ตัวอย่างที่ดี มีค่ากว่าคำสอน” ยังใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย ผู้ปกครองลืมนึกถึงคำสอนนี้หรือเปล่า

ไม่เข้าใจอะ..ไม่เข้าใจในสิ่งที่ค้นพบ

ไม่เข้าใจบางอย่างเหมือนกันว่า “พ่อแม่ไม่อยากให้ลูกเรียนเกษตร” ในความรู้สึกของตัวเรา ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองคนหนึ่ง มีข้อสันนิษฐานอยู่สามประการ ประการแรก การจัดการเรียนรู้ที่ผ่านมา เป็นเรื่องของการจัดการเรียนเกษตรในโรงเรียน ยังไม่เข้าถึงการจัดหลักสูตร เพื่อพัฒนาทักษะการฟัง การเขียน การอ่าน ประการที่สอง ผู้ปกครองเห็นลูกทำงานหนัก เหนื่อย ก็เป็นทุกข์กับเด็ก ที่ต้องใช้แรงงานในการเรียนเกษตร ทั้งที่ผู้ปกครองก็เป็นชาวนา แต่ไม่อยากจะให้ลูกได้เรียนรู้ภูมิปัญญา หรืออาชีพหลักของตนเอง เกิดอะไรขึ้นกับครอบครัวที่มีแนวคิดดังกล่าว ซึ่งมีอยู่เพียงเล็กน้อยในชุมชน หรือจะเพิ่มมากขึ้น ตามค่านิยม

ที่ส่งลูกเรียนสูงๆ ให้ได้เป็นเจ้าคนนายคน มีเกียรติมีศักดิ์ศรี ไม่ต้องมาลำบากเหมือนพ่อและแม่ หารู้ไม่ว่าในยุคสมัยนี้ไม่ใช่ว่าเป็นผู้ปกครองคาดหวังเท่าใดนัก ประการที่สาม พ่อแม่ให้ลูกเรียนหนังสือ ไม่ให้ทำอะไรช่วยพ่อและแม่ พ่อแม่ไม่ได้สังเกต และมีเวลาเอาใจใส่ลูกเท่าที่ควร ให้สื่อทีวี วีดีโอ สอนลูกหลานทุกวัน ไม่เข้าใจพัฒนาการของลูก ว่าช้าหรือเร็ว เช่นการอ่าน การเขียน การพูด และทักษะอื่นๆ เข้าใจว่าการเรียนหนังสือมีเฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น อะไรทำให้ผู้ปกครอง (ที่มีอายุระหว่าง 35-40 ปี) คิดแบบนั้น แต่ผู้ปกครองที่มีอายุระหว่าง 45-60 ปีขึ้นไปกลับไม่คิดเช่นนั้น การเรียนเกษตรหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ต้องฟื้นฟู เพราะเด็กสมัยนี้ไม่ค่อยช่วยพ่อแม่ เรียนจบมาแล้วไม่มีงานทำ ไม่สามารถช่วยตนเองได้ นี่คือนิสัยที่ได้เรียนรู้อย่างหนึ่งในสังคมปัจจุบัน

ความภาคภูมิใจในส่วนลึก

ความคิดเดิม การทำกิจกรรมเกษตรในโรงเรียน เด็กได้ความรู้ ครูได้ทำแปลงก็จบ งานวิจัยครั้งนี้ไม่ใช่แค่ทำเกษตรในโรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นการทำงานร่วมกันทุกฝ่าย ทั้งครู นักเรียน องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กในชุมชน เรียนรู้ภูมิปัญญาในชุมชน จนเกิดเป็นโครงการ “ครูค้นคนเยาวชนรักถิ่น” โรงเรียนส่งตัวแทนนักเรียนประกวด จนผ่านระดับตำบล และเป็นตัวแทนไปประกวดระดับเขต และได้รางวัลอันดับที่ 11 จาก 50 โรงเรียนที่เข้าประกวด นี่คือการภาคภูมิใจในสิ่งที่เราได้หล่อหลอมมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง

จุดเริ่มต้น..หลักสูตรท้องถิ่น

นั่นเป็นแค่จุดเริ่มต้นของการจัดการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติจริง เป็นเรื่องที่ยากและง่ายในเวลาเดียวกัน ที่สำคัญคือครูผู้สอนและผู้ปกครองที่อยู่กับนักเรียนตลอดเวลา เราจะพัฒนาครูผู้สอน และทำความเข้าใจกับผู้ปกครองให้มากกว่าที่เคยทำ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกัน และเติมเต็มความคิด หรือทัศนคติต่อการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่

“นี่เป็นโอกาสหนึ่งซึ่งเราได้เริ่มต้น อาจจะมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ต่อไปถ้ามีโครงการต่อเนื่องก็อยากให้ทำอีก เพราะเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์กับเด็ก และเป็นการเติมเต็มความรู้ให้กับครู สิ่งที่สำคัญคืออยากให้พ่อแม่ผู้ปกครองสังเกต และช่วยดูแลลูกหลานร่วมกันด้วย” เสียงสะท้อนจากคณะครู

ประสบการณ์ชุมชนที่ผ่านมา บอกเราอย่างหนึ่งว่า การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้นั้น ใช่ว่าจะสามารถเนรมิตให้เกิดขึ้นได้ภายในวันสองวัน หนึ่งสัปดาห์ หรือหนึ่งเดือน เป็นสูตรตายตัว แต่เกิดจากความมุ่งมั่นของคนเพียงไม่กี่คน มีจิตใจอดทนเป็นที่สุด ฝึกรอดูการ

เปลี่ยนแปลงของชุมชน วันแล้ววันเล่า และผลักดันขับเคลื่อนชุมชนด้วยกิจกรรมเล็กๆ ที่ดูเหมือนว่า ไม่น่าจะมีอิทธิพลใดๆ ต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้

หลักสูตรกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ หนึ่งในแผนงานสร้างนิคมเกษตรอินทรีย์

สืบเนื่องจากท่านเลขาธิการรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีนโยบายจัดตั้งนิคมเกษตรอินทรีย์ขึ้น เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กับชมรมรักธรรมชาติ ในการบูรณาการหน่วยงานราชการเข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนการทำงานของชุมชนที่ทำเกษตรอินทรีย์ ในการจัดทำแผนปฏิบัติการ กระทรวงมอบหมายให้ชุมชนจัดทำ การวางแผนงานตามความต้องการของชุมชน ซึ่งการจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในโรงเรียนเป็นหนึ่งในแผนการดำเนินงาน โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือโรงเรียนในเขตตำบลนาโเส

ข้อเสนอแนะ

ผลของการวิจัยโครงการเด็กและเยาวชนครั้งแรก ทำให้เรา ชุมชน เข้าใจบริบทของชุมชนมากขึ้น เข้าใจในกระบวนการที่จะทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ต้องอาศัยเวลา ความพร้อมในหลายๆ เรื่อง ทักษะของคนทำงาน ทักษะของผู้ปกครอง และการเลือกเรื่องวิจัยนั้นก็สิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน เกษตรอินทรีย์เป็นเพียงแนวทาง หรือวิถีชีวิตของคนน้อยนิดในชุมชน การที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นยากยิ่งกว่า

กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในทุกระดับ เริ่มตั้งแต่ครอบครัว ตัวเด็ก สิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงช่วยหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ เพื่อความอยู่รอด เพื่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน เพื่อการสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่กำลังถูกละเลยจากคนภายในชุมชนเอง เพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

การที่จะทำงานสำเร็จได้ ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการ และแต่ละพื้นที่จะไม่เหมือนกัน ที่นี้มีองค์กรชุมชนที่ทุกคนให้คำนิยามว่า “เข้มแข็ง” มีเกษตรกรที่เป็นต้นแบบวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

การได้มาซึ่งหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ต้องใช้ระยะเวลา ปีที่หนึ่งเป็นเพียงการทำความเข้าใจในโจทย์และกระบวนการ ปีที่สองพัฒนาทีมวิจัย และโจทย์วิจัย ทดลอง และสรุป ประเมินผล ต้องมีการต่อยอดงานวิจัยแบบนี้อีกสัก 1 โครงการต่อเนื่อง

ขอบคุณกำลังใจจากทุกฝ่าย ที่เฝ้าคอยรายงานฉบับสมบูรณ์ เราใจร้อนยิ่งกว่าท่าน แต่เราไม่สามารถที่จะบังคับคนให้ทำงานได้ตามความประสงค์ของเราทุกอย่าง ระยะเวลา การได้พูดคุยทำความเข้าใจ การหลุดพ้นจากตัวตนที่กังวลในทุกสิ่ง มาเป็นมองความเป็นจริงจาก

รอบข้าง ทำให้เรามีทางออกมากขึ้นกับการทำงาน ที่ต้องศึกษารายละเอียด ทำความเข้าใจทิม
วิจัย ที่ไม่มีเวลาดูตลอดวัน ตลอดสัปดาห์ เป็นเพียงหนึ่งวันหรือสองวันในหนึ่งสัปดาห์ สิ่ง
ที่ได้เรียนรู้ นั่นคุ้มค่า เป็นการเพิ่มพลังให้เราทำต่อไปเท่านั้นเอง

บรรณานุกรม

- คำริ บุญชู. ประมวลบทความทางวิชาการ นวัตกรรมเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้. นครศรีธรรมราช : หน่วยศึกษานิเทศน์ สำนักงานประถมศึกษา, 2543.
- นิติ เอื้อวงศ์. ข้อเสนอการศึกษาเกี่ยวกับทางเลือกของชีวิต. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยการการจัดการทางสังคม, 2547.
- ธวัชชัย โตสิตระกูล. ชาวนาเกษตรอินทรีย์ ผู้สร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของยโสธร. กรุงเทพฯ : มุนนิธินิยายแผ่นดิน, 2545.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. ปฏิรูปการเรียนรู้ : ผู้เรียนสำคัญที่สุด. กรุงเทพฯ : จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, 2542.
- วิฑูรย์ ปัญญากุล. มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กรีนเน็ต, 2544.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สำนักงาน, 2540.

ภาคผนวก

รายชื่อที่ปรึกษาทีมวิจัย

1. อาจารย์ประหยัด ทองน้อย ผู้อำนวยการโรงเรียนโสภทาลาดพัฒนา
2. นายมนั สามลี ประธานชมรมรักษ์ธรรมชาติ

รายชื่อทีมวิจัย

1. นางชุติมา ม่วงมัน	หัวหน้าทีมวิจัย
2. นางสาวรัตนา ทองน้อย	ทีมวิจัย
3. นายสาริกา วิเศษดี	ทีมวิจัย
4. นายคำภา เวฬุวนารักษ์	ทีมวิจัย
5. นายจรัส บุณณกิตติ	ทีมวิจัย
6. นายสุทธิพงษ์ พลชัย	ทีมวิจัย
7. นางสาวมณี หงส์พิพิธ	ทีมวิจัย

รายชื่อผู้ช่วยนักวิจัยเด็ก

1. เด็กหญิงน้ำเพชร เวฬุวนารักษ์	10. เด็กชายเจนณรงค์ ทองน้อย
2. เด็กหญิงอรอุมา ศรีมันตะ	11. เด็กชายจิรพงษ์ วรวงษ์
3. เด็กหญิงนุชธิดา ศรีมันตะ	12. เด็กชายจักรพรรดิ โพธิ์ทอง
4. เด็กหญิงสุทธาสินี ศรีมันตะ	13. เด็กหญิงไอลดา ศรีมันตะ
5. เด็กหญิงสาริกา สีหนองบัว	14. เด็กหญิงศิริรัตน์ สุขงาม
6. เด็กหญิงสุกมาส ทองน้อย	15. เด็กหญิงภัทรวรินทร์ ทองน้อย
7. เด็กชายสมบุญ มาดขาว	16. เด็กหญิงวรรณ เสารทอง
8. เด็กชายอภินันท์ ศรีมันตะ	17. เด็กหญิงเบญจวรรณ เวฬุวนารักษ์
9. เด็กชายอิสรา ทองน้อย	18. เด็กชายบัญชา สิวันคำ

รายชื่อผู้ช่วยทีมวิจัยเยาวชน

1. นายณัฐพงษ์ เวฬุวนารักษ์
2. นายอิสระ ทองน้อย
3. นายณัฐกร ขวัญทอง
4. นายพิมพ์อรัญ พรหมบุตร
5. นายณัฐวุฒิ ผุดผ่อง
6. นายเสกสรร เวฬุวนารักษ์

ประวัตินักวิจัย

1. นางชุติมา ม่วงมัน

เกิดเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2517 ที่อยู่ 110 หมู่ 2 บ้านโสกชุมพล ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ปัจจุบันอายุ 34 ปี จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีจากสถาบันราชภัฏนครราชสีมา ทำงานครั้งแรกเป็นอาจารย์สอนวิชาชีววิทยา โรงเรียนเลิงนกทา อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ต่อมาได้สมัครเป็นอาสาสมัครมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ทำงานเกี่ยวกับการเงิน การบัญชีและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน พื้นที่ทำงานคือ ชมรมรักษัธรรมชาติ ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นบ้านเกิดของตนเอง ปัจจุบันยังทำงานที่ชมรมรักษัธรรมชาติ ในตำแหน่ง ผู้จัดการโรงสีข้าวชมรมรักษัธรรมชาติ

ประวัติการทำงานวิจัย ทำงานวิจัยร่วมกับโครงการแลกเปลี่ยนเงินตราชุมชนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทำงานวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และเคยทำงานวิจัยกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เรื่อง “ระบบประกันคุณภาพในโรงสีข้าว”

2. นางสุรัตนา ทองน้อย

เป็นอาจารย์สอนนักเรียนชั้นอนุบาล 1 และอนุบาล 2 โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกชุมพล ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

3. นายคำภา เวฬุวนารักษ์

เป็นครูบริหารการสอน และสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นักเรียนในโรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกชุมพล ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

4. นายสาริกา วิเศษดี

เป็นอาจารย์สอนนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกชุมพล ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

5. นายจรัส บุณกิตติ

เป็นพนักงานราชการ สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนา บ้านโสกชุมพล ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

6. นายสุทธิพงษ์ พลชัย

เกิดเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2521 ปัจจุบันอายุ 29 ปี จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ปัจจุบันทำงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน ชมรมรักษัธรรมชาติ

7. นางสาวมณี หงส์พิพิธ

เกิดเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2519 ที่อยู่ 89 หมู่ 9 ตำบลเมืองหงส์ อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันอายุ 32 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ จากสถาบันราชภัฏมหาสารคาม และกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาเกษตร ผสมผสาน มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ประวัติการทำงาน ในปี 2542 หลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ได้เข้าทำงานเป็น อาสาสมัครมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ในพื้นที่การทำงานโครงการพัฒนารุทกิจโรงสีข้าว ชุมชนและข้าวปลอดภัยพิช ณ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน เคยทำงานวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ ในพื้นที่จังหวัดยโสธร

ความสามารถพิเศษ สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมนันทนาการได้ และสามารถเป็นวิทยากรเรื่องเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน และเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งเทคนิค ต่างๆ เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

แบบฟอร์มการเก็บข้อมูลเด็กและเยาวชน

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี

ที่อยู่.....วันที่สัมภาษณ์.....

1. จำนวนสมาชิกในครอบครัว

ที่	ชื่อ-สกุล	เพศ	อายุ	อาชีพ	ระดับการศึกษา	การใช้แรงงานในภาคเกษตร	
						แรงงานหลัก	ทำบ้าง
1							
2							
3							

2. สภาพที่อยู่อาศัย

2.1 การถือครองบ้าน/ที่อยู่อาศัย () ของตนเอง () เช่า

2.2 ลักษณะบ้าน/อาคารที่อยู่อาศัย

() บ้านไม้ชั้นเดียว

() บ้านไม้สองชั้น

() บ้านไม้ยกพื้นใต้ถุนสูง

() อื่นๆ ระบุ.....

3. ค่าใช้จ่ายในการมาโรงเรียน

ประเภทรายจ่าย	บาท/วัน	บาท/เดือน
1. อาหาร		
1.1 กีบข้าว		
1.2 ขนม/ผลไม้/เครื่องดื่ม		
2. ชุดนักเรียน/ชุดกีฬา/รองเท้า อื่นๆ		
3. ค่าใช้จ่ายในการศึกษา (อุปกรณ์ หนังสือเรียน)		
4. อื่นๆ ระบุ		

4. ค่าใช้จ่ายในช่วงก่อนไปโรงเรียนหรือหลังเลิกเรียนหรือวันหยุดต่างๆ

ประเภทรายจ่าย	บาท/วัน	บาท/เดือน
1. อาหาร		
1.1 กีบข้าว		
1.2 ขนม/ผลไม้/เครื่องดื่ม		
2. ค่าของเล่น อุปกรณ์ต่างๆ ที่นักเรียนต้องการ		
3. อื่นๆ ระบุ.....		
4. อื่นๆ ระบุ.....		

แบบฟอร์มการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน

ชื่อหมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอภูคชฌม จังหวัดยโสธร
 ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี อยู่บ้านเลขที่.....
 หมู่ที่..... ตำบล.....อำเภอภูคชฌม จังหวัดยโสธร วันที่สัมภาษณ์.....

1. ให้ท่านเล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และประวัติการทำเกษตรอินทรีย์

2. สถานการณ์ปัญหาของหมู่บ้านมีหรือไม่ ถ้ามีมีปัญหอะไรบ้าง

3. ปัญหาในระบบเกษตรอินทรีย์มีหรือไม่ อะไรบ้าง

4. ข้อเสนอแนะต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในข้อ 3

5. ท่านคิดว่าการแก้ไขปัญหารื่องระบบเกษตร ควรทำอย่างไรจึงจะสร้างความร่วมมือกับคน
 ในชุมชนได้

6. หากมีโครงการทำแปลงเกษตรในโรงเรียนบ้านโสภทาลาดพัฒนา ท่านยินดีให้ความ
 ร่วมมือหรือไม่ เพราะอะไร

7. ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการจัดกิจกรรมแปลงเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียนอย่างไร

ภาพกิจกรรม

ประชุมทีมวิจัย

ศึกษาเรียนรู้เกษตรกรต้นแบบ

นายแหลม พูลศักดิ์ สมบูรณ์ “อรหันต์ชาวนา”

นายทวี เสนาพรม เกษตรผสมผสานตัวจริงเสียงจริง

นายถาวร พิลาน้อย เจ้าพ่อพันธุ์ข้าวพื้นบ้านกว่า 100 ชนิด

พ่อประจักษ์ ศรีมันตะ เกษตรกรรุ่นใหม่

ปู่หม่น พลชัย ครอบครัวพอเพียง เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้

แม่น้อย แสงสี เจ้าแม่ตลาดนัด เป็นทั้งผู้ผลิต และผู้ขาย

เริ่มปฏิบัติการ

ทำบ่อเลี้ยงปลาคุกรัสเซีย

ทำปุ๋ยหมัก

ทำน้ำหมักชีวภาพ

เลี้ยงไก่ไข่

เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน

ร่วมงาน 10 ปีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ที่สารคาม

กิจกรรมทำแปลงผักสวนครัว

ก่อนและหลังปลูกกล้วย

ต้นกล้วย ปลูกลงใหม่ช่วงฤดูฝน

เก็บข้อมูลเกษตรกรต้นแบบ

วันนั้นมีรายการเศรษฐกิจพอเพียงทางช่อง 5 มาถ่ายทำรายการ

เด็กชายอาร์ม มีปัญหาทางการอ่าน แต่ชอบการพูด การแสดงออก

พี่เอม ทำหน้าที่วิทยากรบรรยายความรู้ให้เด็กๆ ที่ศูนย์สุขภาพของหมอเขียว

เกมส์ อดรู้ร่ำ

ภาพรอยยิ้ม ความสุข

ประชุม วิเคราะห์และสรุป

โครงการ “ครูค้นคนเยาวชนรักถิ่น” ตัวแทนนักเรียนนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์

